

**TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE KARŞITLIK İŞLEVLİ
SÖZ DİZİMSEL YAPILAR**

Şerife SAZAK

(Doktora Tezi)

Eskişehir, 2019

**TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE KARŞITLIK İŞLEVİLİ
SÖZ DİZİMSEL YAPILAR**

Şerife SAZAK

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
DOKTORA TEZİ**

Eskişehir, 2019

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Şerife SAZAK tarafından hazırlanan “Türkiye Türkçesinde Karşıtlık İşlevli Söz Dizimsel Yapılar” başlıklı bu çalışma .../.../2019 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Leylâ KARAHAN

Üye
Prof. Dr. Erdoğan BOZ
(Danışman)

Üye
Doç. Dr. Talat DİNAR

Üye
Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ

Üye
Dr. Öğr.Üy. Ferzanah DOULATABADI

ONAY

(İmza)

Prof. Dr. Mesut ERŐAN
Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Şerife SAZAK

ÖZET

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE KARŞITLIK İŞLEVLİ SÖZ DİZİMSEL YAPILAR

SAZAK- Şerife

Doktora, 2019

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Anlamın karşıtlığını tanımlamak için ortaya çıkan karşıtlık kavramı 19. yüzyıldan itibaren dilbilim alanında incelenmeye başlamıştır. Araştırmacılar tarafından çoğunlukla anlam bilimsel bir bakış açısıyla ele alınan karşıtlık kavramı, yapılan çalışmaların yön değiştirmesiyle eş dizimlilik, söz dizimi gibi alanlarda da dikkat çekmeye başlamıştır. Bu araştırmacılar arasında karşıtlığı en kapsamlı olarak inceleyen kişi olan Jones karşıtlık konusunda en fazla müracaat edilen nitelikli bir eser meydana getirmiştir. Bu çalışmada Steven Jones'un karşıtlık sınıflandırmasından yola çıkılarak yeni bir sınıflama önerilmiş ve belirlenen gazete derlemindeki karşıtlık içeren yapılar bulunarak bir sonuca ulaşılmıştır.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; yerli ve yabancı alanyazını temel alınarak karşıtlık kavramının tanımı, adlandırma sorunu, karşıtlığın özellikleri ve karşıtlık türleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, karşıtlığın hangi söz dizimsel yapılarda ortaya çıktığı aktarılmış ve karşıtlık işlevli olmayan söz dizimsel yapılar açıklanmıştır. Bulguları içeren üçüncü bölümde, 2018 yılındaki haberleri içeren bir gazete derleminden seçilen karşıtlık tümceleri, barındırdıkları karşıt sözcük çiftlerine göre belirlenen söz dizimsel yapılar ile ilgili başlıklar altına dâhil edilmiştir. Ayrıca karşıt sözcük çiftlerinin hangi karşıtlık türüne ait oldukları belirtilmiştir. Son bölümde ise bulgular, sayısal bir şekilde yorumlanarak sözcüksel ve söz dizimsel yaklaşımla değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *karşıtlık, karşıtlık türleri, söz dizimsel karşıtlık.*

ABSTRACT

SYNTACTIC STRUCTURES WITH ANTONYM FUNCTION

IN TURKEY TURKISH

SAZAK- Şerife

Doctorate, 2019

Field of Turkish Language and Literature

Advisor: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

The concept of antonym that emerged in order to define the opposition of the meaning started to be studied field linguistics as from the 19th century. The concept of antonym which is mostly approached by researchers from a semantic point of view, has started to attract attention in fields such as syntax and collocation. Among these researchers, Jones who studied the most comprehensive study of antonym, produced a qualified work that was most frequently applied to antonym. In this study, a new classification based on Steven Jones antonym classification is proposed and reached a conclusion by finding antonym structures in the determined newspaper collection.

The study consists of four main sections. In the first section; the information about the definition of the concept of antonym, the naming problem, the qualities of the antonym and the types of antonym are given by using foreign and native literature as base. In the second section, the syntactic structures in which the antonym occurs are given and the non - contrast syntactic structures are explained. In the third section, which contains the findings, the contrast sentences selected from a newspaper collection containing the news in 2018 are included under the headings related to the syntactic structures determined according to the opposite word pairs they contain. In addition, it is stated which antonym type belongs to the opposite word pairs. In the last part, a quantitative interpretation of the findings is made and evaluations are made with lexical and syntactic approach.

Key words: *antonym, types of antonym, syntactic antonym.*

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
EKLER LİSTESİ.....	xiii
YAZAR ve HABER ADLARI KISALTIMA LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR ve İŞARETLER LİSTESİ.....	xvii
ÖN SÖZ	xviii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM KARŞITLIK

1. 1. KARŞITLIK NEDİR?.....	3
1.1.1. Adlandırma Sorunu	5
1.1.2. Felsefede Karşıtlık	7
1.1.3. Tasavvufta Karşıtlık	10
1.1.4. Edebiyatta Karşıtlık.....	11
1.1.5. Dilbilimde Karşıtlık	11
1.1.5.1. Eş Dizimsel Karşıtlık.....	11
1.1.5.2. Anlam Bilimsel Karşıtlık	13
1.1.6. Çağrışımsal (Yaygın) Karşıtlık.....	16
1.1.7. Karşıtlık Özellikleri.....	19
1. 2. KARŞITLIK TÜRLERİ	24
1.2.1. İkili Karşıtlıklar	29

1.2.1.1. Dereceli (Gradable) Karşıtlık.....	29
1.2.1.2. Bütünleyici (Complementary) Karşıtlık	36
1.2.1.3. Yön Gösteren (Directional) Karşıtlık	37
1.2.1.4. İlişkisel (Relational) Karşıtlık.....	39
1.2.1.5. Katışık (İmpure) Karşıtlık.....	40
1.2.1.6. Geçişli (Transitive) Karşıtlık.....	41
1.2.1.7. Deyimsel (Idiomatic) Karşıtlık.....	41
1.2.2. Üçlü Karşıtlıklar	41
1.2.2.1. Çoklu (Multiple) Karşıtlık.....	41
1.3. KARŞITLIK OLUŞTURMAYAN TÜRLER.....	43

2. BÖLÜM

KARŞITLIK İŞLEVLİ SÖZ DİZİMSEL YAPILAR

2.1. İlgeçler ve İlgeç Öbekleri ile Kurulan Karşıtlık İşlevli Söz Dizimsel Yapılar	51
2.2. Bağlaçlar ile Kurulan Karşıtlık İşlevli Söz Dizimsel Yapılar.....	53
2.3. Ulaçlar ve Ulaç Öbekleri ile Kurulan Karşıtlık İşlevli Söz Dizimsel Yapılar .	63
2.4. Tekrar Grupları ile Kurulan Karşıtlık İşlevli Söz Dizimsel Yapılar	64
2.5. Karşıtlık İşlevli Olmayan Söz Dizimsel Yapılar.....	71

3. BÖLÜM

KARŞITLIK İŞLEVLİ SÖZ DİZİMSEL YAPI ÇÖZÜMLEMESİ

3.1. X (...) ile/ + (y)lA Y (...)	76
3.2. X, Y ve Z.....	78
3.3. (...) X (...) ve /, /Ø/ - (...) Y (...)	79
3.4. X Y (Tekrar Grubu).....	117
3.5. (...) X+...(n)In (...) Y+ (s)l.....	121

3.6. Daha X ... daha Y	123
3.7. ...X ve/ veya (...) Y	124
3.8. (...) X ya da (...) Y	125
3.9. X (...) değil Y (...)	128
3.10. X (...) ancak Y (...).....	128
3.11. X (...) ama Y (...)	129
3.12. X aksine (...) Y	130
3.13. X kadar Y.....	130
3.14. X yerine Y	131
3.15. ... X... ise Y.....	131
3.16. X (...) yanı sıra Y (...).....	132
3.17. X (...) için Y (...).....	132
3.18. Yarı X yarı Y.....	132
3.19. gerek X gerekse Y	133
3.20. Kimi(si) (...) X kimi (...) Y.....	133
3.21. X de ... Y de.....	133
3.22. Hem X (...) hem (de) Y (...).....	134
3.23. Ne X ... ne (de) Y	136
3.24. X-DUKDAn sonra (...) Y.....	136
3.25. X ...+DAn ziyade Y	137
3.26. X+DAn ... Y+DAn	137
3.27. X (...) + DAn Y (...)	137
3.28. X+DAn Y+A.....	138
3.29. X (...) + DAn Y (...) + A.....	138
3.30. ...+DAn X ...+DAn Y.....	139
3.31. X (...) -ArAK Y (...).....	139
3.32. (...) X -(Ar)ken (...) Y	140

3.33. X (...) -mAK yerine Y (...)	141
3.34. X (...) -Ip (...) Y	142
3.35. X... -sA (dA) Y	145
3.36. ... X-DİysA Y ...	146
3.37. X mi yoksa Y mi	146
3.38. mi ... X yoksa ... mi ... Y	146
3.39. X+In tersine ... Y	147
3.40. X+In Y+A göre	147
3.41. X...+A göre Y ...	148
3.42. (...) X (...) +A karşın (...) Y	148
3.43. ... X+DAn (...) Y+A kadar	148
3.44. ... (önce) X ... sonra Y	149
3.45. X ... -DİğInDA Y ... (DİğInDA)	149
3.46. ... X+ A ... Y	150
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	152
KAYNAKÇA	159
EKLER LİSTESİ	172

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Jones (2002) Karşıt Sözcük Sınıflarının Eş Dizimsel Dağılımı	17
Tablo 2: Jones'un (2002) Karşıtılık Sınıflandırmasındaki Çiftlerin Dağılımı	29
Tablo 3: Lee'nin (2013) Dereceli Çiftlerin Tekrar Sıklığı Tablosu.....	34
Tablo 4: Karşıtılık Yapıları.....	152
Tablo 5: Karşıtılık Türlerinin Dağılımı.....	153
Tablo 6: Dereceli Karşıtılık Türündeki Sözcük Çiftleri.....	153
Tablo 7: Bütünleyici Karşıtılık Türündeki Sözcük Çiftleri.....	154
Tablo 8: Yön Gösteren Karşıtılık Türündeki Sözcük Çiftleri	155
Tablo 9: İlişkisel Karşıtılık Türündeki Sözcük Çiftleri.....	155
Tablo 10: Katışık Karşıtılık Türündeki Sözcük Çiftleri.....	156
Tablo 11: Geçişli Karşıtılık Türündeki Sözcük Çiftleri	156
Tablo 12: Çoklu Karşıtılık Türündeki Sözcük Çiftleri	156
Tablo 13: Karşıtılık Türlerinin Sıklık Oranları.....	157

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Hançerlioğlu'nun Karşıtlık Dörtgeni.....	7
Şekil 2: Yücel'in (1982) Göstergibilimsel Dörtgeni.....	16
Şekil 3: Jones'un (2002) Karşıtlık Tasnifi.....	28
Şekil 4: Akşehirli'nin (2014) Tek Ölçekli Sistem Örneği.....	32
Şekil 5: Akşehirli'nin (2014) Çift Ölçekli Sistem Örneği.....	33

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Türkçe-İngilizce Terim Listesi.....172

Ek 2: İngilizce-Türkçe Terim Listesi.....182

YAZAR ve HABER ADLARI KISALTMA LİSTESİ

AA	: Aysel Alp
AC	: Ahmet Can
AÇ	: Alparslan Çınar
AD	: Adil Demirçubuk
AhK	: Ahmet Karabıyık
AlK	: Ali Kadı
AN	: Aytaç Nallar
ANK	: Ali Naci Küçük
ArA	: Arif Arslan
AU	: Anıl Uçan
AyA	: Aydın Ağuş
AyK	: Aytekin Kalender
BK	: Berkay Kunt
BÖ	: Buse Özel
BÖS	: Burcu Özçelik Sözer
BS	: Bülent Sarıoğlu
CA	: Canan Altıntaş
CaK	: Cansel Kiraz
CB	: Ceren Boztepe
CÇ	: Cansu Çamlıbel
CeK	: Ceyhun Kuburlu
CŞ	: Cansu Şimşek
ÇK	: Çağatay Kenarlı
D.	: Dünya haberleri
DaG	: Damla Güler
DC	: Davut Can
DD	: Devrim Derin
DiG	: Dinçer Gökçe
DK	: Deniz Kılınç

DT	: Deniz Türsen
EA	: Ergün Ayaz
EB	: Erkan Bay
EE	: Elif Ergu
EG	: Eray Görgülü
Eğ.	: Eğitim haberleri
Ek.	: Ekonomi haberleri
EK	: Eyüp Kelebek
EmÖ	: Emre Özpeynirci
EO	: Emre Oktay
EÜ	: Esra Ülker
FA	: Fatma Aksu
FEE	: Fatih Emrah Erdoğan
FK	: Fevzi Kızılkoyun
G.	: Gündem haberleri
GÇ	: Görkem Çoksezen
GiK	: Gizem Karakış
GöK	: Gönül Koca
GüKa	: Gül Kaba
HA	: Hakan Aydoğdu
HaK	: Haşim Kılıç
HB	: Hacer Boyacıoğlu
HT	: Hüseyin Tüccar
HüK	: Hüseyin Kabukçu
HY	: Halil Yetkinlioğlu
İD	: İlkay Dikici
İÖ	: İpek Özbey
İY	: İbrahim Yıldız
KD	: Kazım Doğan
KK	: Kardelen Koldaş
MA	: Mehmet Arslan
MK	: Mücahid Kantarcıoğlu
MÖ	: Meltem Özgenç
NÇ	: Nuran Çakmakçı

NK	: Neşe Karanfil
ÖE	: Özge Eğrikar
ÖH	: Ömer Hasar
ÖK	: Özgür Kumanovalı
ÖÖ	: Önder Öndeş
RC	: Razi Canikligil
RÖ	: Rıza Özel
RY	: Reşat Yiğiz
S.	: Spor haberleri
SL	: Sefer Levent
SÖ	: Selim Öztürk
SSö	: Selahattin Sönmez
SU	: Salim Uzun
ŞFA	: Şinasi Furkan Avcı
ŞT	: Şebnem Turhan
T.	: Teknoloji haberleri
TA	: Toygun Atilla
TE	: Timuçin Eriç
TY	: Turan Yılmaz
UE	: Uğur Ergan
YA	: Yaşar Anter
YD	: Yasin Dikme
YES	: Yavuz Emrah Sever
ZB	: Zeynep Bilgehan

KISALTMALAR ve İŞARETLER LİSTESİ

:	: Karşıtlık ilişkisi bildirir
/	: veya
+	: Adlara getirilen işaret
-	: Eylemlere getirilen işaret
...	: Karşıt sözcüğün bağlandığı öge(ler)
(...)	: Parantez içi ihtiyari (var veya yok)
Ø	: Sıfır biçimbirim
A	: /a, e/
bk.	: Bakınız
COCA	: The Corpus of the Contemporary American English (Çağdaş Amerikan İngilizcesi Derlemi)
D	: /d, t/
I	: /i, i, (u, ü)/
LOC	: Sözlüksel anlam (lexical meaning), varlıkbilim (ontologies) ve yorumlama (construals)
ty.	: Tarih yok
V	: Vokal (Ünlü)
X Y	: İkili karşıtlık simgeleri
yy.	: Yazar yok
Z	: Çoklu karşıtlıkta üçüncü simge

ÖN SÖZ

Günlük hayatımızda aklımızdan geçen düşüncelerden tutun da seçtiğimiz kıyafetler, aradığımız adresler ve çektiğimiz fotoğraflara kadar birçok alanda aktif olarak kullandığımız zıt ya da karşıt kavramları, Türk dili alanında da önemli bir yer tutar. İnsan zihninin kurduğu nedeni tam olarak açıklanamayan gizli bağlantılar, karşıtlığın oluşmasında dikkat çeken noktalardan biridir. Bu bağlantıların kurduğu karşıtlık; felsefe, psikoloji gibi alanlarda tam olarak açıklanamazken dil bilimi alanında kapsamlı bir şekilde araştırılma ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada günlük hayatın bize sunmuş olduğu çeşitli hadiselerin sözcüksel ve söz dizimsel yansımaları, karşıtlığın kurmuş olduğu dünyada büyümlü bir yolculuğa çıkmamıza fırsat vermiştir.

Lisans ve lisansüstü eğitimim boyunca her zaman değerli fikirleriyle yardımcı olan, desteğini hep arkamda hissettiğim kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Erdoğan BOZ'a yürekten teşekkür ederim. Çalışmamı hazırladığım dönemde önemli fikir ve yardımlarıyla katkıda bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Leylâ KARAHAN, Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ ve Doç. Dr. Talat DİNAR'a çok teşekkür ederim. Bu yolda birlikte yürürken birçok konuda desteklerini aldığım değerli arkadaşlarım Neşe AYDIN KARAASLAN ve Öğr. Gör. İlayda MÜFTÜOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Çalışmanın ve araştırmanın önemini çocukluğumdan itibaren aşılıyarak bana çalışma disiplini kazandıran babam Halil SAZAK'a ve zorlandığım her anda beni yüreklendirerek yanımda olan annem Rabia SAZAK'a çok teşekkür ederim.

Şerife SAZAK
Eylül 2019-Eskişehir

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Karşıtlık bugüne kadar çoğunlukla anlam bilimsel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Karşıtlık, aslında anlam bilimsel olduğu kadar söz dizimsel ilişkilerin de dâhil olduğu bütüncül bir yapıdır. Dolayısıyla anlam bilimsel ilişkilerin meydana getirdiği karşıtlık bağlantılarının söz dizimsel bir düzeyde incelenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Söz varlığı açısından zengin olan gazete haberlerinin karşıtlıkla ilgili yapılan çalışmalarda ortaya konulan karşıtlık türlerine göre incelenmesi araştırmanın ilk amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın diğer bir amacı ise karşıtlık ilişkisi kuran söz dizimsel yapıların belirlenerek karşıtlık türlerinin hangi yapılarda yoğunlaştığı ve karşıtlık ilişkisi kuran sözcük türlerinin neler olduğunu ortaya koymaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada karşıtlık kavramı, karşıtlığın çeşitli alanlarda nasıl ele alındığı ve yapılan karşıtlık sınıflandırmaları hakkında yerli ve yabancı kaynaklardan veriler derlenerek karşıtlık kuramı hakkında bilgi verilmiştir. Jones'un (2002) karşıtlık sınıflandırması ve diğer kaynaklardan elde edilen karşıtlık türleri yeniden sınıflandırılmıştır. Belgesel kaynak derlemesi yöntemiyle gazete derlemindeki ekonomi (Ek.), eğitim (Eğ.), dünya (D.), teknoloji (T.), spor (S.) ve gündem (G.) haberleri incelenerek karşıtlık ilişkisi içeren tümceler etiketlenmiştir. Sonraki aşamada tümcelerde karşıtlığı oluşturan yapılar belirlenerek sıralanmıştır. Bu yapıların altında karşıtlık ilişkisi kuran sözcük çiftlerini içeren tümcelere yer verilmiştir. Böylelikle karşıtlığın kurulmasında etkili olan yapılar ve sözcük çiftleri bütüncül olarak değerlendirilmiştir. Tümcelerde karşıtlık ilişkisini gösteren alanlar koyu yazı tipi ile işaretlenmiştir. Her yapının altında sözcük çiftlerinin oluşturduğu karşıtlık türü belirtilmiştir. Yapılarda ortak olan sözcük çiftlerinin açıklaması yalnızca ilk görüldüğü yapıda yapılmış ve başka bir yapıda görülmesi halinde açıklama yapılan maddeye gönderme yapılmıştır. Değerlendirme yapılırken

etiketlenen ve işaretlenen kısımlar göz önünde bulundurularak araştırma verilerinin istatistiksel bir analizi yapılmıştır.

SINIRLILIKLAR VE KAPSAM

Bu çalışmada günlük hayattan örneklerin yoğunlukta olduğu yani ulaşılabilir bir evren seçilerek karşıtlık ilişkilerinin açık ve seçik olarak görülebildiği bir gazete derlemi tercih edilmiştir. Gazete derlemi yalnızca 2018 yılına ait olan haberlerden oluşmaktadır. Ayrıca sağlık, magazin vb. haber türleri incelenmeye alınmayarak sadece ekonomi, eğitim, dünya, teknoloji, spor ve gündem haberleri derleme dâhil edilmiştir.

Çalışmaya uygun olarak seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme tercih edilerek tümceler belirlenmiştir. Bu yöntemin tercih edilme sebebi ise örneklemin üzerinde kolayca uygulama yapılabilmesidir.

1. BÖLÜM

KARŞITLIK

1. 1. KARŞITLIK NEDİR?

Willners'a göre karşıtlık kavramı, anlamın karşıtlığını tanımlamak için 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır (2001: 17). **Ebcim** ise karşıtlık kavramına felsefi açıdan yaklaşılarak karşıtlık üzerine ilk kapsamlı düşüncelerin Herakleitos'un düşüncelerinde ortaya çıktığını ve onun her şeyin sürekli bir değişim ve hareket içinde olduğu düşüncesini "*her şey akar gider*" tümcesi örneğinde hatırlatarak açıklamalarda bulunmuştur. Ebcim, günümüzde dualite (ikilik) adıyla insan yaşamındaki zıtlık düşüncesinin, genel bir şekilde ifade edilerek varlığını sürdürdüğünü, bunun sebebinin de 21. yüzyılda modernizmin biçimlendirdiği bir dünyada, geçmişte de var olan çelişkileri daha büyük farklılıklarla yaşıyor olmamız olduğunu ifade etmiştir (2013: 1).

Karşıtlığın trafik işaretleri, görsel çalışmalar gibi simgesel işaretler için oldukça önemli olduğunu belirten **Paradis ve Willners**, dilde ve düşüncede de karşıtlığın önemine vurgu yapmış ve "*şaka çok ciddi bir şeydir*" (Winston Churchill) tümcesini örnek vermiştir (2011: 368). İngiliz kültüründe karşıt anlamlı sözcük çiftleri metaforik olarak kullanılmıştır: Politik ideolojilerde *sağ / sol* terimleri gibi (Jones, 2002: 6). Karşıtlığın dildeki önemini, doğayla sürekli mücadele içinde olan toplulukların bir insanın başka bir insana emir vermesini olanaklı kılacak bir dilin ve yasaların oluşturulmasını gerekli kıldığını ifade eden **Boyne**, Rousseau'nun da doğa ve kültür arasında kurduğu karşıtlık ilişkisinin onun dil konusundaki görüşlerini belirlediğini vurgulamıştır (2016: 15).

Lyons (1977), insanların yaşamını düzenlemek için **bilişsel** bir aygıt olarak karşıtlığı kullandıkları düşüncesini savunur (Lyons'tan aktaran Nordquist, 2017: 1). Psikolojideki bilişsel zıtlık teorisi (cognitive dissonance theory), bireyin davranışlarının ve düşüncelerinin zıt olamayacağını, bir zıtlık olması hâlinde ikisinden birinin diğerini kendi doğrultusuna çekeceği üzerine kuruludur. Bu kuramın öncüsü Leon Festinger'dir (Erdoğan, 2017). Karşıtlığın teorik görünümünü **bilişsel dilbilim** ile ilişkilendiren **Paradis ve Willners**, aslında karşıtlığın *sözlüksel anlam (lexical meaning), varlıkbilim (ontologies) ve yorumlama (construals) (LOC)*

ile tatbik edilebileceğini vurgulamıştır (2011: 367). Bilişsel anlam biliminin giderek genişleyen kapsamı, sayısal imkânların ve deneysel tekniklerin geliştirilmesi ile karşıtlık üzerine yapılan araştırmaların temeli önemli ölçüde gelişmiştir (Paradis, 2011: 34). Ayrıca **Paradis**'in geliştirdiği LOC modeli, kullanımdaki karşıtlıkların zıtlık ve sözcük - anlamsal önem dâhilinde farklılıkların yanı sıra açıklama araçlarını da sunar (2010: 390).

Saussure'ün (1985: 87) yapısal dilbilimde dil ile ilgili belirlediği karşıtlıklar, *dizge / öge, dil / söz, ses / anlam, özdeşlik / karşıtlık, eşsüremlilik / artsüremlilik* (Yücel, 1982: 23; Demirci, 2014: 52-57) kavramlarıdır. Karşıtlığa **ses bilimsel** bir açıdan yaklaşmayı tercih eden araştırmacılar ses birimler aracılığı ile karşıtlığı ele almışlardır. **Karaağaç** (2013: 530), ses bilgisindeki karşıtlığı “*anlam ayırıcı özellik*” olarak tanımlarken, “*en küçük karşıt birim*” olarak tanımladığı ses birimi /p/ ve /b/ ses birimleriyle örneklendirerek bunların kendi aralarında biçimsel karşıtlığı oluşturduğunu açıklamıştır. **Başkan**, Saussure'ün *dil işaretleri* olarak tanımladığı *işaretlenen (kavram) ve işaretleyen (ses duyuntusu)* terimlerini *kavram* ve *ses* olarak adlandırmayı tercih etmiş ve bu işaretlerin özelliklerinden biri olan karşıtlığı şu şekilde açıklamıştır: “*Kaş, kış, koş, kuş' işaretlerinin her biri tek başına öbürlerinden ayrıktır; fakat 'kaş - kış', 'kış - koş', 'koş - kuş' gibi ikişer ikişer ele alınınca bu çiftler ayrık olmaktan çıkıp birbirine karşıt olur. Saussure'e göre işaretleyenler arasındaki bu gibi bir ayrılık esasında /a-u/, /ı-o/, /o-u/ arasındaki ses çatışmasından doğan bir 'karşıtlık'tır.*” (2003: 79-81). **Saussure**, bu durumu *anlaksal karşıtlık* sonucu oluşan *dizimsel karşıtlık* olarak açıklar (1985: 142). Karşıtlık kavramına ses birimler açısından yaklaşan diğer bir araştırmacı olan **Akşehirli** (2017: 10), *maddi : manevi* karşıtlığının ses bilimsel bir yakınlığa dayanan güçlü bir kurallılık sergilediğini, bu karşıtlığın *büyük : küçük, açık : kapalı* gibi örneklerden farklı olduğunu çünkü bu karşıtlıkların kullanım bağlamlarının değişse bile sabit bir karşıtlık kurduğunu ifade etmiştir. **Turan** ise eserinde Eski Türkçede görülen “*sözcük kökü sonu morfofonetik / V (+uzunluk)/ : d / karşıtlığı*” konusunu ele almıştır. Buna göre sözcüklerde kök hece sonu ünlüleri (=V#) ile ünsüzleri (=K#), sonuna geldikleri sözcükleri anlamca / işlevce birbirlerinden ayıran, anlam / işlev karşıtlığı oluşturan bağımsız fonemleri teşkil ettikleri hâlde (*ko- : kol vb.*) Eski Türkçede sözcüklerin kök hecesinin sonunda bulunan d/ ünsüzünün aynı sözcüklerin V ile sonlanan diğer şekline herhangi bir anlam / işlev farkı oluşturmadan

eklenmektedir: *ko-* : *kod-* gibi. Bu durumun nedeni ise tek heceli sözcüklerin d/’leri ile aynı sözcüklerin V ile sonlanan şekillerinin kök ünlüsünün uzunluğu arasında morfofonetik nitelikli bir karşıtlığın kurulabilmesidir: *kō-* : *kod-*, *sī-* : *sıd-* gibi. Ayrıca eserde, bazı metinlerde görülen *kō-* / *koğ-* / *koy-* örneği verilerek bunun *üç aşamalı karşıtlığı* temsil ettiği vurgulanmıştır (2012: 69-73).

İngilizcede bir grup konuşucunun katıldığı bir araştırma yapılmıştır. Buna göre konuşuculardan önce bir karşıtlık vermeleri istenmiştir ve bu cevaplarda kullanılan sözcük çiftleri; *kötü* : *iyi* (bad : good), *güzel* : *çirkin* (beautiful : ugly) sözcükleri olmuştur. Daha sonra iki karşıtlık vermeleri istenmiştir. Konuşucular *narrow* : *broad*, *narrow* : *wide* (dar : geniş) vb. sözcük çiftlerini örnek göstermiştir. Bunun sonucunda değer, güzellik, ağırlık, sıcaklık gibi boyutların dil kullanıcıları tarafından kolayca belirlendiği göze çarpmıştır. Ayrıca bir sözcüğün çok anlamlı olmasının gelenekselleştirilmiş çiftlere katılmalarını engellemediği görülmüştür. Bu araştırmayı yapan **Paradis**’e göre bu karşıtlıklar, kullanım potansiyeli geniş bir ontolojik bağlamda geçerlidir (2010: 388-389).

Söz konusu yaklaşımlardan hareketle söz diziminde **karşıtlık; dilde aralarında çelişkinin ortaya çıkmasıyla ayrışan, bununla birlikte aynı sözcüksel ve anlam bilimsel alanı paylaşmaları bakımından birbirinden ayrı değerlendirilmeyen sözcüklerin arasındaki ilişkidir.**

1.1.1. Adlandırma Sorunu

Karşıtlık teriminin adlandırılması konusunda araştırmacılar birbirlerinden farklı görüşlere sahiptir. **Jones** (2002), **Lyons** (1977) ve **Cruse** (1986) gibi dilbilimcilerin *ağır* : *hafif*, *eski* : *yeni* ve *hızlı* : *yavaş* gibi sözcük çiftlerini “*antonymy*” (karşıtlık) terimi; *canlı* : *ölü*, *doğru* : *yanlış* ve *erkek* : *dişi* gibi sözcük çiftlerini ise “*antonymous*” (karşıt anlamlılık) terimi başlığı altında değerlendirdiklerini aktarır. Jones, bunun sorun yarattığını çünkü İngilizce konuşan yerli halkın iki tür sözcük çifti için de “*opposites*” (zıtlık) terimini kullandığını ifade eder. Bu probleme çözüm olarak da daha geniş bir anlam içeren sözcük çiftleri için “*antonymy*”, sezgisel olarak anlaşılabilen karşıtlık çiftleri için de “*opposites*” teriminin kullanılmasını önermiştir (2002: 1). **Lyons** daha çok kullanımı kesin ve belirli olan sözcükler için “*oppositeness*” terimi yerine “*antonymy*” terimini tercih

etmiş, buna karşın Simpson'un (1997) her iki terime de temkinli yaklaştığını ve bu terimleri “*catch - all category*” (kapsayıcı ulam¹) ile ilişkilendirdiğini belirtmiştir (1977: 270). **Gao ve Zheng**, Lyons'un “*antonym*” sözcüğünü “*anlamda karşıtlık*”, “*antonymy*” sözcüğünü ise “*sözcükler arasındaki karşıtlık*” olarak tanımladığını ifade etmiş ve “*almak*” , “*satmak*” sözcük çiftinin “*antonymy*”e örnek iken bu sözcükler arasındaki ilişkinin ise “*antonym*” olduğunu vurgulamışlardır (2014: 234). **Crystal** (2007: 107) karşıtlık için *contrast* terimini tercih ederken **Willners** (2001: 17) *antonymy* terimini kullanır. Crystal ayrıca bu terimin dizimsel farklılıklara mahsus olduğunu vurgulamıştır. **Jones, Murphy, Paradise ve Willners**, sözlüksel karşıtlığın ifadesi için *antonym* sözcüğünü kullanmışlardır (2012: 4). **C. J. Smith**, *karşıtlık* (antonym) sözcüğünü, “*eşanlamlılığın karşıtı*” anlamında kullanmayı seçmiştir (Gao ve Zheng, 2014: 234). **Kempson**, *antonymy*, *oppositeness* terimlerini sözlüksel öğelerin birbirleriyle zıtlık içinde bulunabileceği birçok yol olması dolayısıyla karşıtlığın adlandırılmasında tercih etmemiştir. Kempson bunun yerine *bağdaşmazlık* (incompatibility) terimini kullanmıştır (1977: 84).

İmer, Kocaman ve Özsoy (2011: 170); karşıtlık terimi için *opposition*, karşıt anlamlılık için ise *antonym* terimini tercih ederken **Akşehirli** (2004: 36) *antonymy*, **Günay** (2007: 177) ise *contrariete* ifadesini kullanmıştır. **Akçataş**, “*bir anlam birimle cümlede onun yerine geçebilecek anlam birim arasındaki karşıtlık*” tanımını vererek bunun “*opposition*” terimine karşılık geldiğini ifade etmiş ve “*karşıt tez*”² ise “*aralarında anlam karşıtlığı olan iki sözcüğün aynı dizimde, bir arada kullanılması*” olarak açıklamıştır (2011: 311). **Yalım** ise karşıt anlamlılık için *antonim* terimini kullanır (1998: 144).

Görüldüğü gibi gerek yabancı kaynaklarda gerekse Türkçe kaynaklarda karşıtlık kavramının adlandırılması konusunda görüş birliği mevcut değildir.

Türkçe ve yabancı alanyazınında ele alınan karşıtlık kavramıyla ilgili çeşitli bakış açılarını **felsefe, tasavvuf, edebiyat, dilbilim (eş dizimsel, sözlüksel ve anlam bilimsel)** olmak üzere dört açıdan değerlendireceğiz.

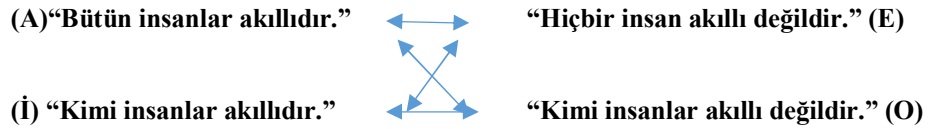
¹ Dilbilgisel ya da anlamsal sınıflandırma birimi, çeşitli ortak dilbilgisel ve anlamsal ölçütlere göre dil öğelerinin yerleştirildiği ya da oluşturduğu sınıf (Vardar, 2002: 202).

² Antithesis (Akçataş, 2011: 311).

1.1.2. Felsefede Karşıtlık

Felsefede karşıtlık konusunu inceleyen araştırmacılardan **Hançerlioğlu**'na göre karşıtlık, “*birbirine karşı olup birbirlerini dışındalayan iki nesnel olgu ya da düşüncenin ilişkisi*”dir. Nesnel olgular arasındaki karşıtlık, *eytişimsel*; düşünceler arasındaki karşıtlık ise *mantıksaldır*. Karşıtlık kavramını ayrıntılı bir şekilde açıklayarak tümce örnekleri veren Hançerlioğlu, bu bağlamda “*karşıtlık dörtgeni*” adlandırmasını tercih etmiş ve bunu “*birbirlerine karşı olan mantıksal önermeleri göstermek üzere dörtgen biçiminde çizilen çizelge*” şeklinde tanımlayarak bu dörtgenin nasıl kurulacağı hakkında bilgi vermiştir (1996: 208):

Şekil 1. Hançerlioğlu'nun Karşıtlık Dörtgeni (1996)

Bu dörtgene göre (A - E) köşelerindeki önermeler birbirine *karşıtlık*, (İ - O) köşelerindeki önermeler birbirine *alt karşıtlık*, (A - İ) ve (E - O) köşelerindeki önermeler birbirlerine *altlık*, (A - O) ve (E - İ) köşelerindeki önermeler ise birbirine *çelişiktir* (Hançerlioğlu, 1996: 208). Bu açıklamaya göre ad tümcelerinin birbirlerine karşıtlık olma şartı, *değil* sözcüğü alıp almamalarına ve parça bütün ilişkisi kurmalarına bağlanmıştır.

Felsefede karşıtlık konusunda tanım yapan diğer isimlerden **Cevizci**, karşıtlığı “*nicelik bakımından aynı, nitelik bakımından farklı yani biri olumlu iken, diğeri olumsuz olan ve her ikisi birden doğru olmayan fakat her ikisi birden yanlış olabilen önermeler için kullanılan sıfat*” olarak tanımlar ve “*karşıtlık yasası*” olarak adlandırdığı maddebaşında ise felsefi psikolojide *sıcak : soğuk, aydınlık : karanlık* gibi karşıtlıkların bilinçte birbirini çağrıştırdığını ifade eder (1996: 300-301).

Karşıtlık kavramını **Özünlü ikilem ve zıtlık (paradox)** (2001: 53) olarak adlandırırken, **Timuçin** karşıtlık için *çelişki* terimini kullanmıştır (2004: 105-106). **Kürüm ve Furtun** ise birbirlerine karşıtlık olan durumların karşıtlıklarının en tepe noktasında birleştiği görüşünü benimseyerek İbn Hazm'dan şu açıklamayı paylaşırlar: “*Biliyoruz ki karşıtlar gerçekte aynı benzerlerdir. Yine biliyoruz ki*

nesneler sürekli karşıtlıkta en yüce noktalara ulaştıklarında ve ayırım noktasının en uç noktasına vardıklarında benzer olurlar” (2016: 76).

Kırman, Aristoteles’in Pythagorasçı felsefede geçen *sınırlı - sınırsız, tek - çift, birlik - çokluk, sağ - sol, erkek - dişi, hareketli - hareketsiz, düz - eğri, aydınlık - karanlık, iyi - kötü* ve *kare - basık - dörtgen* vb. karşıt sözcükleri örnek vererek karşıtlık kavramına değinir (2004: 3-4). Diyalektiği keşfeden kişinin Heraklitos olduğunu belirten **Eroğlu**, Heraklitos’un çağdaş diyalektiğin ilk yasası olan *sürekli dönüşüm yasasını* yani her şeyin devamlı olarak değiştiğini keşfettiğini ancak hareketin zıtlar arasındaki etki - tepki ilişkisinden oluştuğunu göremediğini ifade eder (2014: 284). Heraklitos’a göre algılanabilecek her şey karşıtlığa doğru eğilim gösterir ve uyum sadece karşıtlıktan elde edilebilir. Heraklitos, her varlığın muhalefete dayalı olduğu sezgisinden esinlenmiştir. Bu sezgisel yasa doğrudan gözlemlenebilir: *Soğuk sıcak olur, ıslak kuru olur, hayat ölüm olur* (Savardi, 2008: 18). Eroğlu, Hegel diyalektiğindeki *dünyadaki her şeyin kendi zıddını barındırması* fikrinden hareketle *her şeyin kendi kendisiyle çatışma halinde bulunduğu* düşüncesine sahiptir. Eroğlu, diyalektiğin yasalarından biri olan çelişmeyi Mao Çe Tung’un: *“Yumurta belirli şartlar altında civciv haline gelerek yok olur. Yine belirli şartlar içinde (süre, iklim vs.) civciv kendini olumsuzlayıp tavuk olur. Tavuk hem nitelik değiştirmiş bir civcivdir, hem de içinde yumurtayı taşır. Fakat tek yumurta birçok yumurtaya, tek civciv (yumurtalar yoluyla) birçok civcive dönüşmüştür. Bu dönüşümün temeli yumurtanın içindeki çelişmedir”* ifadesiyle aktararak karşıtlığın ortaya çıkması için öncelikle çelişmenin gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamıştır (2014: 286-291). **Yıldırım** ise karşıtlık kavramını *eytişimsel iç çelişki* şeklinde adlandırarak karşıtlıkların hem “birlik” hem de “savaşım” içinde bulduklarını, savaşımın sonucunda birliğin ortadan kalkıp yerine yeni bir birliğin doğması durumundan dolayı karşıtların birliğinin “geçici”, savaşımının ise “sürekli” olduğunu belirtmiştir. *Eytişimsel* deyiminin ise *içsel* olanı ifade ettiği dile getirilmiştir (ET, 20.10.2017). **Politzer** de çelişkinin karşıtların birliğinden oluştuğu düşüncesine sahiptir. Aynı zamanda karşıtların birbirine bağlılığı sonucunda birinin ötekine dönüşerek nitel durumlar oluşturduğunu ve bu dönüşümün onları yok etmeye götürdüğünü ifade eder. Politzer bu durumu sömürücü sınıf olan burjuvazi ve sömürülen sınıf olan proletarya arasındaki ilişki örneğinde açıklamıştır (2003: 116-120).

Çin felsefesinde karşıtlığın Yin ve Yang kavramlarıyla ifade edildiğini belirten **Moradı**, Yin'in *tepenin gölge olduğu kısmı*, Yang'ın ise *tepenin güneş aldığı kısmı* temsil ettiğini böylece Yin ve Yang'ın dünyanın karşıtlıklarını göstererek bunların arasında ne zaman denge olursa o zaman denge ve iyiliğin hissedileceğini aktarmıştır (2015: 17). **Izutsu**'ya (2001) göre fenomensel kesret dünyası, özü itibarıyla, sadece zulmettir fakat aynı zamanda, bu aslı zulmet, görünürde nura dönüşen bir yönünün de bulunduğu dünya, bir nurdur. Diğer bir deyişle, zulmet, fenomensel olarak nur şeklinde görünür. Bu, bizim varlık dünyası ile olgusal karşılaşmamızla yüz yüze geldiğimiz ilk *paradokstur (zıtlık)* (Yıldırım, 2003: 131). **Püsküllüoğlu** da *paradoks* için *kimi zaman şaşırma amacı güden, aykırı kanı, duygu ve düşünce* anlamında “*karşıtlam*” sözcüğünü teklif ederek (Hacınebioğlu, 2006: 107) paradoksların kendi içinde özel bir tür çelişki, tezat ve çatışma içerdiklerini izah etmiştir. **El Askerî** ise “*sahibi / arkadaşı kendisinin üzerinde bulunduğu zaman diğerinin varlığını ortadan kaldıran iki şey*” tanımıyla karşıtlığı “*zıdd*” olarak adlandırmıştır (El-Askerî, çev: Akdoğan, 2017: 222).

Aristoteles'e göre karşıtlık, iki anlamlı ilkedен oluşur. Birincisi, bireysel bir maddenin tüm yaşam sürecini sınırlandıran uç noktaları işaretleyen fiziksel birer noktadır ve bu nedenle bir maddede mevcut herhangi bir değişikliği işaretler. İkincisi, her değişimin sonları olarak ortaya çıkan karşıtlıklar, söylemde genelleştirilebilir, ifade edilebilir ve bu sebeple herhangi bir belirleyici sürecin analizinde kullanılan genel kavramlar, anlama ilkeleridir. Bölünme ve birleşme, soğutma ve ısıtma gibi birbirinin içine ve dışına bir geçişi de içeren birçok başka süreç vardır. Bu her zaman karşıt olarak ifade edilmese de tüm karşıtlar için zorunludur. Karşıtlıklar, birbirlerinden üretilirler ve birinden diğerine geçiş veya süreç vardır (Anton, 1985: 7-8).

Görüldüğü üzere felsefede karşıtlık açısından tanım yapma eğiliminde olan araştırmacılar tanımlarında *çatışkı*, *çelişme*, *çelişki*, *ikilem*, *eytişimsel iç çelişki* ve *paradoks* gibi felsefe kavramlarından yararlanmışlardır. Bu bağlamda karşıtlık için yapılan felsefe tanımlarında terminoloji sorunu göze çarpmaktadır.

1.1.3. Tasavvufta Karşıtlık

Kırman, karşıtlık kavramına **tasavvuf** açısından yaklaşarak *âlem-i anâsır*'ın (dört unsur) hava - toprak, nemlilik - kuruluk, ateş - su, sıcaklık - soğukluk olmak üzere dört karşıtlığı oluşturduğunu vurgulamıştır (2004: 3). İslâm Ansiklopedisi'nde “*varlığın birliği ve varlıkta birlik anlamında bir tasavvuf terimi; bu bağlamda Tanrı, âlem ve insan ilişkilerini açıklayan düşünce sistemi*” olarak tanımlanan vahdet-i vücûd kavramı İbnü'l-Arabî'nin düşünce sisteminin temelini oluşturur (Demirli, t.y: 431). Vahdet-i vücûd düşüncesini “*bu vücudî hakikat, Hak ve halktır; bir ve çoktur; kadim ve hadistir; evvel ve ahirdir; zahir ve batındır*” şeklinde özetleyen el - Afifi, bu düşüncenin bütün zıtlıkları bünyesinde topladığının altını çizmiştir. **Moradı**, “*düşünüp ibret alasınız diye her şeyden (erkekli dişili) iki eş yarattık (Zâriyât Sûresi 51/49)*” (2015: 15) ayetinden hareketle her şeyin bir karşıtlık içinde olsa da bu karşıtlığın aslında ilişki, oluş vb. durumlara vesile olduğunu dile getirmiştir. İslâmda “ilâhi makam” kavramının varlıkların çeşitlenerek birbirleriyle iletişim halinde olmaları sonucu zıtlıkları ortaya çıkardıklarını ve bu hareketliliğin sona erdiği zaman zıtlıkların ortadan kalkıp etkisiz hale gelerek bu makamda birleştiği düşüncesini savunan **Yıldırım** (2003: 128) da karşıtlık kavramına tasavvufi açıdan yaklaşmıştır.

İnsanı zıtlıkların oluşturduğu bir bütün olarak tanımlayan **Erginli** (2008: 183), insanın her şeyi zıddıyla bilen yegâne varlık olduğunu aktarmıştır. Ayrıca insanın içinde bulunduğu ikilem ve zıtlık durumlarını *berzahıyyet* kavramıyla açıklayarak İbn Arabî'nin *insan-ı kâmil* olma düşüncesinde insanın bu mertebeye ulaşabilme şartlarından birinin *varlığındaki zıtlıkları anlamlı bir bütünlüğe* erdirmesi olduğunu belirtmiştir (2008: 195).

Küçük (2004: 6), çalışmasında Mevlâna'dan hareketle insanda görülen zıtlıklara değinmiştir:

“İki çeşit arı da bir çiçeği emdi; fakat birinden zehir peydahladı, diğëerinden bal.

Dünyada mutlak kötü yoktur; bunu da bil ki, kötü de kötülük de nispidir.

İyi bilmedikçe kötüyü bilemezsin. Ey yiğit, her şey zıddıyla görülebilir.”

1.1.4. Edebiyatta Karşıtlık

Edebiyatta karşıtlık, anlamla ilgili söz sanatları konusu altında ele alınmıştır. Bu bağlamda karşıtlığı tezat kavramı etrafında inceleyen **Saraç**, bu kavramı “*tezat, anlam bakımından aralarında zıtlık / karşıtlık bulunan kelimeleri bir ibarede toplamaktır*” şeklinde açıklamıştır. Ayrıca bu durumu Faruk Nafiz Çamlıbel’e ait olan “*ak alnında kara duran yazımı*” mısrasıyla örneklendirilmiştir (2010: 163). “*İki düşünce, duygu, hayal arasında birbirine karşıt olan nitelikleri ve benzerlikleri bir arada söylemek*” ifadesiyle tezat kavramını tanımlayan **Dilçin** ise bu kavrama şu şekilde örnek verir (2009: 449):

“Çeşm-i âşıkta imtizâc etmiş
Âb u âteş olup berâber dost”

Bu beyitte *âb* (su) ve *âteş* sözcükleri arasında karşıtlık ilişkisi kurulmuştur.

Öztekin, *Sebk-i Hindî*’de geçen *paradoksal imajların*, anlamsal açıdan “karşıtların birliği”ne giden farklı birtakım alışılmamış bağdaştırma örnekleri gösterdiğini belirtir. O’na göre Divan şiirinde *Sebk-i Hindî* etkisi olarak görülen “*alışılmamış sözcük*” ibaresindeki alışılmamışlık ögesini sağlayan unsurlardan biri, tezatlardır (2009: 522-523).

Coşkun (2014: 149-159) ise *oksimoron* kavramını *birleşik tezat* ifadesiyle adlandırarak bu kavramın Divan ve *Servet-i Fünun* şiirinde çeşitli örnekleri olduğuna değinmiştir: *Teyfik Fikret’in İstanbul için bîve-i bâkir yani bekâr dul ifadesini kullanması vb.* Coşkun ayrıca *sıralı tezat* kavramına dikkat çekerek bunu “*bir ibare veya mısradaki zikredilen en az iki kavramla anlam bakımından zıt olan iki kavramın bir sonraki ibare veya mısradaki söylenmesi*” şeklinde açıklamıştır:

“İyilik yaşayacak, kötülük, ölecek, yapılanlar unutulacak...”

1.1.5. Dilbilimde Karşıtlık

1.1.5.1. Eş Dizimsel Karşıtlık

Eş dizimsel karşıtlıkta **Jones**, karşıtlığı meydana getiren sözcük çiftlerinde hangi sözcüğün diğerinden önce ifade edildiği konusuna eş dizimsel bir açıdan

yaklaşarak *iyi* : *kötü* çiftinde iyi sözcüğünün kötüden, *erkek* : *kadın* örneğinde erkeğin kadından, *zengin* : *fakir* yapısında ise zenginin fakirden büyük bir çoğunlukla önce söylendiğini ortaya koymuştur. Jones'a göre bu durumun nedenlerinden ilki biçim bilimidir. Buna göre kök hâlinde olan sözcükler türetilmişlerden önce gelir. İkinci neden, olumluluktur. Karşıt çiftin bir üyesi diğerinden daha olumlu çağrışımlara sahipse o sözcük önce ifade edilir. Boyut kavramı ise her zaman büyük olan sözcüğün diğerinden önce gelmesinde etkilidir. Kronoloji etkisinde, önce sonra gelme ilişkisi vardır. Bu durumda önce oluşan durum sonra oluşandan önce gelir. Cinsiyet konusunda ise incelenen metinlerdeki erkek önceliğinin önemsenmesinden yani cinsiyetçi bir yaklaşımdan dolayı erkek olanlar kadınlardan önce kullanılmıştır. Ses bilimi, kısa olan sözcüklerin uzun olanlardan daha önce gelmesinde etkili olmuştur. Son olarak sıklık ve işaretlenmişlik ölçütleri belirleyici olarak yaygın olan sözcüğün yaygın olmayanlardan önce geldiği, işaretlenmemiş üyelerin ise işaretlenmiş olanlardan daha önce zikredilmesi üzerinde etkili olmuştur. Bunun nedeni ise işaretlenmemiş üyenin daha olumlu ve türetilmiş bir sözcük olmamasıdır (2002: 120-129).

Eş dizim sıklığı konusunu çalışmalarında mercek altına alan **Weijer, Paradis, Willners, Lindgren**, British National Corpus (BNC) derlemine kullanarak metinlerdeki eş dizimsel karşıtlığın “*ne ... ne de*” ve “*X ve Y*” arasındaki ayrımlar gibi çeşitli karşıt söylem fonksiyonlarıyla kurulduğunu vurgularlar. Ayrıca eş dizim sıklığının karşıtlıkları belirlemek için sözcük tanıma kolaylığı sağlamadığını belirterek bu durumun bir ilişkililik etkisi kurarken eş dizim sıklığının herhangi bir etki yaratmadığı sonucuna varmışlardır (2012: 1-15). **Willners**, temel biçimdeki (canonical) karşıtların temel biçim olmayanlardan (uncanonical) daha fazla eş dizimsel özellik gösterdiklerini vurgular (2001: 84). **Murphy**, eş dizimliliğin karşıtlık ilişkisi için önemli bir ölçüt olduğunu belirtmiştir. Bu durumu eş anlam ve karşıt anlam ilişkileri arasındaki farklılıkları ele alarak açıklayan Murphy, eş anlamlılıkta *ince*, *sıksa*, *narin* gibi sözcüklerin herhangi bir kısıtlama olmadan bir arada bulunabildiklerini bunun yanında iyi bir karşıtlık aranırken bu sözcüklerin tek bir biçime indirgenmesi gerektiğini vurgulamıştır (2003: 180).

1.1.5.2. Anlam Bilimsel Karşıtlık

“*Altanlamlılık, eşanlamlılık, bağdaşmazlık vd. ile birlikte bazı anlam çözümlemelerinde bilinen bir anlam ilişkisi dizilerinden biridir*” tanımı ile **Aarts ve Mcmahon** (2006: 27) **anlam bilimsel** bakımdan karşıtlığı ele almışlardır. **Muehleisen** (1997: 59), karşıtlığı “*paylaşılan anlambilimsel aralık kavramı*” şeklinde özetlerken, **Willners** (2001), “*karşıt anlamlılığın bir türü ve aynı anlam eksenine ait, ancak bu eksenin uç noktalarına işaret etmeyen terimler arasındaki ilişki*” biçiminde karşıtlığı tanımlamayı tercih etmiştir. Karşıtlığı “*eş anlamlılığın zıddı*” olarak tanımlayan **Smith** (1867) gibi **Jones** (2002: 7) da karşıtlık kavramını *eş alt anlamlılığın*³ (co - hyponym) özel bir türü olarak kabul etmiştir (dişi : erkek sıfatlarının cinsiyeti; nefret ve aşkın insan duygularını tanımlaması vb.) (Gao ve Zheng, 2014: 234). Bunlara ek olarak **Akşehirli** de “*üst anlamlı sözlükbirimin alt anlamlıları olan ve aynı ulamsal düzlemde yer alan sözlükbirimler arasında zıtlık ya da eş - altanlamlılık ilişkisi vardır*” tümcesiyle görüşünü belirtir ve alt anlamlılığın temel özelliklerinden birinin kavramsal açıdan çoklu kalıtım özelliği göstermesine vurgu yaparak tavuğun aynı zamanda hem kuş hem de yemek olduğunu dolayısıyla tavuğun hem kuş hem de yemek üst anlamlılarıyla başlayan kavram zincirinin kalıtımlarını taşıdığını aktarır (2018: 53). Karşıtlığı “*contrast*” olarak adlandıran **Crystal** (2007: 107), “*bir dilde anlamları ayırmaya yardımcı olan birimler arasındaki fark için dilbilimde kullanılan bir terimdir*” şeklinde karşıtlığı açıklar. **Nordquist**’e (2017: 1) göre ise karşıtlık, farklı bir doğal mantığın anlamsal ilişkileridir: *Anlamlın karşıtlığı*⁴ (aşk: nefret, sıcak: soğuk).

Jones, karşıtlığın tanımlanmasında dilbilgisel faktörlerden çok anlam bilimsel faktörlerin etkili olduğunu vurgulamıştır (2002: 148). **Jones, Murphy, Paradise ve Willners** (2012: 2) da aynı fikirdedir. Sözcüklerin anlamlı olmak için diğer sözcüklerle karşıt olması gerektiğini ifade eden **Murphy**, karşıtlığı hem sözcüksel hem de anlam bilimsel bir ilişki olarak tanımlamıştır. Murphy’ye göre karşıtlıklar genellikle anlam bilimsel benzerlik temelinde belirlenir (2003: 169, 170, 205). Ayrıca karşıt anlamlılığın eş anlamlılıktan çok daha yaygın olduğunu vurgulamıştır (2003: 175).

³ Anlam veya işlevce birbirinin aynı veya benzeri olan dil birimlerinin ilişkisi (Karaağaç, 2018: 374).

⁴ oppositeness of meaning

Karaağaç, anlam biliminde karşıtlığın olumluluk - olumsuzluk ve soyutluk - somutluk vb. biçimlerinde de görülebileceğini vurgulamıştır (2013: 530). **Kıran** (2002: 248) da Karaağaç gibi karşıtlığa anlam bilimsel bir açıdan yaklaşmıştır.

Anlam bilimsel karşıtlık konusu altında değerlendirebileceğimiz karşıtlık türlerinden biri de söz içi karşıtlıktır. Bu olgu hakkındaki en eski çalışmalar 10. yüzyılda Arap sözlükçülüğü çevresinde kaleme alınan İbnü'l-Enbârî'nin Kitâbü'l-Ezdâd adlı söz içi karşıtlık sözlüğüne dayanır (Dinar, 2017: 66; Işık, 2000: 25). **Klégr** (2013: 10), söz içi karşıtlık kavramının “*çok anlamlı bir sözcük birimin iki farklı anlamının oluşturduğu zıtlık*” biçiminde tanımlandığını aktarırken, **Uluoğlu** (2014: 120), bu terimi “*karşıtlık anlamların tek bir sözcük içindeki bileşimini ifade etmesi*” şeklinde açıklar. Klégr, söz içi karşıtlık türlerini yönsel, eş dizimsel, ironik, ters ironik, örtmeceli, ters ve sistemli olmayan şeklinde sıralamıştır (2013: 14-17). **Karaman** (2009 b: 1644) ise söz içi karşıtlığı bağdaşmazlık (contronymy of incompatibility), antonim (contronymy of antonymy), bütünleyicilik (contronymy of complementarity), tam tersinirler (contronymy of conversivity) ve tersinirler (contronymy of reversivity) olmak üzere beş başlıkta incelemiştir. Ancak alanyazında kesin bir terim birliği söz konusu değildir. Çalışmasında karşıtlığın her türünde bağdaşmazlık özelliği bulunduğu sonucuna ulaşan Karaman, bu durumun derecelenebilirlik (gradability), ikilik (binary), yönlülük (directional) gibi türlerin oluşmasına yol açtığını vurgular (2009 b: 1648). Bu karşıtlık türünün dilbiliminde *enantiosemiya* olarak adlandırıldığını belirten **Hacızade**, bu duruma örnek olarak *turmak* sözcüğünü vermiş ve bu sözcüğün “*‘durmak’, ‘çıkmaq, yükselmek’, ‘ayakta durmak, kalkmaq’, ‘zayıflamak’*” gibi anlamlarda kullanıldığını aktarmıştır (2007: 775-778).

Dinar (2018: 105-240) söz içi karşıtlığı ele aldığı çalışmasında şöyle bir sınıflandırma yapmıştır:

- “1. Yalın söz içi karşıtlık
- 1.1. İştêş Karşıtlık
2. Bağlamsal söz içi karşıtlık
- 2.1. Eşdizimlilik
- 2.1.1. Sıfat-İsim Eşdizimliliği
- 2.1.2. İsim-Fiil Eşdizimliliği
- 2.1.3. İsim-İsim Eşdizimliliği

- 2.1.2. *Semantik Prozodi*
- 2.1.3. *Hareketin Karşıt Yönlerini Karşılatabilen Fiiller*
- 2.1.4. *Durumun Karşıt Yönlerini Karşılatabilen İsimler*
- 2.1.5. *Karşıt Duyguları Yansıtabilen Sözcükler*
- 2.1.6. *Tabu ve Örtmece*
 - 2.1.6.1. *Kötü-Güzel Yönelimli Örtmeceler*
 - 2.1.6.2. *Güzel-Kötü Yönelimli Örtmeceler*
 - 2.1.6.2.1. *Sevgi Sözcükleri gibi Kullanılabilen Kötü Anlamlı Sözcükler*
- 2.1.7. *Oksimoron Etkisiyle Gelişen Söz İçi Karşıtlıklar*
- 2.1.8. *İroni*
- 2.1.9. *Tonlama ile Karşıtlık*
- 2.1.10. *Gramatikal Söz İçi Karşıtlık*
 - 2.1.10.1. *İstem Eksenli Söz İçi Karşıtlıklar*
 - 2.1.10.1.1. *+A Durum Biçimbirimi+Fiil ve +DAn Durum Biçimbirimi+Fiil Karşıtlığı*
 - 2.1.10.1.2. *+I Durum Biçimbirimi+Fiil ve +DAn Durum Biçimbirimi+Fiil Karşıtlığı*
 - 2.1.10.1.3. *Geçişli-Geçişsiz Kullanımlar Neticesi Ortaya Çıkan Söz İçi Karşıtlıklar*
 - 2.1.10.2. *İkili (Edilgen-Dönüşlü) Çatı ile Kurulan Karşıtlıklar*
 - 2.1.10.3. *-A/(I)p durmak Süreklilik Yapısı”*

Dinar (2018: 105-106) yalın söz içi karşıtlıkta yer alan sözcüklerin temel niteliğini herhangi bir bağlama gereksinim duymadan veya çok sınırlı bir bağlamla karşıtlığı yansıtabilme olarak açıklar:

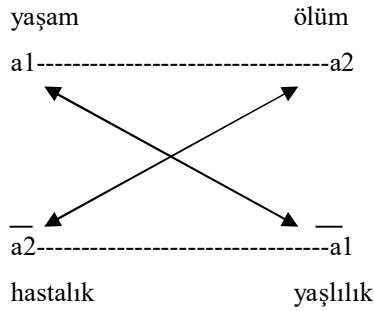
“Alçak sözcüğünde art zamanlı görülen karşıtlık, bitmek (tükenme - neşet etme karşıtlığı), ağmak (yukarı - aşağı karşıtlığı) vb. sözcüklerde eş zamanlı olarak varlığını sürdürmektedir.”

İnsanın duygusal durumunu ifade eden, şaşırma ve etkilenme içeren sözcüklerin Uluoğlu tarafından iki karşıt anlam geliştirebileceği ifade edilmiştir. Bu durum, Rusçadaki ujasny (çok kötü) sıfatı bağlamında incelenmiş ve sözcüğün bu anlamının yanı sıra zarf biçiminde olumlu bir anlam yüklediği (krş.: on ujasno krasiviy ‘o korkunç yakışıklı’) (Krş.: Türk. korkunç < “korkunç bir karanlık vardı”, “Ozanın korkunç güzellik dediği bu olmalıydı”) vurgulanmıştır (Uluoğlu, 2014: 120-124).

Hermann, Chaffin, Conti, Peters ve Robbins (1979: 586), karşıtlığın her iki sözcüğün düz anlamını⁵ gösterdiğini *evli : bekâr* sözcük çiftiyle örneklendirerek bunun düz anlamsal boyutunun kültürel ölçütlerin boyutu olan “*evlilik için uygun olma*” durumuna bağlı olduğunu aktarmışlardır.

Yücel, anlam bilimsel eksenler üzerinden göstergebilimsel dörtgen inşa etmiş ve bu dörtgeni şu şekilde göstermiştir:

Şekil 2. Yücel’in (1982) Göstergebilimsel Dörtgeni

Bu dörtgene göre a1 (yaşam) ve a2 (ölüm) karşıtlar eksenini, a2 (hastalık) ve a1 (yaşlılık) alt karşıtlar eksenini, a1 (yaşam) - a1 (yaşlılık) ile a2 (ölüm) - a2 (hastalık) çelişkinler eksenini, a1 (yaşam) - a2 (hastalık) ile a2 (ölüm) - a1 (yaşlılık) bütünleyiciler eksenidir (1982: 93).

1.1.6. Çağrışımsal (Yaygın) Karşıtlık

Günlük hayatta sıkça kullanılan karşıtlık ifadesi içeren sözcükler ve bu sözcüklerin oluşturduğu farklı anlam bağıntılarının nasıl meydana geldiği hususunda birçok görüş mevcuttur. Bu görüşler çoğunlukla çağrışımsal (yaygın) ve iyi karşıtlık (good opposition) başlıkları altında ele alınmıştır.

Justeson ve Katz (1991: 1), karşıt anlamlılığın sözcüksel bir çağrışım ilişkisi olduğunu savunurlar⁶. **Paradise ve Willners**'a göre karşıtlık temelinde kavramsal ilişki vardır ancak bazı güçlü çiftler, bazı sözcüklerin aynı zamanda sözcüksel bağıntılara sahip olabileceğini gösterir (2011: 382). “*Karşıtlık başka bir sözcüğe, onun yayılma veya uygulama alanına eşit olan bir zıt sözcüktür ve her birinin*

⁵ Nedensiz ve sosyal uzlaşmaya dayalı bir saymacalıkla kullanılan dil birimleri, düz veya gerçek anlamlıdır (Karaağaç, 2018: 347).

⁶ Akşehirli (2016: 2), Akşehirli (2018: 42).

etkilerini reddeder veya geçersiz kılar” tanımıyla **Egan** (1968: 26a), karşıtlığa sözcüksel olarak yaklaşım sergilemiştir.

Jones, derlem temelli olarak karşıtlığı incelediği çalışmasında toplam 3.000 veritabanı cümlesinin 1.393’ünün sıfatlık (adjectival), 520’sinin ad kökenli, 314’ünün zarflık (adverbial) karşıtlık örneğini barındırdığının altını çizer. Bu durumda sıfatlık özelliği gösterenlerin diğerlerine oranla daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır (2002: 139-178). Jones (2002: 115), derlem temelli çalışmasında karşıtlık içeren sözcük türlerinin eş dizimsel oranlarını aşağıda yer alan şekil ile ortaya koymuştur:

Tablo 1. Jones (2002) Karşıt Sözcük Sınıflarının Eş Dizimsel Dağılımı

	Observed co-occurrence	Expected co-occurrence	O/E
Adjectives	45,020	7,327.9	6.1
Nouns	5,195	411.4	12.6
Verbs	3,380	457.1	7.4
Adverbs	1,816	243.1	7.5
Total	55,411	8,439.5	6.6

Nordquist de Jones gibi karşıtlığın çoğunlukla sıfatlar arasında bulunurken, bu sözcük sınıfı ile sınırlandırılmadığı görüşündedir: *Almak - vermek* (eylemler), *ölüm - yaşam* (adlar), *gürültüyle - sessizce* (zarflar), *yukarı - aşağı* (edatlar), *önce - sonra* (bağlaç veya edat) (2017: 1). **Akşehirli** de karşıtlığın çoğunlukla sıfat türü sözcükler arasında bulunduğuna dikkat çekerek bunun nedenini, *karşıtlığın olumluluk / olumsuzluk tabanında oluşan bir ilişki meydana getirmesi ve sıfatların bir nitelime eksenini oluşturması* olarak açıklamıştır. Ona göre adlar, yalnızca sıfatlar arasında önceden kurulmuş bir karşıtlık ilişkisine bağlı bir karşıtlık oluşturabilir. Bu durum, *tavuk* ve *horoz* adlarının karşıt olmasındaki etkenin anlamsal bileşenlerinin içinde *erkek* ve *dişi* karşıtlığını bulundurması olarak açıklanmıştır (2018: 52). **Dinar** da çağrışımsal karşıtlığın en fazla sıfatlarda görüldüğünü aktarmıştır (2018: 34). Ayrıca karşıtlığı kıyaslamamanın bir sonucu olarak görmüş ve toplumsal, kültürel değerlerden soyutlanmış karşıtlık ilişkilerini evrensel karşıtlık olarak adlandırmıştır. Dinar, evrensel karşıtlıkları yaygın kabul gören ve biri söylenildiğinde diğerini çağrıştıran, bağlamsal düzleme gerek duymayan bir oluşum olarak tanımlamıştır (2018: 29-30).

Clark (1970), *sözcük çağrışımı deneyi* ile uyananların ortak karşıtlık alanlarını belirlemiş ve sözcük ilişkilerini ortaya çıkarmıştır (Clark'tan aktaran Nordquist, 2017: 2). **Ogden** (1994), eserinde 25 adet karşıtlık çiftini şöyle listelemiştir: *Siyah : beyaz, sıcak : soğuk, açık : kapalı, hükmeden : hükmedilen, sert : yumuşak, sağ : sol, insan : hayvan, yukarı : aşağı, asit : alkali, zevk : acı, görünür : görünmez, şehir : ülke, eğitilmiş : taşralı, mümkün : mümkün olmayan, merhametli : merhametsiz, iyi : kötü, iş : oyun, hasta : iyi, kolay : zor, önce : sonra, erkek : dişi, sevgi : nefret, İngiliz : yabancı uyruklu, kırmızı : yeşil, normal : anormal* (Sağlık, 2007: 1-3). Akşehirli, troponimi kavramını “*anlamsal gerektirme ilişkisi*” şeklinde tanımlar ve bunu kahkaha atmak eyleminin gülmek eylemini gerektirmesi örneğini vererek açıklar. Akşehirli'ye göre bu durum, eylemler arasında oluşan bağımlı karşıtlığı temsil eder. Eylemlerin oluşturduğu bu karşıtlıkta, *evrişiklik* (converseness) ve *yönelimsel* karşıtlık türleri mevcuttur. Buna göre evrişiklik, *bir eylemin işlem ya da süreç olarak tersinin yapılması*, yönelimsel karşıtlık ise *bir eylemin yön olarak tersinin gerçekleşmesidir*: *Satmak : satın almak* (evrişiklik), *gitmek : gelmek* (yönelimsel) (2018: 54-55).

Paradis ve Willners, bazı sözlüklerin sıklıkla ilişkilendiği düşünülen maddebaşlarının karşıtlarını sistematik olarak gösterdiğini aktarırlar: Collins Cobuild Advanced Learner's English Dictionary (2003) gibi. Ayrıca sözlüklerde karşıtlığı içeren maddebaşlarının %59'unun sıfatlar, %19'unun adlar, %13'ünün eylemler ve %9'unun ise zarf ve edatlar olduğunu vurgulamışlardır (2011: 369). **Jones, Murphy, Paradis ve Willners**, WordNet⁷ sözlüksel veritabanında, sözlüksel - anlamsal bağların ilişkisel türle (eş anlamlılık, karşıtlık, altanlamlılık) etiketlenmesiyle karşıtlık ilişkilerini gösteren sıfatlar sözlüğü yapılabileceğini öngörürler (2012: 8). Karşıtlığın geleneksel kavramı içinde bir dizi ayırım yapılmasını savunan **Nordquist** (2017) ve **Lyons**'a (1968) göre ise karşıtlıkla ilgili oluşturulan sözlükler, yalnızca pratikte kullanıcılarının bu ayrımları çizdikleri ölçüde başarılı olduğu düşüncesine sahiplerdir (2017: 1).

⁷WordNet, İngilizcenin en büyük sözlüksel veritabanıdır. İsimler, fiiller, sıfatlar ve zarflar her biri ayrı bir kavram ifade eden bilişsel eş anlamlılar (synsets) kümeleri hâlinde gruplandırılır. Bilişsel eş anlamlılar, kavramsal - anlambilimsel ve sözlüksel ilişkiler aracılığıyla birbirine bağlanır. Ortaya çıkan anlamlı sözcük ve kavramlardan oluşan ağ, tarayıcı ile gezilebilir (Fellbaum, 2005: 665-670).

İyi karşıtlık (good opposition) kavramını ele alan ilk araştırmacılardan olan **Weijer, Paradis, Willners, Lindgren**, bazı sözcük çiftlerinin diğerlerine göre neden daha kullanışlı ve yaygın yani iyi olduğu sorusuna karşılık bulmaya çalışarak bunun nedenlerinin anlam ayrımının açıklığı, metinsel çok yönlülük, simetri, sözcük sıklığı, eş dizim sıklığı, yöntem kazanımı ve biçimsel eş dizim tercihleri olduğunu belirtirler (2012: 1).

Muehleisen, iyi karşıtlık şartının sağlanması için *anlamsal karşıtlığın saflığı, anlamsal boyutun hayal edilebilme kolaylığı, önermesel olmayan anlamların uyumu, anlamsal boyutun eşit oranda orta noktadan uzak olması ve dağılımdaki benzerlik* özelliklerinin olması gerektiğini vurgulamıştır (1997: 19). **Justeson ve Katz**'a göre İngilizcedeki *big : little* ve *large : small* sözcük çiftleri iyi bir karşıtlık (good opposition) çifti iken *large : little* çifti değildir (1991: 1).

Jones ise iyi bir karşıtlık çiftinin en önemli özelliğinin eş dizimsel sıklığının yüksek olması olduğunu belirtir ve bu çiftleri *kötü : iyi, dişi : erkek, yüksek : düşük, savaş : barış, zengin : fakir* ve *özel : kamu* olarak sıralar. Bu çiftlerden 5'inin sıfatlık özelliği gösterdiği saptanmıştır. 1'i ise geçişli değildir (*savaş : barış*) ve hiçbirini biçim birimsel olarak ilişkili değildir (2002: 118). **Murphy**'ye göre en iyi karşıtlıklar, en açık şekilde ilgili özellik ile eşleşmenin ötesine geçen ve benzerliklerini, ilgili tek bir farkı korurken mümkün olduğu kadar çok özelliklerle genişletenlerdir (2003: 172).

Cruse (1986: 262), iyi karşıtlık kavramının sağlanması için üç ölçüt olduğunu belirterek bunlardan birincisinin karşıtların simetrik olarak yerleştirilebileceği tek boyutlu bir ölçeğin kavranmasının kolay olması gerektiğidir. İkinci ölçüt, karşıtlığın saf olmasıdır. Son ölçüt ise karşıtlıkların önermesiz anlamlarına göre yakından eşleştirilmesi gerektiğidir.

1.1.7. Karşıtlık Özellikleri

Karşıtlığın özelliklerini ele alarak dilsel iletişimde farklı görünümlere sahip olan karşıtlık çiftleri hakkında görüş bildiren Herrmann (1986), bu çiftlerin üç özelliği olduğunu ifade etmiştir. Herrmann, *netlik* (clarity) özelliğini *iyi : kötü* karşıtlık çiftini ele alarak açıklamıştır: *Good : bad* adlandırmasının *holy : bad*'e göre

daha açık olması vb. İkinci özellik, karşıtlık çiftlerinin çağrışımsal olmaktan ziyade ağırlıklı olarak *düz anlamsal*⁸ olması gerektiğidir. Son özellik ise sözcüklerin anlam üzerindeki konumu olarak belirlenmiştir. Buna göre iyi bir karşıtlık çifti, orta noktaya eşit uzaklıkta olmalıdır: *Hot : cold* (sıcak : soğuk) çiftinin *cool : cold* çiftine göre daha iyi bir karşıtlık göstermesi gibi (Paradis ve Willners, 2011: 381).

Lundbladh ve Rusiecki tarafından kullanılan bir ölçüt olan karşıtlıktaki sözcük çiftlerinin aynı ölçeğe ait olması, karşıt sözcük çiftlerini oluşturan sözcüklerin aynı anlam bilimsel alana ait olması gerektiği anlamına gelir. Buna göre karşıtlık; derecelenebilir. Karşıtlık çiftleri aynı anlam bilimsel alanın üyeleridir, birbirine zıttır (bağdaşmayan) ve en azından yarı - karşıt olmalıdır (semi - reciprocal) (Lundbladh (1988) ve Rusiecki'den (1985) aktaran Willners, 2001: 19). İyi bir karşıtlık çiftinin aynı anlam bilimsel boyutu paylaşması gerektiği fikrini savunan **Sağlık** (2007: 8) da Lundbladh ve Rusiecki ile aynı görüştedir. **Paradis ve Willners**'a göre kesin anlam boyutlarını gösteren karşıtlar; *iyi - kötü*, *ağır - hafif*, *sıcak - soğuk* ve *hızlı - yavaş* karşıtlık çiftleridir. Bunlar sırasıyla değer, önem, derece ve hız anlam boyutları boyunca son derece yaygın çiftlerdir (2011: 367). **Politzer** ise karşıtların karşılıklı bağlılığı durumundan bahsetmiştir. Bu durumda A ve B karşıtları, B ve A olarak yer değiştirirler de birbirleri üzerinde aynı karşıtlık ölçüsünde etkilidirler (2003: 118).

Cruse (2000: 167), karşıtlık kavramının özelliklerini *ikilik* (binarity), *temellik* (inheritness), *barizlik* (patency) ve *bağdaşmazlık* olmak üzere dört başlıkta incelemiştir. Buna göre *ikiliğin* (binarity), *karşıtlık grubunun yalnızca iki üyesinin olması* anlamına geldiği belirtilerek "*X uzundur*" ifadesinin "*X kısa değildir*"i gerektirdiği bilgisi verilir. *Temellik* (inheritness) özelliğinin karşıtlığın prototipik olmasını yansıttığı ifade edilerek otobüslerin genelde tek veya çift katlı olduğu örneği aktarılmıştır. Prototipik özellik içeren diğer madde olan *barizlik* (patency), *dün : yarın* karşıtlık çiftinin anlamlarının bir noktasında "*bugün*"ü çağrıştırmasıyla açıklanmıştır. Son terim olan *bağdaşmazlık* **Lyons**'a göre bir nesnenin, durumun özel bir niteliği taşıması ve bu özelliğe aykırı bir oluşumun olmaması durumudur. Örneğin bir şey kırmızı bir renge sahipse mavi renkte olamaz (1995: 128). Jones'a göre de sayılar, bağdaşmaz karşıtlığı temsil eder çünkü birinin yaşı yirmi beş ise o kişi eş zamanda on yedi ya da otuz yedi yaşında olamaz (2002: 18-19). **Murphy** (2003: 171), karşıtlığın yalnızca bir özellik etrafında oluşturulması gerektiğini

⁸ Sözcüğün, söz öbeğinin sözlük anlamı birincil anlam (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 106).

vurgulayarak bu durumu kırmızı – sarı – mavi renkleri kapsamında açıklar. Buna göre bu renkler birincil yani temel düzeyde karşıtlık oluştururken renk tonu konusunda aynı özellikleri paylaşmazlar. Murphy, renkleri ayrıntılı bir şekilde ele alarak mavi ve turuncu renklerinin kırmızının karşıtı olabileceğini belirtir. Ona göre mavi : kırmızı karşıtlığını oluşturan durum Amerikan bayrağında birlikte bulunmaları, kırmızı : turuncu karşıtlığını oluşturan durum ise renk şemasında birbirlerinin karşısında bulunmalarıdır (2003: 183). Ayrıca bazı sözcüklerin sadece anlam bilimsel içeriklerine göre değil biçimsel içeriklerine göre de karşıtlık ilişkisi kurabileceğini belirtmiştir: *Şişmiş : şişmemiş (swollen : unswollen)* vb. Murphy'ye göre belirli bağlamlarda herhangi bir karşıtlık çifti genel biçimlerden farklı bir görünüm sergileyebilir. Örneğin *pürüzlü ve pürüzsüz (rough – smooth)* karşıtlık çiftinde *pürüzlü* sözcüğü kâğıdı tanımlarken pütür pütür, yolculuğu anlatırken engebeli ve kek hamurundan bahsederken topaklı olma durumunu aktarabilir. Bu yüzden karşıtlıkların hangi bağlamda kullanıldığı önemlidir (2003: 174). Murphy, insanların yalnızca iki tipte uzuvlara sahip olması dolayısıyla insan organı kategorisinde bulunan kol ve bacak sözcüklerini ikili karşıtlığa dâhil eder (2003: 182).

Croft ve Cruse (2004), bazı sözlüksel anlamların doğal olarak kurulmuş ikili bir yapıya sahip olmaları bakımından karşıt biçim yapılandırması için çok uygun olduğunu belirtmişlerdir: *Erkek : kadın (male - female)* vb. Bununla birlikte, bu zıtlık bir karşılaştırma unsurunu da içerdiğinden, bu bir zıtlık kuramı için yeterli değildir. Zıt anlamlar, *söylemde karşıtlık* içermelidir. Eğer sadece içeriğe bağlı olarak aynı özelliklere sahiplerse zıtlar için karşıtlık ilişkisi bir çiftin üyeleri arasındadır. İki anlam bir bağlamda zıt olarak kullanıldığında, bir anlam boyutunun iki yanını temsil ettiği şeklinde yorumlanır ve ifade edilen ikili, zıt bir karşılaştırma süreci başlatır (Paradis, 2010: 391). Dolayısıyla tüm karşıtlık bağlamları karşılaştırma mekanizmasına bağlıdır (Paradis ve Willners, 2011: 378). **Paradis**, LOC olarak kodladığı modellerle karşıtlıkların *uzunluk, varlık, cinsiyet, sınır* yapılandırması olabilecek bir içerik boyutu sağlar. Bu şekilde, bir ikiye bölünme kurulabilir, iki karşıt, sınırın her iki tarafında yer alır ve meydana geldikleri bağlamda karşılaştırma yoluyla tatbik edilir. Bu bağlamda karşıtlığın yapısı, çekirdek üyelerdeki doğrudan eşleşmelerin ve dış kenarlardaki uyumsuz bağlantıların olduğu bir sürekliliktir (2010: 391-392).

Bir karşıtlık çiftinde genellikle daha yüksek derecedeki bir terim, *örtücü* (cover) terimi olarak görev yapar. Buna göre karşıtlık çiftlerinden biri “işaretlenmemiş” (unmarkedness) olarak bilinen örtücü terimdir. “Uzunluğu ne kadar?” tümcesindeki “uzun” sözcüğü, örtücü terim yani “işaretlenmemiş”tir. Uzunluk kavramının işaret ettiği “kısa” sözcüğü ise “işaretlenmiş” üyeyi temsil eder. **Lehrer**, işaretlenmemiş terimin en genel ölçütlerinin soru ve adlaştırmada tarafsızlaştırılması olduğunu aktarır. Ona göre derecelendirilebilir karşıtlık çiftlerinin %80’i işaretlenmişlik ayırımına sahiptir. (1985: 398-400). **Gao ve Zheng**’e göre “işaretli” ve “işaretlenmemiş” terim arasındaki ayırım, konuşma topluluğunun tercih ettiği potansiyel değer sistemini yansıtır, örneğin insanların kısa olmaktansa uzun olmayı istemeleri gibi (2014: 235). **Palmer** da (2001) **Gao ve Zheng** (2014) ile aynı görüşü paylaşır. İşaretlenmişlik ve işaretlenmemişlik terimlerine değinen diğer bir araştırmacı olan **Maciuszek**, işaretlenmemiş terimlerin çocukluk dönemindeki dil edinimi sürecinden itibaren insan zihnine işaretli olanlardan daha hızlı işlenmesiyle hızlıca hatırlanabildiklerini ifade ederek bu konuya farklı bir açıdan yaklaşmıştır (2008: 20). **Murphy**’ye göre en yaygın işaretlenmişlik ölçütü, işaretlenmemiş maddenin tarafsız olarak kullanılması yani işaretlenmiş madde gibi belirli bir anlamsal içerik olmadan kullanılmasıdır. Murphy ayrıca olumlu niteliklere sahip olan sözcüklerin işaretsiz olarak tanımlandığı bilgisini de vermiştir (2003: 184-186).

Kurallı karşıt anlamlılık terimine dikkat çekerek karşıt anlamlılığın iki boyutu olduğunu belirten **Akşehirli**’ye (2017: 290) göre birinci boyut, bazı sıfatların hemen akla gelen bir karşıtının olmasıdır: *Büyük : küçük* karşıtlığında olduğu gibi. Buna karşın *şımarık* sıfatının karşıtı hemen bulunamayabilir. İkinci boyut ise güçlü ve zayıf çiftlerin varlığıdır: *Uzun : kısa* çiftinin *yakışıklı : tipsiz* çiftine göre daha güçlü bir örnek olması gibi. Akşehirli, yaptığı bu çalışmayla Türkçedeki karşıt anlamlı çiftleri derlem tabanlı olarak inceleyerek bunların kurallı ya da kuralsız biçimlerini ortaya koymuştur. Kurallılığın gücünü belirleyen ses bilimsel, biçim bilimsel ve sözcük bilimsel etkenlerden söz edilebilir. Örneğin *maddi : manevi* karşıtlığı, yukarıda anılan ikilemeli kullanımlar dışında ses bilimsel yakınlığa dayanan bir güçlü kurallılık sergilemektedir. Bu çiftin güçlü birlikteliğinin başka bir nedeni de *büyük : küçük, açık : kapalı* gibi örneklerden farklı olarak, kullanım bağlamları değişse bile çoğunlukla sabit bir karşıtlık oluşturmalarıdır. *Somut : soyut, negatif : pozitif, makro : mikro* gibi çiftler için ses bilimsel benzerlik yanında biçim bilimsel

benzerliğin de etkin olduğu görülmektedir. Sözcükler arasındaki ses ve biçime dayalı güçlü çağrışım, metin düzleminde de sıklığı yüksek eş - kullanımlara neden olmaktadır (2017: 291-298). Akşehirli, bu bağlamda kurallı çift özelliğinin oluşması için sözcüklerin kullanıcıların belleğine bir çift olarak kodlanması ve sıklığı yüksek bir eş kullanım özelliği göstermesi şartı olduğuna da dikkat çeker (2018: 42).

Dinar, “kıyas”ı karşıtlığın temel belirleyicilerinden biri olarak kabul eder. Bu bağlamda kavramların kendisiyle benzeşenleriyle kıyas kabul ettiğini belirtmiştir. Örneğin elma ile armut kıyaslanmaz (2018: 20).

Hermann, Chaffin, Conti, Peters ve Robbins, üst karşıtlık (high antonym) ve alt karşıtlık (low antonym) terimleriyle karşıtlığın başka bir özelliğine gönderme yaparak üst karşıtlığın alt karşıtlığa göre daha çok dikkat çeken bir boyutunun olduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda üst karşıtlığa örnek olarak *iyi : kötü* (good : bad), alt karşıtlık örneği olarak ise *kutsal : şeytanî* (holy : evil) sözcük çiftlerini vermişlerdir (1979: 587-588).

1. 2. KARŞITLIK TÜRLERİ

Aristoteles, karşıtların sınıflandırma ve sistematığının oluşmasını sağlayan ilk düşünürdür (Anton, 1985: 6; Paradis, 2011: 33). Aristoteles'in karşıtlık teorisinde karşıtların temelinde bir değişim olduğu düşüncesi hâkimdir. Bu düşünce doğrultusunda büyük olan her şey küçülür daha sonra küçülen şey tekrar büyür. Bu dönüşüm sürecinde iki ara süreç de mevcuttur. Bu süreç artırma ve azaltma işleminden meydana gelir. Buna göre soğutma ve ısıtma gibi birbirlerinin içine ve dışına eşit bir geçişi içeren birçok çeşitli süreç vardır (Anton, 1985: 7).

Cruse karşıtlık içeren eylemleri “*üçlü karşıtlık*” (*antonymous triplet*) şeklinde adlandırmıştır. Bu bağlamda *yaşamak* : *ölmek* gibi bir ikilinin gerçekleşmesi için önce doğma eyleminin gerçekleşmesi gerektiğini aktarmıştır. Cruse bu nedenle üçlü sözcükler üreterek bunu “*ters bütünleyicilik*” (*reversive complementarity*) olarak adlandırmıştır. Bu örnekteki *doğmak* ve *ölmek* eylemlerinin birbirine zıt olduğu, *yaşamak* eyleminin ise bu eylemleri bütünlediği dile getirilmiştir. Cruse “*etkileşimliler*” (*interactives*) olarak adlandırdığı karşıtlık türünde ise bir uyarıcı olması gerektiğini belirtmiştir. Buna örnek olarak *uymak* : *uymamak* eylemleri verilmiş ve bu eylemleri bütünleyen uyarıcının *emir* sözcüğü olduğu aktarılmıştır. Cruse üçüncü karşıtlık türüne ise “*karşı koyanlar*” (*counteractives*) adını vermiş ve bu türde saldırgan eylem, etkisizleştirme ve yetersizlik özelliklerini ifade eden eylemler bulunduğunu söylemiştir. Buna örnek olarak ise *saldırı* : *savunma*: *kabullenmek* eylemlerini vermiştir (1986: 201-202).

Jones karşıtlığın başlıca *derecelenebilen* (*gradable*) ve *derecelenemeyen* (*non - gradable*) olmak üzere ikiye ayrıldığı görüşündedir. Ayrıca *simetrik karşıtlığı* (*symmetrical opposition*) da karşıtlık türlerinden biri olarak ele almıştır: *X, Y'nin kuzeniye Y de X'in kuzenidir* (2002: 11-17).

Yaghoobi eserinde; “*zıtlar* (*antipodal*), *karşılıklar* (*counterparts*), *tersinirler* (*reversives*), *ilişkisel karşıtlıklar* (*relational opposites*), *dolaylı tam tersinirler* (*indirect converses*) ve *sahte karşıtlıklar* (*pseudo opposites*)” şeklinde yapılan karşıtlık sınıflandırmasını vermiştir (2017: 86).

Sağlık, karşıtlığı *bütünleyici*, *yön gösteren*, *antonim* = *dereceli*, *katışık* ve *yön gösteren* olmak üzere beş ana başlıkta incelemiştir. Bunlardan *antonim* = *dereceli*

karşıtlık türünü *kutupsal*, *eşit kutuplu*, *çatışan* olmak üzere alt başlıklara ayırarak değerlendirmiştir. Çalışmasının esas olarak yön gösteren karşıtlıklar üzerine olması dolayısıyla en kapsamlı olarak bu karşıtlık türünü ele almıştır. Sağlık bu doğrultuda *zıtlar*, *karşılıklar*, *tersinirler*, *ilişkisel*, *dolaylı ve dolaysız tam tersinirler* ve *ahenk varyantları ve sahte karşıtlık* türlerini *yön gösteren karşıtlık* türleri olarak aktarmıştır. Bunlardan *tersinirleri dönücüler* ve *bağımsız tersinirler* olmak üzere iki farklı başlıkta incelemiştir (2007: 8-33).

Akşehirli, *mukabil kelime ilişkisi* (opposite lexical relation) olarak adlandırıp *bir bağlam (context) içinde mukabil ancak ortak bir anlam özelliğine sahip iki sözlük birimi arasındaki çağrışım ilişkisi* şeklinde açıkladığı karşıtlık konusundaki sınıflandırmasını *tamamlayıcılar (complements) (doğru : yanlış)*, *zıt anlamlılar (antonyms) (iyi : kötü)*, *yön zıtlıkları (directional converses) (doğu : batı)* ve *göreceli zıtlıklar (relational converses) (karı : koca)* olmak üzere dört başlıkta incelemiştir (2004: 120-121).

Dinar, *karşıt anlamlılık türlerini söz dizimsel - bağlamsal, çağrışımsal (yaygın), çok boyutlu* olmak üzere üç ana başlıkta incelemiştir. *Çağrışımsal (yaygın) karşıtlık* çiftlerinden ilki *tamamlayıcılıktır (bütünleyicilik)*. *Tamamlayıcı karşıtlığı* ise *uç değerler, etkileşimli, olumlu gerçekleşim, savunma kapsamlı* olmak üzere dört alt başlıkta incelemiştir. Diğer *çağrışımsal (yaygın) karşıtlık* türleri ise *derecelendirilebilir, işteş ve yön bildiren karşıtlıklardır* (2018: 19-46).

Karaman, karşıtlığın *bağdaşmazlık, karşıt anlamlılık (antonymy), bütünleyicilik, tam tersinirler (conversivity) ve tersinirler (reversivity)* olmak üzere beş farklı türden dizesel anlam ilişkileri olduğu fikrindeyken (2009 a: 18), **Toklu**, karşıtlığı dereceli, kutupsal ve ilişkisel olmak üzere üç bölümde incelemiştir (2011: 98).

Karşıtlığı, “*gerçek, çoklu, öznel ve çapraz zıtlık*” olmak üzere dört kısımda inceleyen **Onan**’a göre *gerçek zıtlıkta* sözcüklerden birinin değil’i diğeri ile eş anlamlıdır. Mesela bir şey ölü değilse diridir. *Çoklu zıtlıklarda*, sözcüklerden birinin değil’i diğeri ile eş anlamlı olmak zorunda değildir. Bir şey katı değilse sıvı olmak zorunda değildir. *Öznel zıtlıkta*, iki kutup arasında derece derece geçiş vardır. Örneğin *yaşlı ve genç* arasında boşluk yoktur. Derece derece yaşlı ve genç vardır. Bu tür zıtlıkta sözcüklerin başına çok, daha gibi ifadeler konabilir. *Çapraz zıtlıkta*, bu tür

zıtlık oluşturan sözcüklerle eş anlamlı tümceler oluşturulabilir: *Ali Zehra'nın kocasıdır / Zehra Ali'nin karısıdır* (2014: 263).

Kılıç, eserinde karşıt anlamlılığı; *yalın karşıtanlamlılık* (aşağı / yukarı), *derecelendirilebilen karşıtanlamlılık* (hızlı / yavaş), *ters karşıtlık* (reverse) (gelmek / gitmek) ve *karşıtsallık* (converses) (ast / üst) olarak dört sınıfta incelemiştir (2009: 50-51).

Günay, çalışmasında karşıtlığı temel olarak *çelişik veya tamamlayıcı karşıt anlamlılık*, *aşamalandırılmış veya karşıt karşıt anlamlılık ve işteş veya evrişik karşıt anlamlılık* başlıkları altında işlemiştir. Buna göre çelişik veya tamamlayıcı karşıt anlamlılıkta *dışında bırakma ilişkisi* mevcuttur. Bu türe örnek olarak *sağ / ölü, erkek / dişi, var / yok, açık / kapalı* sözcükleri verilmiştir. Aşamalandırılmış veya karşıt karşıt anlamlılık, sözcükler arasındaki geçiş ilişkisi olarak açıklanmıştır: *Büyük / küçük, geniş / dar, zengin / fakir* vb. İşteş veya evrişik karşıt anlamlılık ise ilişki kurma şeklinde açıklanarak *karı / koca, sahip olmak / ait olmak, vermek / almak, konuşmak / dinlemek* vb. örnekler sunulmuştur (2007: 180-183).

Kıran, karşıt anlamlılığı *anlam açısından birbirinin karşıtı olan sözcüklerin oluşturduğu ilişki* olarak tanımlar ve *iyi / kötü, güzel / çirkin, büyük / küçük* vb. örnekler verir. Ayrıca ikili karşıt anlamlılık terimine dikkat çekerek *ölüm/ yaşam, kadın / erkek* vb. çiftlerin ara kavram içermediğini, *sıcak / ılık / serin / soğuk* sözcüklerinin ise ara kavram içerdiğinin altını çizer (2002: 248).

Gao ve Zheng, karşıtlığı üçe ayırarak incelemiştir: *Derecelendirilebilir (aşamalı) karşıtlık, sıcak : soğuk; bütünleyici karşıtlık, ölü : canlı; ilişkili karşıtlık, ödünç almak : ödünç vermek* (2014: 234). **Uçar**, çalışmasında bu karşıtlıklara ek olarak yön gösteren ve ters karşıtlıklara da yer vermiştir (2009: 34-36).

Karşıtlığı eserinde ayrıntılı bir şekilde inceleyen **Egan** (1968: 27a-28a), karşıtlık türlerini örneklendirerek açıklamıştır. Buna göre *çelişkili terimler* (contradictory terms), ara olasılıklar barındırmayan karşılıklı özel terimlerdir: *Mükemmel : kusurlu* (perfect - imperfect). *Ters terimler* (contrary terms), tamamen ters karşıtlar arasındaki olası değerleri ifade eder: *Beyaz : siyah* (white : black). *Tersinirler* (reverse terms), bir eylemi, durumu veya niteliği tersine çevirebilecekleri ya da geri alabilecekleri anlamında karşıtlığı işaret eden sözcüklerdir: *Yapıcı : yıkıcı*

(constructive - deconstructive). *Karşılaştırılan terimler* (contrasted terms), aynı ölçüğe ait ancak son noktaları belirleyen sözcükler olarak açıklanır: *Zengin : fakir* (rich - destitute). *Bağdaşmayan ya da genel hatlarıyla karşılaştırılan terimler* (incompatible or loosely contrasted terms), aynı anlam bilimsel aralığı paylaşmadıkları için karşıt durumda olan ancak tamamen çatışmayan sözcüklerdir: *Samimi : ikiyüzlü* (frank – hypocritical). *Bağıntılı terimler* (relative terms), bir sözcüğün diğerini ima etmeden kullanılmadığı ilişkileri gösteren sözcük çiftleridir: *Aile : çocuk* (parent - child). *Bütünleyici terimler* (complementary terms) ise birbirini ima eden karşılıklı ilişkileri belirtir: *Soru : cevap* (question - answer).

Goddard, bütünleyici, derecelendirilebilir ve ilişkisel karşıtlık türlerinin tamamını bağdaşmazlık başlığı altında inceler (1998: 16-17). **Kempson** da Goddard (1998) gibi karşıtlık yerine bağdaşmazlık terimini tercih ederek ikili karşıtlık (binary opposition) konusunu bu başlık altında incelemiştir. Ona göre ikili karşıtlık, gerçek karşıtlığı ifade eder. Örneğin bir maddenin canlı olan hâliyle ölü olan hâli bağdaşmaz. Bu durumların her birinde birbiriyle bağdaşmayan maddeler kümesinde sadece iki terim vardır. Bununla birlikte, anlamları kümeleriyle bağdaşmayan maddeler setinde birden fazla öge bulunan birçok durum vardır. Bunlardan en iyi bilinenler renk terimleridir. Kırmızının anlamı maviyle bağdaşmaz ama aynı zamanda sarı, kahverengi, yeşil, vb. anlamları ile de bağdaşmaz. Kempson ayrıca derecelendirilebilir ve ters karşıtlık türlerini de çalışmasına dâhil etmiştir (1977: 84-85).

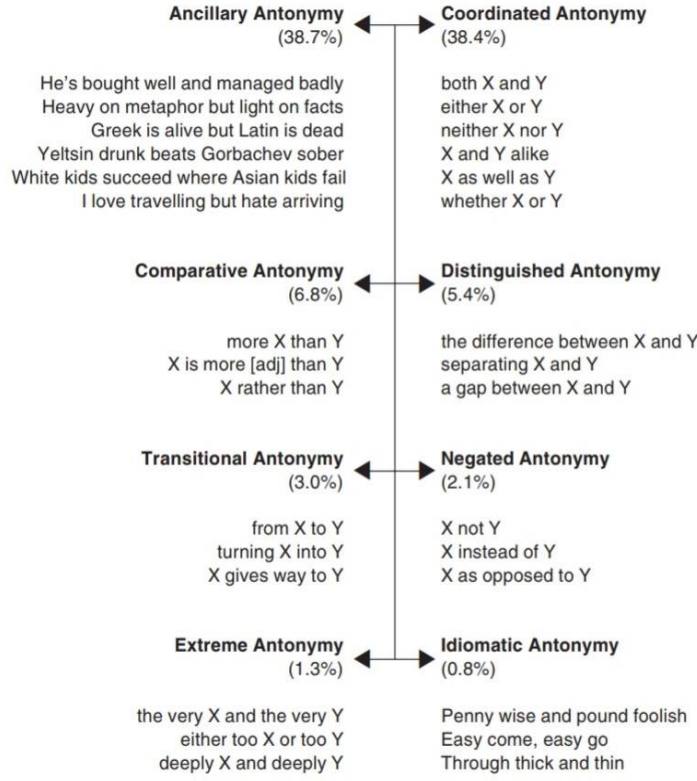
Cixous, feminist edebî teoriyi inceleyerek kadınların bir şeyi savunurken mutlaka karşıt düşüncelerden yararlandığını ve bunun kadın ve erkek arasında dilbilimsel olarak *ikili karşıtlık* ifade etme / farklılık yaratma olduğunu belirterek ikili karşıtlık kavramına psikolojik ve dilbilimsel açıdan yaklaşmıştır (Jones, 2002: 6).

Paradis, İsveç dilindeki karşıt sözcükleri temel biçim (canonical) ve temel olmayan biçim (noncanonical) olup olmamaları açısından bir derlemdeki eş dizimlilik oranlarını araştırdığı çalışmasında karşıtlık çiftlerinin *hız*, *parlaklık*, *güç*, *boyut*, *genişlik*, *değer* ve *kalınlık* olmak üzere yedi anlam bilimsel boyuta göre sınıflandırılması gerektiğini açıklar (2010: 9).

Yabancı alanyazınında karşıtlığa derlem temelli bir bakış açısıyla yaklaşan kişilerden biri Steven Jones'tur. Jones'un (2002) karşıtlık sınıflandırması ve bu

kapsamda belirlediği karşıtlık içeren sözcükleri sunduğu tasnifi şu şekildedir: (Şekil 3)

Şekil 3. Jones'un (2002) Karşıtlık Tasnifi

Jones'un derlem temelli incelemesi sonucunda en çok görülen türlerin yardımcı ve eş güdümlü karşıtlıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu sıralama karşılaştırmalı, ayırt edilebilir, geçişli, olumsuzlanan, uç noktalı ve deyimsel olanlar şeklindedir (2002: 39-41).

Tablo 2. Jones'un (2002) Karşıtlık Sınıflandırmasındaki Çiftlerin Dağılımı

	An	Co	Cm	Ds	Tr	Ng	Ex	Id	Oth	Total
active/passive	53	14	9	6	6	6	0	0	2	96
advantage/disadvantage	15	14	2	0	4	1	0	0	0	36
agree/disagree	26	17	3	0	0	0	0	0	3	49
alive/dead	16	26	9	1	0	1	0	0	1	54
attack/defend	10	15	3	0	0	2	0	0	0	30
bad/good	55	47	4	4	3	1	0	2	1	117
badly/well	31	15	4	1	0	2	0	0	0	53
begin/end	24	23	3	0	0	1	0	0	0	51
boom/recession	12	3	4	0	5	0	0	0	0	24
cold/hot	21	23	0	0	2	0	2	11	0	59
confirm/deny	0	34	0	0	0	0	0	0	0	34
correct/incorrect	6	11	0	1	0	0	0	0	0	18
difficult/easy	19	5	0	0	0	0	1	0	2	27
directly/indirectly	21	57	1	0	0	0	0	0	0	79
discourage/encourage	16	8	2	0	0	2	0	0	0	28
dishonest/honest	8	4	0	0	0	0	0	0	0	12
disprove/prove	0	14	0	0	0	0	0	0	0	14
drunk/sober	8	7	0	0	1	1	0	0	1	18
dry/wet	11	9	3	1	3	0	4	0	0	31

İncelediğimiz çalışmalardan hareketle çeşitli araştırmacıların belirlediği 27 karşıtlık türüne ulaşılmıştır. Ancak bu karşıtlık türlerinin tümüne bu çalışmada yer verilmemiştir. Bu türler yorumlanarak dağılımı önlemek için sayıları indirgenmiş ve araştırmacıların görüşleri de göz önüne alınarak aşağıdaki sınıflama yapılmıştır.

1.2.1. İkili Karşıtlıklar

Dereceli, bütünleyici, yön gösteren, ilişkisel, katışık, geçişli ve deyimsel karşıtlık türleri ikili karşıtlıklar sınıfına dâhildir.

1.2.1.1. Dereceli (Gradable) Karşıtlık

Dereceli karşıtlık, “bir nitelik ekseninin iki ucu arasında aşamalanmasının ya da orta terimin olduğu karşıtlık ilişkisi” (Akşehirli, 2014: 47) olarak tanımlanmıştır. Bu karşıtlık türünde ölçek terimi temel bir belirleyici konumundadır. Dereceli karşıtlıkta aynı anlam alanındaki iki karşıt sözcüğün çeşitli niteleyiciler olarak gerek

farklı dereceleri ifade etmesi gerekse yeni bir sözcüğü orta terim olarak kabul etmeleri söz konusudur.

Muehleisen, *sıcak : soğuk*⁹, *büyük : küçük*, *iyi : kötü*, *alçak : yüksek*, *üzgün : mutlu*, *uzun : kısa*, *ıslak : kuru* gibi çiftleri prototipik dereceli karşıtlık örneği olarak vermiştir (1997: 6-7). **Cruse** (1986: 205), dereceli karşıtlık çiftinin ölçülebilir olduğunu belirterek *mutlak ölçüt* (absolute scale) gibi bir özelliği olduğunu vurgular ve *uzun : kısa nehir* ve *uzun : kısa kirpikler* örneklerini verir. **Jones** ise dereceli karşıtlığın üstünlük derecesi gösterebileceğini belirtmiştir (2002: 15).

Dereceli karşıtlık çiftlerinden çoğunun sıfat olduğunu belirten **Gao ve Zheng**, bu karşıtlık türünde “*çiftlerin üyelerinin derece bakımından farklı olması, bu tür karşıtlıkların farklı kurallara göre derecelendirilmesi ve bir çiftin üyesinin genellikle daha yüksek derecedeki bir terimin örtücü terimi olarak görev yapması*” olmak üzere üç karakteristik özellik olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Gao ve Zheng, bu tür karşıtlıkların farklı kurallar koyularak derecelendirilmesi gerektiği hususunda, bir cismin büyük veya küçük olduğunu söylemek için mutlak bir ölçütün ve bu ölçütün ilişkisinin kesin olmadığını ifade ederek *küçük bir arabanın her zaman küçük bir elmadan daha büyük olduğu* örneğini vermişlerdir. Ayrıca dereceli karşıtlığın, sözlüksel olduğu görüşünü paylaşırlar (2014: 235). **Cruse** (1986: 204) ise dereceli karşıtlığın özelliklerini “*tamamen derecelenebilme, çoğunun sıfat, bir bölümünün eylemlerden oluşması, çiftlerin üyelerinin bazı değişken özellikleri göstermesi, bir çiftin terimlerinin ilgili olduğu anlam alanını net bir şekilde iki eşit parçaya ayırmaması*” şeklinde sıralamıştır.

Dinar da eserinde Cruse (1986) temelinde dereceli karşıtlığa değinmiştir. Bu karşıtlık türünde karşıtlık çiftinin ara değer içermesi ve çiftlerden birinin yadsınmasının diğerini çağrıştırmaması özellikleri olduğunu ifade etmiştir (2018: 38).

Muehleisen, dereceli karşıtlığın özelliklerini *örtük karşılaştırma (implicit comparison)*, *bağlılık (committedness)* ve *işaretlenmişlik* olarak sıralar. Örtük karşılaştırma, *büyük : küçük*, *uzun : kısa*, *genç : yaşlı*, *sıcak : soğuk* gibi örneklerde kolayca görülebilir. Mesela sıcak bir gün, ortalama sıcaklıktaki başka bir günden daha sıcak olmayı tanımlayabilir. Muehleisen, *yaşlı : genç*, *ağır : hafif*, *hızlı : yavaş*

⁹ Akşehirli (2004: 37).

örneklerinin bir bağlı terimden, *masum* : *suçlu*, *güzel* : *çirkin*, *mutlu* : *üzgün* sözcüklerinin iki bağlı terimden oluştuğunu aktarmıştır. İşaretlenmişlik için ise bir karşıtlık çiftinin işaretli üyesini ayırt eden fenomenlerin işaretlenmemiş üye olduğu açıklaması yapılır ve işaretlenmiş üyenin genellikle geniş bir anlam alanını ifade ettiği belirtilir. *Yaşlı* sözcüğü işaretsiz üyeyken; *genç*, işaretlenmiş üyedir (1997: 7-8).

Günay (2007: 181), dereceli karşıtlığı *aşamalandırılmış karşıtlık* olarak adlandırır ve *büyük / küçük*, *geniş / dar*, *zengin / fakir*, *güzel / çirkin*, *iyi / kötü*, *doğru / yanlış*, *sıcak / soğuk*, *aşk / nefret* ve *sıcak / ılık / serin / soğuk* örneklerini verir.

Palmer, bazı dereceli karşıtlıkların *simetrik olarak tersine çevrilebilir* olmadığını yani *daha fazla* ve *daha az* ilişkisinin onlara uygulanamayacağını belirtmiştir. Palmer ayrıca zeki : aptal çifti bağlamında “*daha zeki terimi, daha az aptal terimine veya daha fazla aptal terimi, daha az zeki terimine eşit değildir, bu terimler derecelenmeyi kabul etmelerine rağmen, derecelenmenin ‘uçlarından’ birinde mutlak bir değere de sahiptir*” açıklamasını yapmıştır (2001: 100).

Jones, “*ünlü Josh Logan, o bir yönetmen için umut olabilirdi: Uzun, esprili, aşırı erkek*” örneğiyle normalde derecelenme kabul etmeyen erkek vb. sözcüğünün bazı tümcelerde derecelendirilerek kullanılabilirdiğini, bu durumun anlam çözümlemesi yapılarak anlaşılabilirliğini vurgulamıştır (2002: 13). Bu karşıtlık türü için *kutupluluk* (polarity) özelliğini vurgulayan **Leech** (1974), ilgili konuşucunun düşüncesine göre karşıtlık ifade eden sözcüğün değişim gösterebileceğini belirtir. Bu duruma birinin çirkin olduğunu düşünen insanlar olabileceği gibi çirkin olmadığını düşünen insanların da olabileceği örneği verilmiştir (Jones, 2002: 15).

Murphy, dereceli karşıtlık türünün *çok*, *hafif* gibi derece değiştiriciler alabileceğini belirterek karşılaştırmalı ve üstünlük gösteren yapıların oluşturulabileceğini vurgulamıştır. Murphy, bu türe *uzun* ve *üretken* sözcüklerini örnek olarak vermiştir:

“*Bu biçimbirim çok uzun ve çok üretkendir.*”

Murphy, bu tümcedeki uzun : üretken sözcüklerinin çelişki ifade ettiğini aktarmıştır. Buna göre birinin öne sürülmesi diğerinin ihmal edilmesini gerektirir. Bunun yanında İngilizce gibi nispeten sıfat ağırlıklı dillerde dereceli karşıtlığın

çoğunlukla sıfat karşıtlığı ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (2003: 189). Ayrıca dereceli sıfatların tanımladığı özelliklerin nispeten basit olduğunu ve bu nedenle diğer türlere göre daha zengin olduklarını aktarmıştır (2003: 190). Murphy (2003: 196) dereceli karşıtlık başlığı altında değindiği *eksik ögeli karşıtlık* (privative) terimine dikkat çekerek bu türde çiftin bir üyesinin bir şeyin yokluğuyla, diğerinin ise varlığı ile tanımlandığını aktarır:

“*Temizlik, pisliğin olmaması; dürüstlük, yalanların olmamasıdır.*”

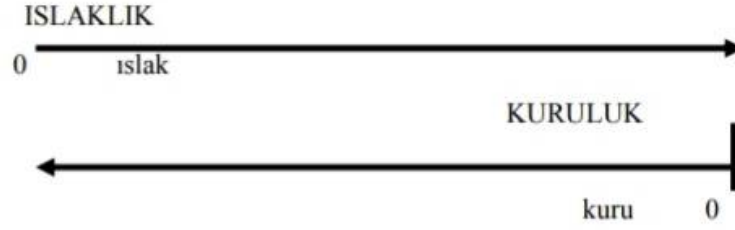
Mutlak sıfatlardan bazılarının varsayılan değerleri olarak ölçekleri üzerinde azami dereceyle belirleniyor olmasını *en yüksek standart ölçü sıfatı* (maximum standard scalar adjectives) olarak adlandıran **Frazier, Clifton ve Stolterfoht**, bu duruma örnek olarak *temiz* sıfatını verir. Dolayısıyla bir şey kirden tamamen arınmışsa temiz olarak kabul edilebilir. *En düşük standart ölçü sıfatı* (minimum standard scalar adjectives) ise bir varlığın sıfatıyla belirtilen özelliği sıfır dereceye kadar göstermesini gerektiren bir durum olarak açıklanmış ve kirli sıfatı bağlamında örnek verilmiştir. Buna göre bir şeyde az da olsa kir varsa bu durum o nesnenin kirli olması için yeterlidir (2008: 300). **Akşehirli** (2014: 50) de bu görüşü savunduğu çalışmasında tek ölçekli sistemlerin tümünde belirgin bir sıfır noktası bulunmadığını ya da karşıtlığın uygulandığı bağlama göre değişen sıfır noktasının olabileceğini belirtir. Bu durumu uzunluk bağlamında şu şekilde açıklar:

Şekil 4. Akşehirli'nin (2014) Tek Ölçekli Sistem Örneği

Çift ölçekli sistemlerde ise karşıtlığın her iki tarafı için de bir sıfır noktası bulunduğu aktarılır. Çift ölçekli sistemde ıslaklık ve kuruluk kavramı şöyle açıklanmıştır:

Şekil 5. Akşehirli'nin (2014) Çift Ölçekli Sistem Örneği

Akşehirli'ye göre *büyük : küçük, dar : geniş, hızlı : yavaş ve uzak : yakın* çiftleri için bağlama göre değişebilen ölçü birimlerinden söz edilebilir, örneğin *büyük : küçük* karşıtlığı bir ev için kullanıldığında ölçü birimi metrekare, bir bina için kullanıldığında metre olur. Bunlar *ölçü birimi değişken karşıtlıklar* şeklinde tanımlanır. *Sabit ölçü birimli karşıtlıklara* ise *ağır : hafif, derin : sığ, ince : kalın, sıcak : soğuk, uzun : kısa ve yüksek : alçak* örnekleri verilerek bu karşıtlıkların her durumda aynı ölçek ya da aynı ölçü birimi ile ifade edildiği aktarılmıştır (2014: 52-53).

Kempson bağdaşmazlık türlerinden biri olarak değerlendirdiği dereceli karşıtlığı, ikili bir özellik göstermediği ve farklı noktaları temsil eden bir dizi ögeye sahip olması açısından inceler. Ayrıca bir yüzme havuzunun sıcaklığı ile bir içeceğin sıcaklığını ifade eden sıcaklık ifadesinin birbiriyle aynı olmaması dolayısıyla dereceli karşıtlığın karşılaştırılabilir terimlerden oluştuğunu belirtmiştir (1977: 85). **Willners** ise dereceliliğin karşılaştırmalı bir özellik içeren sıfatlara özgü olduğuna dikkat çekerek bu sıfatların tanımlayıcı olduğunu ifade eder: *Mutlu, daha mutlu, en mutlu, çok mutlu* vb. Bunun yanında Willners, matematiksel özelliğe atıfta bulunan sözcüklerin derecelenemeyeceğinin altını çizer: *Bir biçimin hangi dereceye kadar üçgen olduğu hakkında konuşulamayacağı* gibi (2001: 19).

Lee, *yaşlı : genç, alçak : yüksek, kalın : ince, geniş : dar, büyük : küçük ve uzun : kısa* olmak üzere altı dereceli sözcük çiftinin sıklık, eş dizimlilik oranlarını ve işaretli olan ve olmayan üyelerini eserinde incelemiştir. Bu çalışmanın sonucunda altı sözcük çiftinden *uzun : kısa* ve *kalın : ince* çiftlerinin işaretli üyelerinin işaretli üyelerinden daha sık kullanıldığı, belirlenen derlemde (The Corpus of the Contemporary American English - COCA) tespit edilmiştir. Buna göre *kısa* ve *ince* işaretli üyeleri diğerlerinden daha fazla kullanılmıştır. Ancak diğer dört sözcük

çiftinin derlemde işaretli üyeleri yani *genç*, *yüksek*, *geniş* ve *büyük* sözcüklerinin, işaretli olanlara göre daha sık görüldüğü tespit edilmiştir (2013: 336-350):

Tablo 3. Lee'nin (2013) Dereceli Çiftlerin Tekrar Sıklığı Tablosu

Y	Counts	Mean	X	Counts	Mean
big	288,075	132,588	small	181,035	88,960
high	209,747		low	74,248	
old	207,448		young	160,898	
wide	42,179		narrow	19,313	
tall	24,082		short	73,017	
thick	23,999		thin	25,250	

Bu konu üzerinde araştırma yapan diğer bir araştırmacı **Akşehirli** (2014), belirtili ve belirtisiz üye terimlerini kullanmış ve Lee (2013) gibi belirtisiz terimlerin belirtili olanlara göre daha sık kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bu karşıtlık türünde çifti oluşturan sözcüklerden birinin *nitelik ekseninin adı* olarak kullanılabileceği, bunun da belirtisiz üye olan sözcüklerin adlaşmasıyla olabileceği belirtilmiştir: *Türkçede bu adlaşma +{llk} biçimdirimi ile yapılmaktadır. Genişlik, uzunluk, sıcaklık gibi adlaşmış biçimler geniş : dar, uzun : kısa, sıcak : soğuk karşıtlıklarının belirtisiz üyesi olarak ilgili nitelik ekseninin tümünün adı durumundadır* (2014: 47-49).

Cruse (1986: 207-208), dereceli karşıtlığı *kutupsal* (*uzun : kısa*), *örtüşen* (*iyi : kötü*, *kirli : temiz*) ve *eşit kutuplu* (*sıcak : soğuk*) olmak üzere üç grupta inceler. Buna göre kutupsal karşıtlık çiftlerinin betimleyici, örtüşen karşıtlıkların değerlendirici ve eşit kutuplu karşıtlıkların ise algılama, duygu, öznel tepkilerle ilişkili olduğu aktarılmıştır. Eşit kutupluluğun en öznel, kutupsallığın en nesnel, örtüşen karşıtlıkların ise orta bir durumda yer aldığı belirtilmiştir. Ayrıca kutupsal karşıtlık, en yüksek kavramsallaştırmayı içeren ve psiko - fiziksel faktörlerden uzaklaşmış olan tür; eşit kutuplu karşıtlık ise en ilkel ve psiko - fiziksel faktörlere en kapalı olan tür olarak açıklanmıştır. **Aksan** (2009: 129-130) ise kutupsal karşıtlığı *ikili karşıtlık* şeklinde adlandırarak şu listeyi örneklendirir:

“çok / az	aç / tok
dolu / boş	erkek / dişi
kalin / ince	oğlan / kız
iyi / kötü	doğru / yanlış

<i>sulu / kuru</i>	<i>derin / sığ</i>
<i>gündüz / gece</i>	<i>somut / soyut</i>
<i>güzel / çirkin</i>	<i>hafif / ağır</i>
<i>tenha / kalabalık</i>	<i>taze / bayat</i>
<i>canlı / ölü</i>	<i>horoz / tavuk</i>
<i>çıkmaq / inmek</i>	<i>kaçırmak / yakalamak</i>
<i>alçalmak / yükselmek</i>	<i>ısıtmak / soğutmak</i>
<i>gitmek / gelmek</i>	<i>ağarmak / kararmak</i>
<i>itmek / çekmek</i>	<i>dağıtmak / toplamak</i>

Eşit kutuplu karşıtlıklar ise açıkça öznel duyuları veya hisleri ifade eder: *Tatlı : ekşi, gurur duymak : utanç duymak, neşeli : kederli* vb. Çatışan karşıtlıklar, karşıtlık çiftlerinden birinin tavsiye edilirken diğerinin tavsiye edilmeyen, onaylanmamasıdır: *İyi : kötü, kibar : kaba, güvenli : tehlikeli* vb. (Cruse, 1986: 207-208; Sağlık, 2007: 17). Cruse, eşit kutuplu karşıtlığın öznel duyuları ifade ederek bu durumun bu türe özgü bir özellik olduğunu belirtse de kutupsal karşıtlık türüne verdiği *uzun : kısa* örneğinde de öznel yargılara göre yorumlama yapılabilir. Değişik kabuller doğrultusunda birine uzun gözüken saç diğerine göre kısa olabilir. Yine dereceli karşıtlık türü olarak kabul edilen çatışan karşıtlıkta da aynı durum söz konusudur. Bu türe verilen *iyi : kötü* örneği de öznel yargıyı temsil ederek eşit kutuplu karşıtlığa, derece niteleyici olarak kutupsal karşıtlığa dâhil edilebilir. Yani bu özellikler arasında geçişlilik söz konusudur. Dolayısıyla kutupluluk, dereceli karşıtlık türü değil, özelliğidir.

Bazı çalışmalarda uç noktalı karşıtlık türü müstakil bir başlık altında değerlendirmeye alınmıştır. Bu çalışmalardan biri Akşehirli'ye aittir. **Akşehirli**, (2018: 45) uç noktalı karşıtlık türünü “ölçeğin iki uç değerinin arasında kalan anlam alanına vurgu yapılması” şeklinde açıklamış ve bu karşıtlık türünü “*dişlerimi tedavi ettirdiğim için çok sıcak ve çok soğuk yiyecekler yemem yasak*” tümcesiyle örneklendirmiştir. Diğer çalışma ise Jones'a aittir. **Jones**, “*titiz bir çiftçi, toprak çok ıslak veya çok kuru olduğu zaman hariç, yıl boyunca her on yılda toprağı havalandıracak*” tümcesiyle aşırılık ifade eden karşıtlık türünü örneklendirir ve tümcelerde kullanılan işaretleme belirteçlerinin anlam bilimsel ölçeğin her iki ucunu da içeren bir yapıda kullanılmalarının bu karşıtlık türünü tanımladığını vurgular. Ayrıca *çok X ve çok Y, ya çok X ya da Y, son derece X ve son derece Y* yapılarını bu karşıtlık türü için vermiştir (2002: 35-91). Bu karşıtlık türü bizce dereceli karşıtlık

türüne dâhil edilebilir. Dikkat edilirse yukarıdaki örneklerde geçen *çok sıcak*, *çok soğuk*, *çok ıslak*, *çok kuru* öbeklerindeki *sıcak*, *soğuk*, *ıslak* ve *kuru* sözcüklerinin tümü derece niceleyici olarak (çok) dereceli karşıtlık türü özelliği göstermişlerdir.

1.2.1.2. Bütünleyici (Complementary) Karşıtlık

Bütünleyici karşıtlık, **Cruse** (1986: 199) tarafından *iki terimin birbirini yok sayması* olarak açıklanmıştır. **Egan** (1968: 27a) ise bu türü “*birbirini ima eden karşılıklı ilişkiler*” şeklinde tanımlamıştır. **Gao ve Zheng**, bütünleyici karşıt anlamlılığın üç karakteristik içerdiğini aktarırlar: *Anlambilimsel alanın tamamen parçalara ayrılması, bu türdeki kuralların mutlak olması ve bir çiftin iki üyesi için örtücü terim olmaması* (2014: 235). **Muehleisen**, bütünleyicilerin dereceli olan karşıtlıklar gibi orta bir terime izin vermeyeceğini vurgular (1997: 10). Palmer, Carter ve Jackson da çalışmalarında bütünleyici karşıtlığa yer vermişlerdir (Palmer, Carter ve Jackson’dan aktaran Jones, 2002: 12).

Cruse (1986: 201), Muehleisen’in (1997) aksine karşıtlık içeren eylemleri “*üçlü karşıt anlamlılık (antonymous triplet)*” şeklinde açıklamıştır. Bu bağlamda *yaşamak : ölmek (live : die)* gibi bir ikilinin gerçekleşmesi için önce *doğma (birth)* eyleminin gerçekleşmesi gerekir. Cruse bu nedenle üçlü sözcükler üreterek bunu *ters bütünleyicilik (reversive complementarity)* olarak adlandırmıştır. Bu örnekteki *doğmak ve ölmek* eylemleri birbirine zıttır, yaşamak eylemi ise bu eylemleri bütünlemiştir. *Etkileşimliler (interactives)* türünde bir uyarıcı olması gereklidir: *Uymak (obey) : uymamak (disobey)*. Bu eylemleri bütünleyen uyarıcı, *command* (emir) sözcüğüdür. *Karşı koyanlar (counteractives)*; saldırgan eylem, etkisizleştirme ve yetersizlik özelliklerini ifade eden eylemleri ihtiva eder: *Saldırı (attack) : savunma (defend) : kabullenmek (submit)*. **Lyons** (1995: 128) ise bütünleyici karşıtlığı bağdaşmazlığın özel bir durumu olarak açıklamıştır.

Kıran (2002: 248) *evli : bekâr* sözcüklerini bütünleyici karşıtlığa örnek olarak vermiştir. **Deese** ise *evli : bekâr* sözcük çiftini derecelendirilmeyen karşıtlık çifti olarak kabul eder (Jones, 2002: 30).

Bütünleyici karşıtlık türünün aynı zamanda dereceli olmayan karşıtlığı ifade ettiğini savunan **Akşehirli**, bu türe *doğru : yanlış¹⁰, erkek : dişi¹¹* örneklerini verir (2004: 121). **Günay** eserinde bütünleyici karşıtlığı çelişik karşıtlık şeklinde adlandırarak *iki karşıt kavramın bir arada kullanılması* olarak açıklar. Ayrıca bu karşıtlıkta dışında bırakma ilişkisi olduğunu aktarır: *Aşağı / yukarı, az / çok, şöyle / böyle, eğri / bükürü, erkek / dişi, var / yok, açık / kapalı ve evli / bekâr vb.* (2007: 180-184).

Dinar çalışmasında bütünleyici karşıtlığı Cruse'un tasnifine göre ele almıştır. Buna göre çalışmada yer verilenler *uç değerler karşıtlıkları (başlamak : devam etmek : durmak), etkileşimli karşıtlıklar (emretmek : itaat etmek : itaat etmemek), olumlu gerçekleştirm karşıtlıkları (denemek : başarmak : başarısız olmak) ve savunma kapsamlı karşıtlıklarıdır (itham etmek : yalanlamak : itiraf etmek)* (2018: 35-37).

Bazı çalışmalarda (Jones, 2002: 12) bir karşıtlık türü olarak değinilen dereceli olmayan karşıtlık, bütünleyici karşıtlık türüyle birlikte değerlendirilmiştir. İki karşıtlık türünde de ortak özelliklerin çoğunlukta olması sebebiyle dereceli olmayan ve bütünleyici karşıtlık türleri arasında tam geçirgenlik ilişkisi olduğu söylenebilir.

1.2.1.3. Yön Gösteren (Directional) Karşıtlık

Cruse, bir yönün en basit durumda düz bir çizgide hareket eden bir kütle için potansiyel yolu tanımladığını ve karşıt yönleri gösteren bir çift sözcüksel maddenin iki hareketli cisim tarafından takip edilmesi halinde zıt yönlerde hareket etmelerine neden olacak potansiyel yolları belirttiğini ifade etmiştir. Ayrıca yön gösteren sözcüksel çiftlerin hepsinin belirteç veya ilgeç olduğunu söyleyerek *kuzey : güney, yukarı : aşağı, ileri : geri* sözcükleriyle bu durumu örneklendirmiştir (1986: 223). Cruse'a göre A'ya veya X'e doğru yani değişken bir ikinci referans noktasına göre tanımlanan karşıt yönler vardır. Bunlardan biri yukarı akış ve aşağı akıştır: *Kaynaktan / kaynağa doğru*. Diğer bir örnek ise saat yönünde ve saat yönünün tersine ifadelerinin, saatin hareket ettiği yöne atıfta bulunularak kurulmuş olmasıdır (1986: 224).

Cruse yön gösteren karşıtlıkları kendi içerisinde sınıflandırmıştır. Buna göre **taban tabana karşıt olanlar** (antipodal), Cruse tarafından yön ifade eden

¹⁰ Muehleisen (1994: 9)

¹¹ Muehleisen (1994: 9)

karşıtlıkların bir alt başlığı olarak ele alınmış ve *belirgin eksenler boyunca karşılıklı olan yönlerdeki aşırı uçları belirten karşıtlık* olarak tanımlanmıştır. Bu karşıtlık türü; *kiler : çatı katı, tepe : ayak (dağ), baş : ayak* gibi örneklerle açıklanmıştır. **Tamamlayıcılar** (counterparts) ise *temel tanımlayıcı yönlerin tersine çevrildiği karşıtlar* olarak tanımlanmıştır: *Bir höyüğün yeryüzünün dışına çıkararak çöküntü hâlini alması* gibi (1986: 224-225). **Tersinirler** (reversives), *hareketi ve karşıt yönlerde değişimi ifade eden eylem çiftleri* olarak tanımlanmışlardır. Bu karşıtlık türünde eylem çiftinin tersine çevrilmesi, bir üyenin A'dan B'ye bir değişikliği göstermesi gerçekliğine dayanır: *Paketi sarmak : paketi çözmek, kilitlemek : kilidi açmak, giyinmek : soyunmak, inmek : binmek* vb (1986: 226). Ayrıca Cruse, söz dizimsel olarak en temel terslerin dilbilgisi konularını vurgulayan geçişsiz eylemler olduğunu aktarmıştır: *Görünmek : ortadan kaybolmak, girmek : çıkmak, yükselmek : düşmek* vb (1986: 227). Cruse, tersleri ise kendi içinde **bağımsız tersinirler** (independent reversives) ve **yeniden düzenlenenler** (restitutives) olarak ikiye ayırır. Yeniden düzenlenenlerde bir bağımlı ve bir bağımsız terim olduğu ifade edilmiştir: *Zarar vermek : onarmak, durmak : devam etmek, öldürmek : diriltmek* vb. Bağımsız tersler, eylemlerin bir durumunun gruplaşması olayı olarak açıklanmıştır. Bu tür *doldurmak : boşaltmak* karşıtlıkları örnekleriyle aktarılmıştır. Bu bağlamda örneğin hindistan cevizinin herhangi bir doldurma işlemine tabi tutulmadan veya daha önce boş bırakılmadan içeriği boşaltılabilir. Bunun nedeni, kabın ve içinin aynı anda gelişmesi ve dolayısıyla kabın ilk oluştuğu zaman aslında dolu olmasıdır (1986: 228).

Sağlık (2007: 24), yön gösteren karşıtlara *kuzey : güney, doğu : batı, yukarı : aşağı*¹², *ileri : geri, sağ : sol*¹³, *ön : arka* örneklerini verir. Ancak **Lyons** (1977: 281-282), yön gösteren karşıtlıkların yalnızca *sağ : sol, ön : arka*¹⁴, *yukarı : aşağı* gibi örneklerle sınırlı olmadığını; *öğrenmek, bilmek* vb. eylemlerin de yön gösteren karşıtlıklar içinde sayılabileceğini vurgulamıştır.

Jaszcolt (2002: 17) da *gel-* ve *git-* eylem örnekleriyle yön ifade eden karşıtlığa değinerek Lyons (1977) ile aynı görüşü paylaşır. Ancak verilen örneklerden hareketle bu tür karşıt durumlar neredeyse tüm eylemlere uygulanabilir.

¹² Jaszcolt (2002: 17)

¹³ Jaszcolt (2002: 17)

¹⁴ Aksan (2009), bu karşıtlığı hem ilişkisel hem de yön gösteren karşıtlık olarak değerlendirmiştir (2009: 131).

Dolayısıyla bu durum, büyük bir belirsizlik oluşturur. Bizce eylemler, yön ifade etmez. Jaszcolt ayrıca *kuzey : güney* sözcüklerinin dikey (orthogonal), *doğu : batı* sözcüklerinin ise yatay (antipodal) karşıtlığı ifade ettiğinin altını çizmiştir (2002: 17). **Dinar** ise Lyons'un (1977) bu karşıtlık türü için verdiği dikey ve çapraz karşıtlık ilişkisinde bulunan yön ve mevsim ifadesi içeren sözcüklerden bir kısmının derecelendirilebilir, bir kısmının ise işteş karşıtlığa yaklaştığı görüşünü bildirir (2018: 44). **Yaghoobi** de eserinde karşıtlığı yönsel açıdan ele alarak Kaşkay Türkçesindeki *koti / kota* “aşağı” sözcüğü bağlamında açıklamıştır (2017: 86). **Murphy** de çalışmasında yön ifade eden karşıtlık türünü işleyen araştırmacılarıdır (2003: 197).

1.2.1.4. İlişkisel (Relational) Karşıtlık

Aralarında ilişkisel özellik gösteren sözcüklerin ilişkisel karşıtlık olarak adlandırıldığını ifade eden **Palmer** (2001: 100-101), *satın almak - satmak, koca - karı* gibi sözcük çiftlerini örnek olarak verir. Palmer (2001) ve **Jaszcolt**'a göre (2002: 17) “*A, B'ye satarsa, B de A'dan satın alır; eğer A, B'nin kocası ise, B de A'nın karısıdır*” tümceleri ilişkisel karşıtlığa örnektir. Ayrıca dilbilgisinde, etken ve edilgen çiftlerinin ilişkisel zıtlık gösterdiği düşüncesi savunularak, eğer “*A, B'ye çarparsa, B de A tarafından çarpılmış olur*” örneği verilmiştir. Lyons ise bu sözcük çiftleri arasındaki ilişkiyi *karşıtlık / evrişiklik* (converseness) olarak adlandırmıştır. Lyons'a göre bu türdeki pek çok karşıtlık, sosyal rol (öğretmen: öğrenci) ya da akrabalık ilişkilerini (anne : baba)¹⁵ içerir. Palmer (2001: 104), derece kabul eden karşıtların, temelde ilişkisel zıtlar olarak da ele alınabileceğini söyleyerek, *a, b'den daha geniş ise b'nin de a'dan daha dar* olduğunu, böylece *daha geniş* ve *daha dar* şeklindeki karşılaştırma formlarının birbirleriyle ilişkisel karşıt durumunda olduğunu öne sürerken, **Cruse** (1986: 231) ilişkisel karşıtlığı, yön gösteren karşıtlıkların bir alt türü saymıştır. Cruse ayrıca A, B'den ileride ise A'nın B'nin önünde olduğu veya B'nin A'nın arkasında olduğu örneğini vererek ilişkisel karşıtlık türünü biçimsel bir ifade ile aktarmıştır. Bu bilgiye ek olarak *usta : hizmetçi, yırtıcı hayvan : av, misafir : ev sahibi, öğretmen : öğrenci* örneklerini vermiştir. Cruse'a göre bu karşıtlık türünde iyelik ilişkisi gereklidir (1986: 231-232). **Sağlık Şahin** de Cruse ile aynı

¹⁵ Uçar, (2009: 36).

fikre sahiptir (2018: 472). Ayrıca **Murphy** (2003: 175), karşıtlık ilişkilerinin çoğunun ilişkisel olduğunu belirtmiştir.

Birbirleriyle ilgili kavramlar arasındaki karşıtlık olarak ilişkisel karşıtlığı tanımlayan **Aksan** (2009: 131) şu örnekleri verir:

<i>“Almak / satmak</i>	<i>oyuncu / seyirci</i>
<i>peşin / taksitle</i>	<i>imam / cemaat</i>
<i>ısıtmak / kaynatmak</i>	<i>amir / memur</i>
<i>öğretmek / öğrenci</i>	<i>antrenör / sporcu</i>
<i>ast / üst</i>	<i>profesyonel / amatör”</i>

Dinar, ilişkisel karşıtlığı işteş karşıt anlamlılık adı altında inceler ve bu türe örnek olarak *öğretmen / öğrenci, doktor / hasta, baba / oğul, amir / memur* sözcük çiftlerini verir (2018: 41).

Günay (2007: 183) çalışmasında işteş ya da evrişik karşıtlarda karşıtlığın bir ilişki biçiminde ortaya çıktığını ve bu karşıtların simetrik olarak birbirini içerdiğini ifade eder: *Karı / koca, sahip olmak / ait olmak, vermek / almak, ödünç vermek / ödünç almak, konuşmak / dinlemek vb.*

1.2.1.5. Katışık (İmpure) Karşıtlık

Cruse (1986: 198), “içinde daha basit bir karşıtlığın anlamını barındıran sözcük çiftleri” olarak tanımladığı katışık karşıtlığı *deve : cüce, bağırarak : fısıldamak, sarkıt : dikit vb.* örneklerle açıklamayı tercih etmiştir. Bu çiftlerden *deve : cüce*, büyük ve küçük arasındaki karşıtlığı; *bağırarak ve fısıldamak*, yüksek ses ile alçak ses arasındaki karşıtlığı; *sarkıt : dikit* sözcüklerinin ise aşağı ve yukarı arasındaki karşıtlığı içinde barındırdığını ifade etmiştir. Sağlık (2007: 19) da çalışmasında Cruse temelinde bu karşıtlık türüne yer vermiştir. Lehrer (1982) ise bu karşıtlık türüne daha farklı bir açıdan yaklaşarak, *mükemmel : kötü, sıcak : dondurucu vb.* sözcük çiftlerini aynı anlam bilimsel boyutu paylaşıyorlar da, birinin durumunun diğerine göre daha uç noktada nitelendiğini bildirir ve bu karşıtlık türünü *yakın karşıtlıklar* (near - opposites) olarak tanımlar (Lehrer’den aktaran Sağlık, 2007: 19-20, Sağlık Şahin, 2018: 474). Bu açıklamalardan hareketle bu karşıtlık türünün çağrışımsal, yan anlamları barındırdığını söyleyebiliriz.

1.2.1.6. Geçişli (Transitive) Karşıtlık

Jones, hareketin ve değişimin ifadesi olarak açıkladığı karşıtlık türünü “*genç nesil, pasiften aktif eğlence ve bilgi toplama biçimlerine öncülük ediyor*” tümcesiyle belirtir. *X’den Y’ye, X’i Y’ye çevirmek, X, Y’ye yön veriyor* biçimindeki yapıların bu karşıtlık türünü oluşturduğu aktarılır (2002: 36- 85).

Jones (2002) gibi **Akşehirli** de “*karşıt anlamlı sözcüklerin her birinin bir bilgi alanı olarak ön plana çıkarılması ve birinden diğerine uzaysal, uzamsal, nitel ya da nicel olarak geçişin, dönüşümün dile getirilmesi*” şeklinde açıklayarak bu karşıtlık türünü örneklendirilmiştir: *Kızgın kumlardan serin sulara atlamak çok zevkli* (2018: 45).

1.2.1.7. Deyimsel (Idiomatic) Karşıtlık

Karşıtlık anlamlıların deyimlerin bir parçası olarak işlev görmesi deyimsel karşıtlık türünün oluşmasına yol açmıştır:

“*Benimsenen tutumda sıcak ve soğuk darbenin izin verilmediği hukuki bir yasal ilkesi vardı.*”

Jones, *haydan gelen huya gider, iyi ve kötü günde* örneklerine eserinde yer vermiştir (2002: 36- 93).

1.2.2. Üçlü Karşıtlıklar

1.2.2.1. Çoklu (Multiple) Karşıtlık

Lyons (1977: 289) ve **Jones** (2002: 18) tarafından karşıtlık türü olarak kabul edilen *çoklu karşıtlık* (multiple opposition)¹⁶, kapalı kümeler olarak tanımlanmıştır.

Dinar (2018: 44), *multiple incompatibility* (Jones, 2002) ve *non - binary contrasts* (Lyons, 1977) terimlerinin Türkçeye çoklu karşıtlık biçiminde çevrilebileceğini ama bu terimin bağlama göre birden fazla karşıtlık barındırabilmesini ifade ettiğini aktarır. Ancak bu terimin bağlamdan kopuk ve birden fazla sözcüğün karşıtlık bağıntılı olarak bulunabilmesi anlamını temsil ettiğini vurgular. Bu karşıtlık türü için *katı, sıvı, gaz ve iskambil oyunundaki oyun kartları*,

¹⁶ Bu karşıtlık türü için “multiple incompatibility” terimi de kullanılmıştır (Jones, 2002: 18).

mevsimler ve *pusuladaki yönler* örnekleri verilmiştir (Jones, 2002: 18). **Murphy**, *katı* : *sıvı* : *gaz* sözcüklerinin temel biçim karşıtlıkları olduğunu aktarmıştır. Ayrıca British National Corpus'ta *katı* : *sıvı* : *gaz* sözcüklerinin eş dizimlilik oranının 12 olarak belirlenirken *katı* : *sıvı* sözcüklerinin 73, *sıvı* : *gaz* sözcüklerinin 62 oranında görüldüğünü ifade etmiştir. Bunun nedeninin ise karşıtlık grubunun üyeleri arasındaki ilişkilerin gücünün eşit olarak dağılmamasından kaynaklandığı bildirilmiştir (2003: 178). **Cruse** ise gaz ve sıvı sözcüklerinin karşıt olmadığını çünkü “*gazdan sıvıya ya da sıvıdan gaza değişme*” ifadelerinin temel hareket kavramının aksine yönlerde genişletilmiş bir düşüncesi olduğunu aktarmıştır (1986: 231).

1.3. KARŞITLIK OLUŞTURMAYAN TÜRLER

Çeşitli çalışmalarda yer verilen ters, zayıf, biçim bilimsel, sahte, bağımlı, yararcılık ifade eden, varsayımsal, kabul ifade eden, ayırt edilebilir, eş güdümlü, yardımcı ve sorulu karşıtlık türleri bizce karşıtlık oluşturmaz.

i. Egan (1968), ters (reciprocal) karşıtlığı “*bir tanesinin diğerini öne sürmeden kullanılmayacak bir ilişki içeren sözcük çiftleri*” şeklinde tanımlamıştır. Bazı araştırmacılar bu türü ilişkisel karşıtlık olarak da kabul eder. **Gao ve Zheng, koca : karı, doktor : hasta, öğretmen : öğrenci, almak : satmak, aşağı : yukarı ve işveren : işçi** karşıtlık çiftlerinin hepsinin ters karşıtlık örneği olduğunu, bunların tersine bir ilişki gösterdiğini yani A, B’nin kocasıysa B’nin de A’nın karısı olduğunu vurgulamışlardır. Gao ve Zheng, “*çocuk*” için özel bir durum olduğunu, çocuk sözcüğünün, ebeveynlerin oğlu veya kızı olduğu anlamına geliyorsa, çocuk ve anne çiftinin bir karşıtlık çifti oluşturduğunu fakat on sekiz yaşın altındaki birisine atıfta bulunulduğunda çocuğun yetişkinlerin karşıtı olacağını ifade etmişlerdir (2014: 236). İlgili nesnelere arasında karşılıklı bir ilişki kurması dolayısıyla ters karşıtlığı ele alan **Kempson**, A, B’nin üzerindeyse B, A’nın altındadır örneğiyle bu türü açıklamıştır (1977: 85). **Murphy** de ters karşıtlık için *yapmak : bozmak, inşa etmek : yıkmak* örneklerini vermiştir (2003: 197-198). Cruse ise ters karşıtlık türünü yön ifade eden karşıtlık türünün alt başlığı olarak dolaylı ve doğrudan olmak üzere iki grupta incelemiştir. Dolaylı ters karşıtlık türü için *ödünç almak : ödünç vermek, öğrenmek : öğretmek, miras bırakmak : miras vermek* örneklerini vermiştir (1986: 236). Doğrudan ters karşıtlık türü için ise *önde gitmek : sonra gelmek* örneğini vermiştir (1986: 234).

Palmer ve Leech bu karşıtlık türünü ilişkisel karşıtlık (relational opposition) olarak adlandırırken, **Lyons** (1977) yön bildiren karşıtlığın bir alt türü olarak tanımlamıştır (Jones, 2002: 17). Ancak **Muehleisen**, Lyons’un bu görüşüne katılmaz. Ona göre bunların hepsi aktiviteleri tanımlar, bir durumdan diğerine değişiklik geçiren bir nesne ile sonuçlanır; ters karşıtlık çiftinin iki üyesi de aynı iki durumu içerir, ancak değişimin yönü her durumda farklıdır (1997: 11).

Bizce ters kavramının ilişkisel karşıtlık kuran sözcüklerin arasındaki ters ilişkileri göstermesi dolayısıyla bir karşıtlık türü değil, ilişkisel karşıtlığın bir özelliği olarak ele alınmalıdır.

ii. Aynı anlam bilimsel boyutu paylaşan iki sözcükten oluşan karşıtlıklar, bazen kavramlarla ilgili boyutunun ne olduğunu kurmanın zorluğundan dolayı sadece zayıf bir zıtlık ifade etmişlerdir ve bunu bazı anlam bilimciler **zayıf (vulnerable) karşıtlıklar** olarak adlandırmışlardır. **Cruse** (1986), bu tip karşıtlıklara *çalışmak : oyun oynamak, şehir : ülke* örneklerini vermiştir. Ancak **Sağlık**, bazı mantık ihtimalleri düşünüldüğünde, bunların karşıtlık sayılmayabileceğini, örneğin anlam bilimcilerin *çalışmak : oyun oynamak* örneği için mantıksal bir ihtimal olarak bir insanın çalışmak ya da oyun oynamak yerine uyuyor olabileceği durumunu belirttiklerini aktarmıştır (2007: 6). Ayrıca şehir ve ülke sözcükleri arasında da karşıtlık değil, parça - bütün ilişkisi vardır.

Bizce zayıflık kavramı bir karşıtlık türü oluşturmaz. Çünkü karşıtlık türünün oluşmasında aynı anlam bilimsel alanı paylaşma kuralı, yukarıda verilen örneklerin oluşmasına izin vermez. Sağlık'ın da belirttiği gibi örnekler, ucu açık bir durumu ortaya koyar.

iii. **Justeson ve Katz**'ın çalışmalarında yüksek sıklığı olan sıfatların bağlam çözümlemesi yapılarak bunlardan karşıt anlamlı olanların büyük çoğunluğunun **biçim bilimsel (morphological) karşıtlık** olduğu belirlenmiştir. Ayrıca olumsuzluk ekleriyle karşıt anlamlı sıfatlar türetilebileceği vurgulanmıştır (1991: 1-8). **Murphy** (2003: 182) de karşıtlığın özelliklerinden biri olarak aktardığı ikili karşıtlığın alt başlığına dâhil ettiği biçim bilimsel karşıtlığı *mantıksal : mantıksız* vb. sözcüklerle örneklendirmiştir. Ayrıca biçim bilimsel karşıtlığın etki alanını mükemmel bir biçimde ikiye bölen adlar ve sıfatlar için tamamlayıcı karşıtlıklar oluşturduğunu ifade etmiştir: *Mavi : mavi olmayan, mutlu : mutlu olmayan, mutlu : mutsuz, sorumlu : sorumsuz* vb. (2003: 201). **Aksan** (2009: 130) aynı ya da aynı kökten türemiş sözcüklerin değişik biçim birimler olarak biçimsel ilişkili karşıtlık kurabileceği görüşündedir:

<i>“Sorumlu / sorumsuz</i>	<i>akıllı / akılsız</i>
<i>uğurlu / uğursuz</i>	<i>ücretli / ücretsiz</i>
<i>zamanlı / zamansız</i>	<i>gerekli / gereksiz”</i>

Sağlık da Aksan gibi sözcük türlerine gelen eklerle biçimsel karşıtlıkların oluştuğunu belirterek, *beceriklilik : beceriksizlik, eşitlik : eşitsizlik, hoşgörülülük :*

hoşgörüsüzlük, görmüş : görmemiş, tanıdık : tanımadık sözcük çiftlerini örnek olarak vermiştir (2007: 21, 2018: 475).

Yukarıda örnekleri görülen varlık ve yokluk bildiren +{II}, +{sIz} biçim birimleri, karşıtlık kurmaz. Sözcüklerin varlık ya da yokluk ifade etmeleri, aralarında karşıtlık ilişkisi oluşturmaz, olumsuzluk ilişkisi kurar. Karşıtlık oluşması için aynı anlam alanına ait birden fazla ve farklı sözcüklerin olması gerekir.

iv. Hermann, Chaffin, Conti, Peters ve Robbins, karşıtlıkla ilgili kaleme aldıkları eserlerinde **sahte (pseudo) karşıtlık** türüne örnek olarak *popüler : utangaç* (popular : shy) sözcük çiftini vermişlerdir (1979: 588). Ancak popüler : utangaç sözcükleri gibi birçok çift oluşturulabilir. Çünkü burada sözcüklerin aynı anlam bilimsel alana ait olup olmadığına dikkat edilmemiştir. Dolayısıyla burada bir karşıtlık ilişkisinden ve sahte karşıtlık türünden söz edilemez.

v. Akşehirli (2018: 46), **bağımlı (dependent) karşıtlığı** şu şekilde açıklar:

“Görelî bir kurallılığı olan karşıt çiftlerin (A - çiftleri) yer aldığı tümcelere bakıldığında, bunların pek çoğunda ikinci bir karşıtlığın (B - çifti) bulunduğu görülür. Kimi örneklerde tek bir sözcük (9a), kimi örneklerde ise öbek biçiminde (9b) görülen B - çifti, tümcedeki birincil ya da daha kurallı olan karşıtlığın (A - çifti) ürettiği, ona bağlı olan ve bu yüzden bağımlı olarak adlandırılan karşıtlıktır (italik yazım A - çiftleri, altı çizili yazım B - çiftlerini göstermektedir).

(3) **a.** Karbonhidrattan zengin proteinden fakir diyetle beslenenlerde mikrozomal enzim düzeyi azalmaktadır.

b. Teknik imkânı zengin, insan kalitesi fakir bir medya ile çağdaş seviyeye ulaşamazsınız.”

Akşehirli, çalışmasında bağımlı karşıt anlamlıları belirlemek için TUD derlemi dâhilinde sorgu terimi olarak şu sözcük çiftlerini kullanmıştır: *Büyük / küçük, açık / kapalı, beyaz / siyah, çirkin / güzel, doğru / yanlış, dost / düşman, eski / yeni, fakir / zengin, genç / yaşlı, iyi / kötü, kolay / zor, negatif / pozitif, sıcak / soğuk, somut / soyut, sözlü / yazılı, uzak / yakın, uzun / kısa*. Bu çalışma sonucunda; *siyah : beyaz, dost : düşman* sözcük çiftlerinin bağımlı karşıtlık oluşturmadıkları saptanmıştır (2018: 47-48).

Akşehirli’ye göre *“küçük yanlışlarımı büyük suçmuş gibi başıma kakmayın”* tümcesinde Türkçede bir tümce içinde yer alan kurallı karşıt sıfatların nitelediği

adlarla oluşturdıkları ad öbekleri bağımlı karşıtlık içeren birer kurulum olarak görülebilir.

Yukarıdaki örneklerde geçen karbonhidrat ve protein, teknik imkân ve insan kalitesi, yanılı ve suç sözcükleri aynı anlam bilimsel alanı paylaşmadıkları için karşıtlık oluşturmaz. Dolayısıyla bağımlılık, bir karşıtlık türü meydana getirmez.

vi. Zeydan, yararlı bir yaklaşım ifade eden bazı tümcelerin **yararlılık ifade eden (pragmatic) karşıtlık** sergilediğini belirtir:

“Umut çok kitap okur ama Ahmet, Yaşar Kemal’i bile tanımaz.”

Bu tümce yapısında birinci tümce ile ikinci tümceden alınabilecek çıkarımlar arasında karşıtlık ilişkisi kurulmuştur (2008: 53). Ancak burada verilen çok kitap okuma ve Yaşar Kemal’i tanımama durumları birbirleriyle karşıtlık ilişkisi içinde değildir. İki durum da birbirinden bağımsızdır. Tümcede *ama* bağlacının kullanılması tek başına karşıtlık oluşması için yeterli değildir. Ayrıca aynı anlam bilimsel alana ait olan bir sözcük ilişkisi olmadığı için burada yararlılık ifade eden bir karşıtlık türünden bahsedilemez.

vii. Eserinde varsayımsal (hypothetical) karşıtlığa değinen **Zeydan** (2008), bu türü *“Tanrıkulu, sürücülerin araçlarını, iklim ve yol koşullarına göre kullanmaları gerektiğini belirterek, aksi takdirde kazaların yaşanabileceğine, başkalarının hakkının çiğnenebileceğine dikkati çekti”* tümcesiyle örneklendirmiştir (2008: 75). Aynı şekilde burada da karşıtlık ilişkisi kurulamaz. Çünkü araçların iklim ve yol koşullarına göre kullanılmasıyla kazaların yaşanma ve başkalarının hakkını çiğneme olasılığı ifadeleri arasında ortak anlam bilimsel alana ait olan sözcükler yoktur. Ayrıca tümcede aksi takdirde bağlacının kullanılması tek başına karşıtlık oluşması için yeterli değildir. Dolayısıyla varsayımsal karşıtlık türünden söz edemeyiz.

viii. Kabul ifade eden (concessive) karşıtlıkta tümcedeki çıkarımlar ve verilen ifadelerdeki duyguların bu türün oluşmasında etkili olduğu aktarılmıştır: *“Piraye, iki çocuklu, kocasından ayrılmaya karar vererek annesinin evine dönmüş ama daha boşanamamış bir kadın olmanın baskısı altında”* tümcesindeki karşıtlık ilişkisi **Zeydan**, tarafından şu şekilde açıklanır:

“İlk cümledeki çıkarım, Piraye'nin kocasını terk eden kararlı bir kadın olduğunu göstermektedir; ikinci cümle, kocasını terk etmede kendinden emin olmadığını ima eder. Başka bir deyişle, ilk cümlede iki çocukla boşanma eşiğinde bir kadına benziyor. Ancak annesinin evine dönme kararı, okuyucunun psikolojik / sosyal faktörlerden etkilenmeyen bir kadın olduğu sonucuna varmasına yol açmaktadır. Ancak, ikinci cümlede bu faktörlerden etkilendiği ifade edilmektedir. Cümle 1, kadın ile ilgili bir sonuç veren bir durumu belirtir; cümle 2, uygulamayı iptal eder. Bu nedenlerden ötürü bu örnekteki duygu, kabul ifade eden karşıtlık olarak tanımlanmaktadır” (2008: 51-52).

Bizce bu tümceye hâkim olan kararlılık ve kararsızlık duyguları arasındaki ilişki, olumlu ve olumsuz durumları ifade etmektedir. Zeydan, tümcedeki duygu durumunun karşıtlık oluşturduğu görüşündedir. Ancak tümcede bu duygu durumunu yansıtan ve karşıtlık oluşturan sözcükler kullanılmamıştır. Dolayısıyla burada bir karşıtlık ilişkisinden söz edilemeyeceği gibi kabul ifade eden karşıtlık türünden de söz edilemez.

ix. “Forrest, burada *yeni moda* ve *eski moda* arasında farklılık vardır” tümcesiyle **Jones, ayırt edilebilir (distinguished) karşıtlığa** değinerek tümcedeki farkların ortaya konduğunu belirtir (2002: 36-37). Jones (2002: 81), *X ve Y arasındaki fark, X ve Y'yi ayırmak, X ve Y arasındaki boşluk* şeklinde bir formülleştirme yaparak bu ifadelerin geçtiği tümceleri bu tür altında inceler. Verilen tümcede karşıtlığı oluşturan sözcükler yeni ve eskidir. Burada ayırt edilebilirliği sağlayan şey fark ögesidir. Dolayısıyla ayırt edilebilir karşıtlık türünden bahsedilemez.

x. Tümcelerdeki kapsayıcılık ya da dışa vurumculuğu işaret etmek için bir ad tümceciği ile bağlantılı bir çift karşıtlığın olmasını **Jones, eş güdümlü (coordinated) karşıtlık** olarak açıklar: *Bununla birlikte, Bay Heseltine'nin seçmen itirazları, liderlik için beyan edilen veya beyan edilmeyen diğer herhangi bir yarışmacının itirazlarına karşı çıkıyor* (2002: 36-37). Ancak buradaki *beyan edilen ve edilmeyen* yapıları, aynı anlam alanına aittir. Burada karşıtlık ilişkisi değil, olumsuzluk ilişkisi mevcuttur. Dolayısıyla eş güdümlü karşıtlık türünden bahsedilemez.

xi. Tümcelerdeki karşıt çiftlerin metinsel işlevi başka bir çiftteki sözcük ve ifadeyi karşılıklı olarak yorumlama fırsatı sunuyorsa bu karşıtlık **yardımcı (ancillary)** olarak tanımlanır: *Pullar popüler, ancak koleksiyon popüler değil* (Jones,

2002: 35-38). Burada popüler ve popüler olmayan yapısı karşıtlık değil, olumsuzluk ilişkisi kurmuştur. Yine karşıtlık ilişkisi kurdukları söylenen pul ve koleksiyon sözcükleri arasında parça bütün ilişkisi vardır. Bu bağlamda yardımcı karşıtlık türü kabul edilemez.

xii. Akşehirli, sorulu (interrogative) karşıt anlamlılığın çiftlerin her ikisinin de bir karşıtlık ekseninin yönünü belirlemeye yönelik soru tümcelerinde kullanılmasıyla oluştuğunu açıklar ve karşıt çiftlerin yalnızca birinin yer almasıyla sorulan sorulara karşılık anlamsal olarak daha yansız ve belirtisiz olmasının bu türün en önemli özelliğini meydana getirdiğini vurgular: *Sınav sözlü mü olacak? / Sınav sözlü mü olacak yazılı mı?* (2018: 45). Ancak bizce burada karşıtlık yapısını kuran sözcükler *sözlü* ve *yazılıdır*. Tümcede soru yapısı ile birlikte karşıtlık ilişkisi meydana getirilmiştir. Dolayısıyla bu durum karşıtlığın kullanımı ile ilgilidir. Çoğu sözcüğe soru biçim birimi getirilerek karşıtlık yapısı kurulabilir. Burada önemli olan bir araya gelen sözcüklerin karşıt ilişkide bulunmasıdır. Dolayısıyla bizce sorulu karşıtlık türü yoktur.

2. BÖLÜM

KARŞITLIK İŞLEVLI SÖZ DİZİMSEL YAPILAR

Dilbilim Sözlüğü'nde “belli bir bağlamda bir dilsel birimle onun yerini alabilecek birim / birimler arasındaki bağıntı, birimlerin anlam ve görevlerini ayırt etmeye yarayan özellik” (İmer vd., 2011: 170), **Karaağaç**'ta (2013: 530) ise “bir dil birimiyle, belli bir bağlamda, onun yerini alabilecek birim ya da birimler arasındaki ilişkinin adı” şeklinde yer alan karşıtlık kavramı yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. **Tuğlacı**, karşıtlık tanımı için “aykırı” maddebaşına gönderim yaparak “aynı kavram kategorisinde yer aldıkları halde nitelikleri tamamıyla birbirinin tersi olan” açıklamasını yapmıştır (1987: 21). Karşıtlıkla ilgili ilk teorilerde karşıtlığın *dilde ve düşüncede ikili zıtlık* olarak tanımlandığını belirten **Paradise ve Willners**, “zıtlık, zengin içerikli boyutun sınırlandırılmış biçimle sıraya konulduğu ve bölündüğü ikili bir karşılaştırma kurgusudur” şeklinde karşıtlığı tanımlarken (2011: 367), **Jones, Murphy, Paradise ve Willners**'a göre (2012: 2) karşıtlık, *mantıksal bağdaşmazlıktır*. **Gathercole**, aynı ses bilimsel ve biçim bilimsel ortamda meydana gelen ve farklı biçimlerde bulunmadıkları sürece aynı sözcük sınıfında ve farklı anlamlarda olan yapıyı karşıtlık olarak tanımlamıştır (1989: 690). Karşıtlığı felsefik bir yaklaşımla tanımlayan **Anton**'a göre (1985: 13) karşıtlık, süreçleri ve söylemleri tersine çevirmek ve söylemi açıklamak iken **Jones**'a (2002: 179) göre belirli bir anlam ölçüğü boyunca karşıtlık (contrast) oluşturan ve sıklıkla “opposition” olarak adlandırılan sözcükler olarak düzenlenmiş ve yardımcı (ancillary) bir biçimde işlev gören sözcük çiftleridir.

Derlem dilbiliminin ortaya çıkışı, karşıtlık ve karşıtlık ilişkileri hakkında bir dizi yayıma ilham vermiştir. Bunlardan bazıları (Mettinger 1994, Willners 2001, Jones 2002), karşıtlıkların tipik olarak metin içinde birlikte bulunduğu bağlam türlerini araştırmışlardır. Diğer çalışmalar (Paradis 2001, Murphy 2003, Croft ve Cruse 2004), daha önceki yapısalci çalışmaların aksine karşıt ilişkilerin bağlam - bağımlılığını vurgulayan daha kuramsal bir düzlemde kalmıştır (Jones, Murphy, Paradise ve Willners, 2012: 2). Karşıtlıkla ilgili çalışma yapan çoğu araştırmacı özellikle Justeson ve Katz (1991) ve Mettinger (1994) yaptıkları araştırmalar ışığında

karşıtlığın ne olduğunun görülebilmesi ve karşıtlık sınıflandırmalarının doğru bir şekilde yapılabilmesi için derlem temelli bir çalışma yapılması fikrine sahiplerdir.

Karşıtlığa söz dizimsel ve anlam bilimsel açıdan yaklaşan **Aksan**, eserinde **Lyons**'un "*X dışıdır*" tümcesinin "*X erkek değildir*" anlamını içerdiğini göstererek karşıtlığı söz dizimsel açıdan ele alırken, *anlatımsal karşıtlık (expressive paradox)* olarak nitelenen tümcelerin varlığına dikkat çekmiş ve "*o bir kuştur, ama ötemez*" tümcesini örnek vererek bu tümcenin normal ve anlamlı kabul edilirken, "*o bir kuştur, ama ötebilir*" tümcesinin böyle bir anlam bilimsel karşıtlığı dile getirdiğini ifade etmiştir (2009: 165-166).

Karaağaç (2013: 530-531) ise karşıtlığa söz dizimsel bir açıdan yaklaşım sergileyerek *karşıtlık cümlesi* ifadesini şöyle tanımlamıştır:

"Karşıtlık, sözler arasında olduğu gibi söz öbekleri ve cümleler arasında da söz konusudur. İki yargıdan birini diğerine karşı çıkararak aralarında karşıtlık ilişkisi kurulan, yardımcı cümle aracılığı ile temel cümlenin anlamını sınırlayan veya az çok çürüten; bağlaçlı veya bağlaçsız olarak oluşturulabilen cümle: Dün gelecektedi, gelmediler. İnsan akıllıdır; ama yine de hata yapar."

Akşehirli, eserinde karşıt sıfatları tümce düzeyinde gösterdikleri belirli bir sıklık ölçütüne göre inceleyerek bu oluşumları *yapısal karşıtlık tetikleyicisi* şeklinde adlandırmıştır. Bu yapılar X, Y şeklinde formülleştirilmiştir (2015: 248). Akşehirli karşıtlığı bu yapıların mı oluşturduğu yoksa kavram düzeyinde oluşan karşıtlıkların dil düzeyinde bu yapıların kullanımını mı gerektirdiği konusunda kesin bir görüşe sahip değildir. **Dinar**'ın (2018: 28-29) bu konu hakkındaki görüşü, kavramsal düzlemde oluşan karşıtlıkların ifadesi için bu yapılardan yararlanılması gerektiğidir. Ayrıca bu yapıların karşıtlık çiftleri ile beraber kullanımının yaygınlaştığı ve bağlamsal düzlemdeki karşıtlıklarla yakın ilişkiler kurduğu fikrinde olan Dinar şu açıklamayı yapmıştır:

"Gerek söz dizimsel gerek seçeneysel soru gerek karşıtlık barındıran sözcüklerin niteleyici özelliklerinden istifade ederek karşıtlık çiftleri oluşturma gerekse karşıtlık tetikleyicileri vasıtasıyla karşıtlık oluşturma bağlamsal yapıdan kopuk değerlendirmeler değildir. Tamamı bağlama muhtaç bu yapılarda beliren karşıtlıkların ön plana çıkan özelliği çok anlamlı sözcüklerden oluşmasıdır. Bu sebeple farklı bağlamsal yapılarda çok anlamlı sözcükler farklı karşıtlık çiftleri kurabilmektedir."

Bu çalışmada kaynaklarda yer verilen söz dizimsel yapılar birleştirilerek bir tasnif yapılmıştır. Bu söz dizimsel yapılar; ilgeçler ve ilgeç öbekleri, bağlaçlar, ulaçlar ve ulaç öbekleri ve tekrar grupları şeklindedir.

2.1. İlgeçler ve İlgeç Öbekleri ile Kurulan Karşıtlık İşlevli Söz Dizimsel Yapılar

Araştırmacılar tümcelerde hangi yapıların karşıtlık ilişkisi kurduğu üzerine çeşitli bilgiler aktarmışlardır. Bunlardan ilki tümcelerdeki yargıları birbirine karşıtlık işlevi ile bağlayarak söz dizimsel bir yapı kuran **ilgeçlerdir**. Tümcelerde karşıtlık ilişkisi kurulduğu belirtilen bu ilgeçlerin çoğuna uygun örnekler verilmemiştir. Hatta bazı eserlerde bu ilgeçlere hiçbir örnek verilmediği görülmüştür. Bu ilgeçlerden yalnızca *değil*, *karşılık* ve *karşın* ilgeçlerine uygun tümce örnekleri verilmiştir:

“**Başka** (Arpaz, 2014: 71),

buna karşılık (Daşdemir, 1995: 128),

buna karşın (Akın, 2004: 117; Çiftçi, 2007: 152; Kerslake ve Göksel, 2005: 447),

buna rağmen (Arpaz, 2014: 104),

değil (Akçataş, 2011: 313-314; Günay, 2007: 179; Akşehirli, 2018: 45; Jones, 2002: 35-36):

Akçataş (2011: 313-314) *değil* ilgecini “*olumsuz isim karşıtlığı, olumsuzlukta nitelik değilleme karşıtlığı, olumsuzlukta hedef - sonuç değilleme, olumsuzlukta bilgi değilleme, olumsuzlukta fiil ismi değilleme, olumsuzlukta tanım değilleme ve olumsuzlukta sahip değilleme*” başlıkları altında inceleyerek karşıtlık ilişkisi kurduğunu aktarmıştır. Günay (2007: 179) da *değil* ilgecinin karşıtlık ilişkisi kurduğunu belirtmiştir: *Bahçe küçük. / Bahçe büyük değil.*

Olumsuzlanan karşıtlık (negated) konusuna değinen **Jones**, bu karşıtlıkta tümce çiftlerinin biraraya gelerek her bir tümcenin bir çift üyesini reddederek diğerini değiştirmek için kullanıldığını belirtir. Bu karşıtlığın formülleştirilmiş yapıları ise *X değil Y, Y yerine X* biçimindedir (2002: 35, 88). **Akşehirli** (2018: 45), *değil* ilgecinin kullanıldığı karşıtlığı Jones’un sınıflandırmasına dayanarak olumsuzlanan (negated) karşıt anlamlılık şeklinde tanımlamıştır:

i. *Savaşın değil, barışın yeniden kurulmasını kolaylaştırmak için geri çekilmeye çalışıyoruz diye ekledi* (Jones, 2002: 35).

ii. *Sınav, sanılanın aksine zor değil, tam tersine kolaydı* (Akşehirli, 2018: 45).

gibi (Çakır, 2013: 53; Kara, 2001: 202; Kara, 2009: 1287),

hâlde (Emre, 2009: 19; Ergin, 2009: 373),

her şeye rağmen (Arpaz, 2014: 104; Daşdemir, 1995: 127),

için (Kara, 2009: 1287),

için bile (Kara, 2001: 202),

ile beraber (Daşdemir, 1995: 128; Dinçer, 2008: 109; Şeyda, 2011: 102),

ile birlikte (Dinçer, 2008: 109),

işte (Çiftçi, 2007: 152),

karşı (Arpaz, 2014: 59; Aslan, 2012: 86; Daşdemir, 1995: 56; Deny, 1941: 593; Emre, 1954: 129; Emre, 2009: 82; Şenyüz, 2007: 198; Şeyda, 2011: 186),

karşılık (Arpaz, 2014: 60; Daşdemir, 1995: 56; Dinçer, 2008: 79; Emre, 2009: 30; Korkmaz, 2014: 914):

i. *Yalnız bunca boy bos ve kıyım cömertliğine karşılık, ona bir kismet çıkarmakta pek pinti davranmıştı* (Korkmaz, 2014: 914).

ii. *İlk ziyaretinde Muhsine Bacı'ya hep "hayır" demesine karşılık, şimdi "evet"ten başka bir şey demiyordu* (Korkmaz, 2014: 914).

Bu tümcelerdeki *cömertlik* ve *pinti*, *hayır* ve *evet* sözcükleri *karşılık* ilgeciyle birlikte tümcelerde karşıtlık ilişkisi oluşturmuştur.

karşın (Arpaz, 2014: 80; Bilgin, 2002: 301; Çiftçi, 2007: 152; Dinçer, 2008: 80):

i. *Çok zengin olmasına karşın yoksul hayatı yaşıyor* (Dinçer, 2008: 80).

Bu tümcede *zengin* ve *yoksul* sözcükleri, *karşın* ilgeciyle birlikte tümcede karşıtlık ilişkisi oluşturmuştur.

nispette (Balıkçı, 2008: 91),

peki (Kerslake ve Göksel, 2005: 523),

rağmen (Akkuş, 2007: 106; Arpaz, 2014: 80; Aslan, 2012: 86; Balıkçı, 2008: 91; Benhür, 1993: 48; Boz, 2007: 106; Çakır, 2013: 53; Daşdemir, 1995: 56; Dinçer, 2008: 82; Doğan, 2009: 153-154; Emre, 2009: 31; Ergin, 2009: 371; Kara, 1996: 66; Kara, 2009: 1287; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Şenyüz, 2007: 197),

yok (Ediskun, 2003: 300)”

2.2. Bağlaçlar ile Kurulan Karşıtlık İşlevli Söz Dizimsel Yapılar

Tümcelerdeki yargıları karşıtlık işlevi ile birbirine bağlayarak söz dizimsel bir yapı kuranlardan ikincisi **bağlaçlardır**. Bu bağlaçların bir kısmı doğrudan karşıtlık işlevi taşıyan bağlaçlardır. Ancak bir kısmı da karşıtlık işlevini daha çok başında buldukları tümcenin anlam içeriğinden almaktadır. Kaynaklarda karşıtlık işleviyle kullanıldığı söylenen bu bağlaçların çoğuna uygun örnek verilmemiştir. Hatta bazı kaynaklarda örnek yoktur. Bu bağlamda karşıtlık yapısının kurulabilmesi için gerekli olan karşıt sözcüklerin aynı anlam bilimsel çerçevede kullanıldığı uygun bağlaç örnekleri seçilmiş ve aşağıda gösterilmiştir:

“**Aksi hâlde** (Arpaz, 2014: 104; Çiftçi, 2007: 152; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Kaynak, 1969: 702),

aksine (Akın, 2004: 115; Arpaz, 2014: 101; Çiftçi, 2007: 151; Daşdemir, 1995: 56; Deny, 1941: 633; Kara, 1996: 66; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Korkmaz, 2014: 954; Zeydan, 2008: 75),

aksi takdirde (Akın, 2004: 116; Ceylan, 2005: 273; Çiftçi, 2007: 152; Kaynak, 1969: 702; Zeydan, 2008: 75),

aleyhine (Arpaz, 2014: 76),

ama (Akın, 2004: 116; Akkuş, 2007: 127; Aktaş, 1994: 55; Arpaz, 2014: 92; Aslan, 2012: 110; Atabay, Özel ve Kutluk, 2003: 148; Balıkçı, 2008: 91; Bilgin, 2002: 328; Ceylan, 2005: 13; Çakır, 2013: 150; Çiftçi, 2007: 151; Daşdemir, 1995: 148; Deny, 1941: 653; Doğan, 1994: 200; Efendioğlu, 2007: 2; Gencan, 2007: 528; Kara, 1996: 179; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Kaynak, 1969: 701; Kerslake ve Göksel, 2005: 446; Sev, 2012: 119; Şenyüz, 2007: 232; Şeyda, 2011: 208; Umemoto, 2012: 57; Üstünova, 2006: 80; Üstünova, 2014: 97; Zeydan, 2008: 50):

- i. Arabası **eski** modeldi **ama** inadına **yeni** modellerle *değiştirmiyordu* (Ceylan, 2005: 51).

ii. *Birlikte mısralar düşürüyoruz ama iyi ama kötü* (Bilgin, 2002: 328).

iii. *“Geç” dedi Nuri. “Pahalı.” Ama bundan ucuzunu bulamayız* (Ceylan, 2005: 20).

Yukarıdaki tümcelerde *ama* bağlacı; *eski ve yeni, iyi ve kötü, pahalı ve ucuz* sözcükleri ile birlikte karşıtlık ilişkisi oluşturmuşlardır.

ama yine de (Arpaz, 2014: 95):

i. *İşsizliği azaltmak için birçok önlem alındı, ama yine de artması durmuyor* (Arpaz, 2014: 96).

Buradaki tümcede *ama yine de* bağlacı ile aynı anlambilimsel alana ait olan *azaltmak* ve *artma* sözcükleri biraraya gelerek karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

amma (Akın, 2004: 116; Çiftçi, 2007: 151; Daşdemir, 1995: 148; Deny, 2012: 612; Emre, 1945: 512; Gencan, 2007: 528; Kara, 2001: 423; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Şeyda, 2011: 208):

i. *Bu konağa gelip giden çok amma dönüp gelen yok...* (Gencan, 2007: 528).

Bu tümcede *amma* bağlacı ile *giden* ve *gelen* sözcükleri biraraya gelerek karşıtlık oluşturmuştur.

amma ki (Daşdemir, 1995: 148; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59),

amma velakin (Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59),

ancak (Akın, 2004: 116; Akkuş, 2007: 127; Aktaş, 1994: 55; Arpaz, 2014: 97; Aslan, 2012: 86; Balıkçı, 2008: 91; Banguoğlu, 2000: 391; Bilgin, 2002: 329; Ceylan, 2005: 232; Çakır, 2013: 150; Çiftçi, 2007: 151; Daşdemir, 1995: 148; Efendioğlu, 2007: 2; Kara, 1996: 180; Kara, 2001: 423; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Kaynak, 1969: 701; Kerslake ve Göksel, 2005: 446; Korkmaz, 2014: 954; Onan, 2014: 340; Şenyüz, 2007: 233; Şeyda, 2011: 207),

ancak ve ancak (Arpaz, 2014: 80),

aslında (Kerslake ve Göksel, 2005: 448; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59),

bari (Arpaz, 2014: 78; Atabay, Özel ve Kutluk, 2003: 136; Kaynak, 1969: 702),

belki (Arpaz, 2014: 113; Ediskun, 2003: 304; Kara, 2009: 1287),

bilakis (Akın, 2004: 117; Çiftçi, 2007: 151; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59),
bile (Arpaz, 2014: 76; Bilgin, 2002: 324; Daşdemir, 1995: 128),
binaenaleyh (Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59),
bir (Arpaz, 2014: 113),
bir...bir (Çiftçi, 2007: 151),
böyle olduğu hâlde (Akın, 2004: 117),
buna karşı (Çiftçi, 2007: 152; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59),
buna karşılık (Akın, 2004: 117; Arpaz, 2014: 100; Çiftçi, 2007: 152; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Korkmaz, 2014: 954):

- i. *Arkadaşlar bu yaz için kır evlerini bize ödünç verdiler, buna karşılık olarak yelkenimizi ödünç aldılar* (Arpaz, 2014: 100).

Bu tümcede *buna karşılık* bağlacı ve *ödünç ver-* ve *ödünç al-* sözcükleri tümcede karşıtlık ilişkisi oluşturmuştur.

buna karşın (Akın, 2004: 117),
buna mukabil (Akın, 2004: 118; Çiftçi, 2007: 151),
buna rağmen (Akın, 2004: 118; Arpaz, 2014: 111; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Kerslake ve Göksel, 2005: 447; Korkmaz, 2014: 954; Umemoto, 2012: 57),
bunun aksine (Çiftçi, 2007: 152),
bununla beraber (Akın, 2004: 118; Banguoğlu, 2000: 391; Çiftçi, 2007: 151; Daşdemir, 1995: 148; Hacıeminoğlu, 2015: 132; Kara, 2001: 202; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Kaynak, 1969: 702; Kerslake ve Göksel, 2005: 447; Korkmaz, 2014: 955),
bununla birlikte (Akın, 2004: 119; Arpaz, 2014: 95; Atabay, Özel ve Kutluk, 2003: 136; Kerslake ve Göksel, 2005: 447; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Kaynak, 1969: 702; Korkmaz, 2014: 954),
çünkü (Efendioğlu, 2007: 2; Kara, 2009: 1287; Kaynak, 1969: 702),
da (Akın, 2004: 119; Arpaz, 2014: 111; Bilgin, 2002: 320; Ceylan, 2005: 157; Çelik, 1999: 27; Daşdemir, 1995: 128; Ediskun, 2003: 306; Gencan, 2007: 513; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Kerslake ve Göksel, 2005: 448; Şeyda, 2011: 185):

- i. *Git de gel* (Ediskun, 2003: 306).

Bu tümcede *git-* ve *gel-* eylemleri, *de* baēlacı ile birlikte karşıtlık ilişkisi meydana getirmişlerdir.

daha doērusu (Akkuş, 2007: 127; Kara, 1996: 180),

dahi (Bilgin, 2002: 323),

eēer (Arpaz, 2014: 77),

esasen (Karaaēaē, 2009: 167; Karaaēaē, 2011: 59),

evet ama (Akın, 2004: 120),

fakat (Akın, 2004: 120; Akkuş, 2007: 127; Aksoy, 2006: 142; Aktaş, 1994: 55; Arpaz, 2014: 92; Aslan, 2012: 109; Atabay, zel ve Kutluk, 2003: 147; Balıkçı, 2008: 91; Banguoēlu, 2000: 391; Ceylan, 2005: 131; akır, 2013: 150; iftçi, 2007: 151; Daşdemir, 1995: 149; Efendioēlu, 2007: 2; Emre, 1945: 512; Gencan, 2007: 528; Kara, 1996: 179; Kara, 2001: 423; Kara, 2009: 1287; Karaaēaē, 2009: 167; Karaaēaē, 2011: 59; Kaynak, 1969: 701; Kerslake ve Göksel, 2005: 446; Korkmaz, 2014: 955; Onan, 2014: 340; Sev, 2012: 119; şenyüz, 2007: 233; şeyda, 2011: 207; Umemoto, 2012: 57),

gayrı (Karaaēaē, 2009: 167; Karaaēaē, 2011: 59),

gelgelelim (Akın, 2004: 121; Arpaz, 2014: 111; Gencan, 2007: 524; Korkmaz, 2014: 954),

gene (Karaaēaē, 2009: 167; Karaaēaē, 2011: 59),

gene de (Akın, 2004: 121; Daşdemir, 1995: 127; Karaaēaē, 2009: 167; Karaaēaē, 2011: 59; Kerslake ve Göksel, 2005: 447),

gerçi (Ceylan, 2005: 260; Kaynak, 1969: 702; Kerslake ve Göksel, 2005: 448; şeyda, 2011: 208),

gerçi ama (Akkuş, 2007: 128; Kara, 1996: 180),

gya (iftçi, 2007: 151),

hakikatte (Karaaēaē, 2009: 167; Karaaēaē, 2011: 59),

hlbuki (Akın, 2004: 121; Akkuş, 2007: 127; Arpaz, 2014: 99; Aslan, 2012: 110; akır, 2013: 150; Daşdemir, 1995: 149; Gencan, 2007: 521; Hacıeminoēlu, 2015: 154; Kara, 1996: 179; Kara, 2001: 423; Karaaēaē, 2009: 167; Karaaēaē, 2011: 59; Kaynak, 1969: 701; Kerslake ve Göksel, 2005: 447; Korkmaz, 2014: 954; şeyda, 2011: 209),

hem...hem (Akın, 2004: 122; Akşehirli, 2014; Atabay, Özel ve Kutluk, 2003: 151; Bilgin, 2002: 335; Çiftçi, 2007: 151; Deny, 1941: 642; Emre, 1945: 510; Gencan, 2007: 530; Korkmaz, 2014: 954):

- i. *Bizler **hem yeni hem eski** Japonya'yı tanıma şansına eriştik* (Akşehirli, 2014).
- ii. *(Sevincinden) **hem gülüyor hem ağlıyordu*** (Emre, 1945: 510).
- iii. *Bütün korkaklar gibi **hem ölüyordum hem diriliyordum*** (Bilgin, 2002: 335).

Bu tümcelerdeki *yeni ve eski, gül- ve ağla-,öl- ve diril-* sözcükleri **hem...hem** bağlacı ile birlikte karşıtlık ilişkisi kurmuşlardır.

hem...hem de (Arpaz, 2014: 107; Atabay, Özel ve Kutluk, 2003: 151; Bilgin, 2002: 335; Çiftçi, 2007: 152),

her ne kadar (Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Kaynak, 1969: 702),

her ne kadar ki (Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59),

hiç de (Akın, 2004: 122; Çiftçi, 2007: 152; Korkmaz, 2014: 954),

hiç değilse (Atabay, Özel ve Kutluk, 2003: 136; Kaynak, 1969: 702):

- i. ***Bugün gelmedin, hiç değilse yarın gel*** (Kaynak, 1969: 702).

Bu tümcede *bugün ve yarın* sözcükleri ile *hiç değilse* bağlacı karşıtlık ilişkisi meydana getirmiştir.

hiç olmazsa (Atabay, Özel ve Kutluk, 2003: 136; Kaynak, 1969: 702),

hoş (Akın, 2004: 123; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Kaynak, 1969: 702; Kerslake ve Göksel, 2005: 448),

ile (Akşehirli, 2015: 248; Emre, 2009: 60; Kara, 2001: 201):

- i. *Bu arada **eski ile yeni** arasında ikilem yaşayabiliriz* (Akşehirli, 2015: 248).

Bu tümcede *ile* bağlacı ile *eski ve yeni* sözcükleri biraraya gelerek karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

illa/ ille (Akın, 2004: 123; Deny, 1941: 656),

ise (Akşehirli, 2014; Arpaz, 2014: 109; Kerslake ve Göksel, 2005: 448),

ise de (Emre, 1945: 520),

ister...ister... (Akşehirli, 2014; Bilgin, 2002: 338):

- i. **İster aç, ister tok, kedi kimliğimden vazgeçmek istemezdim, dedi bir başkası** (Akşehirli, 2014).

Bu tümcede *ister...ister...* bağlacı ile *aç* ve *tok* sözcükleri tümcede karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

işin aslına bakarsan (Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59),

kaldı ki (Kaynak, 1969: 702),

ki (Arpaz, 2014: 112; Çiftçi, 2007: 151; Kerslake ve Göksel, 2005: 449),

lâkin (Akın, 2004: 123; Aktaş, 1994: 55; Arpaz, 2014: 92; Balıkçı, 2008: 91; Banguoğlu, 2000: 391; Çakır, 2013: 150; Çiftçi, 2007: 151; Daşdemir, 1995: 149; Efendioğlu, 2007: 2; Gencan, 2007: 528; Hacıeminoğlu, 2015: 174; Kara, 2001: 424; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Kaynak, 1969: 701; Korkmaz, 2014: 954; Onan, 2014: 340; Sev, 2012: 119; Şeyda, 2011: 208):

- i. **Bugün açız yine, lâkin yarın ümid ederim** (Banguoğlu, 2000: 391).

Bu tümcede *bugün* ve *yarın* sözcükleri *lâkin* bağlacı ile birlikte tümcede karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

mademki (Arpaz, 2014: 77),

mamafih (Çakır, 2013: 150; Çiftçi, 2007: 152; Kara, 2001: 423; Kaynak, 1969: 702; Kerslake ve Göksel, 2005: 447),

meğerki (Ediskun, 2003: 310),

ne çare (Çiftçi, 2007: 151),

ne çare ki (Akın, 2004: 124; Çiftçi, 2007: 152; Korkmaz, 2014: 954),

ne çaredir ki (Çiftçi, 2007: 152),

nedir ki (Atabay, Özel ve Kutluk, 2003: 136; Kaynak, 1969: 702),

ne gezer (Akın, 2004: 124; Korkmaz, 2014: 954),

ne kadar...o kadar (Bilgin, 2002: 299):

i. *Zulüm ve dehşet ne kadar karanlıksa*

O kadar aydınlıktır güneş de (Bilgin, 2002: 299).

Bu tümcede *ne kadar ... o kadar* bağlacı, *karanlık* ve *aydınlık* sözcükleri ile birlikte karşıtlık ilişkisi meydana getirmiştir.

ne ki (Daşdemir, 1995: 149),

ne...ne (Akşehirli, 2014; Arpaz, 2014: 111; Atabay, Özel ve Kutluk, 2003: 131; Bilgin, 2002: 337):

i. *Ne bir derece daha sert ne bir derece daha yumuşak olsun* (Akşehirli, 2014).

ii. *Adalet ne doğulu ne batılıdır, evrensel değerlere dayanır* (Arpaz, 2014: 106).

Bu tümcelerde *ne... ne* bağlacı, *sert* ve *yumuşak*, *doğulu* ve *batılı* sözcüklerini birbirlerine karşıtlık ilişkisiyle bağlamıştır.

ne...ne de (Arpaz, 2014: 106),

nerede kaldı (Akın, 2004: 124),

ne var ki (Akın, 2004: 124, Arpaz, 2014: 101; Çiftçi, 2007: 152; Daşdemir, 1995: 149; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Kaynak, 1969: 702; Kerslake ve Göksel, 2005: 447; Korkmaz, 2014: 954):

i. *Hüseyin geldi ne var ki Ahmet gitti* (Akın, 2004: 125).

Bu tümcede *gel-* ve *git-* sözcükleri, *ne var ki* bağlacıyla karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

niceme kim (Emre, 1945: 526),

o hâlde (Kara, 1996: 180; Şenyüz, 2007: 233),

...olsun...olsun (Akın, 2004: 125; Bilgin, 2002: 336):

i. *Dost olsun düşman olsun*

İnsanlara iyi günler dilerim (Bilgin, 2002: 336).

Bu tümcede *dost* ve *düşman* sözcükleri, *... olsun ... olsun* bağlacı ile birlikte tümcede karşıtlık ilişkisi oluşturmuştur.

oysa (Akın, 2004: 125; Arpaz, 2014: 99; Atabay, Özel ve Kutluk, 2003: 136; Balıkcı, 2008: 91; Bilgin, 2002: 334; Çiftçi, 2007: 152; Daşdemir, 1995: 149; Efendioğlu, 2006: 200; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Kaynak, 1969: 702; Kerslake ve Göksel, 2005: 447; Korkmaz, 2014: 954; Zeydan, 2008: 59),

oysa ki (Arpaz, 2014: 99; Atabay, Özel ve Kutluk, 2003: 136; Bilgin, 2002: 334; Ediskun, 2003: 319; Efendioğlu, 2006: 200; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59),

öyle amma (Çiftçi, 2007: 152),

öyleyse (Atabay, Özel ve Kutluk, 2003: 136; Kaynak, 1969: 702),

peki (Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Kerslake ve Göksel, 2005: 449),

sanıyorlar ki (Çiftçi, 2007: 152),

şimdi ise (Çiftçi, 2007: 152),

şu var ki (Banguoğlu, 2000: 391; Kaynak, 1969: 702; Korkmaz, 2014: 954),

tam aksine (Akın, 2004: 125; Korkmaz, 2014: 954):

- i. *Hayatı boyunca zaman zaman Padişah'ın hareketleri, tehditleri ile de karşılaşmış olan doktor, şimdi efendisinin böylesine güçsüz duruma düşüşü karşısında en küçük bir intikam duygusuna, insani sayılabilecek en küçük bir sevince kapılmıyor, tam aksine gerçek bir üzüntü duyuyordu* (Akın, 2004: 126).

Bu tümcede *sevinç* ve *üzüntü* sözcükleri, *tam aksine* bağlacı ile birlikte tümcede karşıtlık ilişkisi oluşturmuştur.

tam karşıtı (Çiftçi, 2007: 152),

tam tersi (Arpaz, 2014: 101):

- i. *Pierre tasarrufluca ama cimri değildir, tam tersi genellikle cömerttir* (Arpaz, 2014: 101).

Bu tümcede *tam tersi* bağlacı, *cimri* ve *cömert* sözcükleri ile birlikte tümcede karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

tam tersine (Akın, 2004: 126; Çiftçi, 2007: 152; Daşdemir, 1995: 56; Korkmaz, 2014: 954),

tersine (Arpaz, 2014: 57; Kara, 1996: 148):

- i. *Erkeklerin tersine, kadınlar güzellik ürünlerine daha fazla para harcıyorlar* (Arpaz, 2014: 58).

Bu tümcede *erkek* ve *kadın* sözcükleri ile *tersine* bağlacı tümcede karşıtlık ilişkisi oluşturmuştur.

tut ki (Arpaz, 2014: 109; Atabay, Özel ve Kutluk, 2003: 136; Kaynak, 1969: 702),

vâkıâ (vaka) (Kaynak, 1969: 702; Şeyda, 2011: 207),

ve (Akşehirli, 2014; Arpaz, 2014: 105; Bilgin, 2002: 313):

- i. *Adama iyilik yap ve ondan kötülük gör, öyle mi?* (Bilgin, 2002: 313)
- ii. *Halen lojmanlarda 370 eski ve yeni milletvekili kalıyor* (Akşehirli, 2014).

Bu tümcelerde *ve* bağlacı ile *iyilik* ve *kötülük*, *eski* ve *yeni* sözcükleri, tümcelerde karşıtlık ilişkisi oluşturmuştur.

velakin (Akin, 2004: 126; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59),

velev, velev ki (Kara, 2001: 424),

veya (Aksoy, 2006: 146):

- i. *Evet, Konya her şark payitahtı gibi bazan mukadderatının sadece uzak seyircisi sıfatı ile bütün bu hâdiseleri, daha sonra gelen çok fecilerini görmüş ve bir trajedi korosu gibi onlara ağlamış veya sevinmiş, zaman zaman da iş kendisine düşünce silâha sarılmıştı* (Aksoy, 2006: 146).

Bu tümcede *veya* bağlacı ile *ağla-* ve *sevin-* sözcükleri biraraya gelerek tümcede karşıtlık ilişkisi oluşturmuştur.

ya (Arpaz, 2014: 79; Bilgin, 2002: 316; Karaşin, 2008: 221; Kerslake ve Göksel, 2005: 448):

- i. *Kız evladım yumuşak başlıdır ya oğlan aznavur* (Bilgin, 2002: 316).

Bu tümcede *yumuşak* ve *aznavur* ile *ya* bağlacı, tümcede karşıtlık ilişkisi oluşturmuştur.

ya da (Akşehirli, 2014; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59):

- i. “Şiirin yapısını, enini, boyunu, **uzun ya da kısa** dizelerini, araları gözleriyle görmek isterler” (Akşehirli, 2014).

Bu tümcede *uzun* ve *kısa* sözcükleri *ya da* bağlacıyla birlikte tümcede karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

yahut (Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59),

yalnız (Aktaş, 1994: 55; Arpaz, 2014: 97; Aslan, 2012: 110; Balıkçı, 2008: 91; Banguoğlu, 2000: 391; Çiftçi, 2007: 151; Efendioğlu, 2007: 2; Kara, 2001: 424; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Kaynak, 1969: 701; Kerslake ve Göksel, 2005: 446; Onan, 2014: 340; Şeyda, 2011: 207),

yalnızca (Arpaz, 2014: 65),

ya...ya (Bilgin, 2002: 316; Çiftçi, 2007: 152; Karaşin, 2008: 225):

- i. **Ya ölü yıldızlara hayatı götüreceğiz/ Ya dünyamıza inecek ölüm** (Bilgin, 2002: 316).
- ii. **Bilelim nedir oyundaki rolümüzün kıymet-i harbiyesi; ya batalım, ya çıkalım...** (Karaşin, 2008: 225).

Bu tümcelerde *ya... ya* bağlacı, *hayat* ve *ölüm*, *bat-* ve *çık-* sözcükleri ile birlikte karşıtlık ilişkisi oluşturmuştur.

ya...ya da (Bilgin, 2002: 316; Çiftçi, 2007: 152),

yeter ki (Efendioğlu, 2007: 2; Kaynak, 1969: 702),

yine (Kara, 2001: 425; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59),

yine de (Daşdemir, 1995: 127; Kerslake ve Göksel, 2005: 447; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59),

yok (Arpaz, 2014: 79; Kerslake ve Göksel, 2005: 450),

yoksa (Akın, 2004: 126; Akkuş, 2007: 128; Arpaz, 2014: 81; Bilgin, 2002: 334; Ceylan, 2005: 192; Çiftçi, 2007: 151; Kara, 1996: 180; Kara, 2001: 425; Karaağaç, 2009: 167; Karaağaç, 2011: 59; Korkmaz, 2014: 954; Şenyüz, 2007: 233),

ziddına (Akın, 2004: 127; Deny, 1941: 634; Korkmaz, 2014: 954)”

2.3. Ulaçlar ve Ulaç Öbekleri ile Kurulan Karşıtlık İşlevli Söz Dizimsel Yapılar

Karşıtlık ilişkisi kuran söz dizimsel yapıların oluşmasında etkili olan üçüncü öge ise **ulaç ve ulaç öbekleridir**. Eserlerde karşıtlık işlevi kurduğu belirtilen ulaçlar ve ulaç öbeklerinin bazılarına uygun tümce örnekleri verilirken bazılarına uygun örnek verilmemiştir. Bu bağlamda eserlerde uygun örnek bulunmayan tümcelere değinilmeyerek yalnızca karşıtlık ilişkisi kuran tümcelere yer verilmiştir:

“-{AcAğInA} (Akkuş, 2007: 106; Arpaz, 2014: 111; Benhür, 1993: 48; Doğan, 2009: 154; Kara, 1996: 147; Kurt, 2006: 30):

- i. *Onu çözeceğine tekrar bağladı* (Kara, 1996: 147).

Bu tümcede -{AcAğInA} ulacı ile *çöz-* ve *bagla-* sözcükleri biraraya gelerek tümcede karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

-{AcAğI} *yerde* (Arpaz, 2014: 120; Benhür, 1993: 48; Doğan, 2007: 153-154; Doğan, 2009: 154; Kara, 1996: 89; Şenyüz, 2007: 154; Şeyda, 2011: 131),

-{AcAk} *yerde* (Arpaz, 2014: 61; Doğan, 2009: 154; Kara, 2001: 244; Şenyüz, 2007: 154; Şeyda, 2011: 131):

- i. *Zaman geçtikçe hafifleyecek yerde, daha ziyade ağırlaşan bir vicdan azabı duyarım* (Şenyüz, 2007: 154).

Bu tümcede -{AcAk} *yerde* ulaç öbeği ile *hafifleyecek* ve *ağırlaşan* sözcükleri biraraya gelerek tümcede karşıtlık ilişkisi oluşturmuştur.

-{ArAk} (Kara, 2001: 244; Ortopolat, 2008: 43),

-{dIğI} *hâlde* (Akkuş, 2007: 106; Arpaz, 2014: 120; Balıkçı, 2008: 91; Benhür, 1993: 48; Çakır, 2013: 70; Daşdemir, 1995: 69; Doğan, 2009: 154; Kara, 1996: 90; Şenyüz, 2007: 197),

-{dIktAn} *sonra* (Kara, 1996: 90),

-{Ip} (Korkmaz, 2014: 855):

- i. *Bekçi girip çıkıp etrafı gözden geçiriyordu* (Korkmaz, 2014: 855).

Bu tümcede *gir-* ve *çık-* sözcükleri ile -{Ip} ulacı biraraya gelerek karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

-{ken} (Arpaz, 2014: 109; Daşdemir, 1995: 69; Kara, 1996: 90; Kara, 2001: 244; Ortopolat, 2008: 43; Şenyüz, 2007: 154; Şeyda, 2011: 185; Yıldırım, 2010: 144):

- i. *Dışarıda bin bir türlü **gümbürtü** koparken bizim evimizde cenaze **sessizliği** vardı* (Yıldırım, 2010: 144).
- ii. *Eski ayakkabılarımı hala kullanabilecekken, kendine **yeni** ayakkabılar satın aldı* (Arpaz, 2014: 110).

Bu tümcelerde kullanılan *gümbürtü* ve *sessizlik*, *eski* ve *yeni* sözcükleri ile -{ken} ulacı biraraya gelerek karşıtlık ilişkisi oluşturmuştur.

-{mAdAn} (Akkuş, 2007: 107; Arpaz, 2014: 74; Benhür, 1993: 48; Doğan, 2009: 154; Kara, 1996: 147; Kurt, 2006: 28; Şenyüz, 2007: 197),

-{mAklA} **beraber/ birlikte** (Daşdemir, 1995: 69; Doğan, 2009: 154),

-{mAksIzIn} (Arpaz, 2014: 74; Benhür, 1993: 48; Doğan, 2009: 154; Kurt, 2006: 29),

-{mAktAnsA} (Arpaz, 2014: 120; Benhür, 1993: 48; Doğan, 2009: 154; Kurt, 2006: 30),

-{mAsInA} **karşın/ rağmen** (Benhür, 1993: 48; Doğan, 2009: 154),

-{mIş} **gibi** (Akkuş, 2007: 107; Arpaz, 2014: 81; Çakır, 2013: 70; Kara, 1996: 148; Şenyüz, 2007: 198),

-{sA} (Bakırlı, 2010: 18; Kerslake ve Göksel, 2005: 111; Lee, 2001: 494)

-{sA} **bile/ da** (Çakır, 2013: 53; Daşdemir, 1995: 69; Doğan, 2009: 154; Emre, 1945: 520; Emre, 1955: 520-521; Kara, 1996: 67; Özmen, 2013: 155; Şenyüz, 2007: 154)”

2. 4. Tekrar Grupları ile Kurulan Karşıtlık İşlevli Söz Dizimsel Yapılar

Anlam bakımından birbirleriyle karşıt olan iki sözcük, **tekrar öbeği** oluşturarak karşıtlık işlevli söz dizimsel yapı meydana getirmiştir. Kaynaklarda karşıtlık işlevi kurduğu belirtilen tekrar gruplarından sadece Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde bulunanlar aşağıda sıralanmıştır:

“**Acı tatlı** (Türkmen, 2013: 28):

- i. *Acı tatlı hatıralar* (Türkmen, 2013: 28)...

Bu tümcede *acı* ve *tatlı* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

alış veriş (Cantürk, 2010: 20; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47),

alt üst (Arpaz, 2014: 120; Bilgin, 2002: 73; Cantürk, 2010: 20; Çakır, 2013: 22; Divanoğlu, 2010: 21; Emre, 1945: 546; Ergin, 2009: 378; Erkul, 2004: 5; Gül, 2007: 22; Gürer, 2015: 58; Güzel, 2007: 20; Li, 2005: 71; Nihal, 2010: 38; Özcan, 2014: 33; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47; Süzer, 2016: 40; Türkmen, 2013: 28):

- i. *İstanbul'u alt üst etmiş, Nişantaşı, Beşiktaş cihetini sokak sokak dolaşmış, Kadıköy'de günlerce aramış, başvurmadığı semt kalmamıştı* (Çakır, 2013: 22).
- ii. *Alt alta üst üste boğuşuyorlar idi* (Özcan, 2014: 33).
- iii. *Daha ağzını açmadan bütün vücudumda bir şeyler kaynıyor, kafamda her şey alt üst oluyordu* (Süzer, 2016: 40).

Bu tümcelerde *alt* ve *üst* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi oluşturmuştur.

arka ön (Gürer, 2015: 58; Türkmen, 2013: 28),

aşağı yukarı (Baydar, 2001: 43; Bilgin, 2002: 73; Divanoğlu, 2010: 21; Emre, 1945: 546; Erdoğan, 2006: 16; Ergin, 2009: 378; Erkul, 2004: 5; Gül, 2007: 22; Günay, 2007: 185; Kara, 1996: 37; Nakiboğlu Yaman, 2008: 32; Nihal, 2010: 38; Özcan, 2014: 33; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47; Süzer, 2016: 40; Türkmen, 2013: 29; Umemoto, 2012: 79; Zaseshvili, 2010: 408):

- i. *Birbirlerini o kadar fazla dinlemişlerdi ki, hepsi anlatılanı aşağı yukarı evvelden bilirdi* (Süzer, 2016: 40).
- ii. *Fakat hadd-i zatinde çok iyi ve rakik bir adam olan bu zengin, bir gün daireye geldi, aşağı yukarı şu sözleri söyledi* (Zaseshvili, 2010: 408).
- iii. *Bu efendi dahi varakayı yukarıdan aşağıya süzdükten sonra okumağa başladı ki, o cümle bir cümle okudukça Seyyit Mehmet Numan dahi her cümleyi bana tercüme eyliyorduydu da cümleleri anlamakta ben de zahmet çekmediğimden bu tercümeleri lüzumsuz sayılabilirdi* (Özcan, 2014: 33).

Bu tümcelerde *aşağı* ve *yukarı* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

az çok (Baydar, 2001: 43; Durmaz, 2008: 10; Eker, 2009: 408; Emre, 1945: 546; Erkan, 2004: 170; Gül, 2007: 22; Günay, 2007: 185; Li, 2005: 72; Nakiboğlu Yaman, 2008: 32; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47; Süzer, 2016: 40; Şeker, 2015: 42; Zaseshvili, 2010: 408):

- i. *Tafsilatını bilmemekle beraber bu sergüzeşti **az çok** tahmin ediyordu* (Zaseshvili, 2010: 408).
- ii. *Macit'in daveti, balo gibi **az çok** muayyen vakaların doğuracağı mukadderatı tahminden de kaçtı* (Li, 2005: 72).
- iii. *Bilhassa bizim gibi üst üste inkılaplar yapmış, türlü zümreleri ve nesilleri geride bırakarak, dolu dizgin ilerlemiş bir cemiyette bu somuncusuna, yani **az çok** siyasi şekline rastlamak gayet tabiidir* (Süzer, 2016: 40).

Bu tümcelerde *az* ve *çok* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuşlardır.

baştan sona (aşağı) (Nakiboğlu Yaman, 2008: 32; Nihal, 2010: 38; Türkmen, 2013: 27):

- i. *Cumaya kadar Kara Piri'nin Yedikule'deki evinde emektar lala tarafından sayfaların **baştan sona** yüksek sesle okundu* (Türkmen, 2013: 28).

Bu tümcelerde *baştan* ve *sona*, *aşağı* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

bata çıka (Aksan, 2004: 196; Durmaz, 2008: 10; Ergin, 2009: 378; Erkul, 2004: 5; Günay, 2007: 185; Karahan, 2009: 60; Süzer, 2016: 40):

- i. *Çamurlara **bata çıka** yürüdü* (Karahan, 2009: 62).

Bu tümcede *bat-* ve *çık-* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

büyük küçük (Aksan, 2004: 196; Divanoğlu, 2010: 21; Erdoğan, 2006: 16; Ergin, 2009: 378; Hatiboğlu, 1972: 94; Hatiboğlu, 1981: 59; Karakurt, 2007: 85; Li, 2005: 71),

çöke kalka (Divanoğlu, 2010: 21),

dost düşman (Bilgin, 2002: 73; Erdoğan, 2006: 16; Günay, 2007: 185; Hatiboğlu, 1972: 94; Hatiboğlu, 1981: 59; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47; Sabırlı, 2010: 257; Türkmen, 2013: 28):

- i. ***Dosta düşmana** karşı* (Hatiboğlu, 1972: 94).

- ii. *Senin imzayı **dosta düşmana** karşı bir an önce Servet Asya görmekte bir huzur ve bir şeref buluyorsam bunun çok makul ve seni her ihtimalden korumaya matuf sebepleri, seni şeref'in mevzubahis olan tarafları var (Sabırlı, 2010: 257).*
- iii. *Yarım saat kadar süren boğuşmadan sonra iki taraf birbirlerini tanıyıp **dost düşman** belli olmuş, kılıçlar çekilip çakaralmazlar ele gelmişti (Türkmen, 2013: 28).*

Bu tümcelerde *dost* ve *düşman* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

düşe kalka (Durmaz, 2008: 10; Ergin, 2009: 378; Erkul, 2004: 5; Khan, 2014: 179; Korkmaz, 2014: 445; Li, 2005: 71; Özcan, 2014: 33):

- i. *Şef dehşet içinde yokuş aşağı **düşe kalka** koşarak kadına yetişmeye çabalarken, kadın birden kendini ırmağın burgaçlar yaparak köpürdüğü en coşkun yerine fırlatıvermiş (Khan, 2014: 179).*
- ii. *Çocuk **düşe kalka** büyür (Arpaz, 2014: 95).*
- iii. *"**Düşe kalka**, koşa yürüye yanına vardı (Korkmaz, 2014: 445).*

Bu tümcelerde *düş-* ve *kalk-* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

düş gerçek (Nakiboğlu, 2008: 31),

eksik fazla (Hatiboğlu, 1972: 94),

en boy (Aksan, 2004: 196),

er geç (Aksan, 2004: 196; Arpaz, 2014: 100; Günay, 2009: 25; Hatiboğlu, 1972: 94; Hatiboğlu, 1981: 59; Özcan, 2014: 33; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47; Sabırlı, 2010: 257; Türkmen, 2013: 29):

- i. *Fakat sıcaklar **er geç** dönecektir (Sabırlı, 2010: 257).*
- ii. ***Er geç** bir tarafta karşılarına çıkıyor, sofrasını açıyor, "buyurun!" diyordu (Aksoy, 2006: 74).*
- iii. ***Er geç** hatanızı kabul edeceksiniz (Arpaz, 2014: 100).*

Bu tümcelerde *er* ve *geç* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

erkek kadın (Aksan, 2004: 196; Türkmen, 2013: 27),

gece gündüz (Bilgin, 2002: 73; Cantürk, 2010: 20; Çakır, 2013: 21; Eker, 2009: 408; Ergül, 2015: 13; Erkan, 2004: 170; Günay, 2009: 24; Kerslake ve Göksel, 2005: 509; Khan, 2014: 179; Li, 2005: 72; Nakiboğlu, 2008: 32; Özcan, 2014: 33; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47; Sabırlı, 2010: 257; Süzer, 2016: 40; Şeyda, 2011: 69):

- i. *Konaklarının kapısı **gece gündüz** açık durur, fıkra hangi saatte gelse önüne bir tabla tatlısı ile tuzlusu ile yemek çıkarmış* (Çakır, 2013: 21).
- ii. *Sarhoş ve huysuz kocası **gece gündüz** dövüyordu onu* (Khan, 2014: 179).
- iii. *Zeytin iskelesi filan gibi **geceli gündüzlü** yüzlerce kayıklar sandallar, salapuryalar, mavnalar, çekirtmeler, gemilerle meşgul yerlerden zannetmezsiniz ya?* (Özcan, 2014: 33).

Bu tümcelerde *gece* ve *gündüz* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

geliş gidiş (Aksan, 2004: 196; Divanoğlu, 2010: 21; Ergül, 2015: 12; Erkul, 2004: 5; Güzel, 2007: 20; Karakurt, 2007: 85; Nihal, 2010: 38; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47; Süzer, 2016: 40):

- i. *Bak İlhan'dan bahsediyorduk, hiç düşünmez misin, çocuğun buraya **geliş gidiş** günleri saatleri belli mi, niçin bizim evin önünde vursunlar onu* (Karakurt, 2007: 85)?
- ii. *Sonra aylarca yalnız rakkasının **gidiş geliş**yle kalırdı* (Süzer, 2016: 40).

Bu tümcelerde *gidiş* ve *geliş* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

genç yaşlı (Khan, 2014: 179; Türkmen, 2013: 28),

gidip gelip (Aksan, 2004: 196),

girdi çıktı (Khan, 2014: 180),

giren çıkan (Gül, 2007: 22),

giriş çıkış (Cantürk, 2010: 20; Ergül, 2015: 12; Khan, 2014: 180; Özcan, 2014: 33; Türkmen, 2013: 29),

içli dışlı (Ergin, 2009: 378; Gül, 2007: 22; Günay, 2007: 185; Gürer, 2015: 58; Li, 2005: 71; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47; Türkmen, 2013: 28):

- i. *Tanrım! Beni akıl endişesinden uzak eyle ve beni her an aşk ile **içli dışlı** yap* (Türkmen, 2013: 28)!

Bu tümcede *içli* ve *dışlı* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

ileri geri (Aksan, 2004: 196; Emre, 1945: 546; Gül, 2007: 22; Hatiboğlu, 1972: 94; Hatiboğlu, 1981: 59; Kara, 1996: 37; Li, 2005: 71; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47; Türkmen, 2013: 28):

- i. ***İleri geri** lakırdı söylemek demek itiraz yolu düşünceler ileri sürmek demektir* (Emre, 1945: 546).
- ii. *Bundan böyle herkes hakkında **ileri geri** kararlar alacak; bana istediklerini yapabileceklerdi ve ben, edilgen hayatımda her emre itaat için hazır bekleyecektim* (Türkmen, 2013: 28).

Bu tümcelerde *ileri* ve *geri* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

ine çıka (Korkmaz, 2014: 445),

inceli kalınlı (Divanoğlu, 2010: 21),

iniş çıkış (Divanoğlu, 2010: 21),

irili ufaklı (Ergin, 2009: 378; Günay, 2007: 185; Günay, 2009: 24; Hatiboğlu, 1972: 94; Hatiboğlu, 1981: 59; Karahan, 2009: 60; Li, 2005: 71; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47; Sabırlı, 2010: 257; Türkmen, 2013: 27):

- i. *O gün bereketli geçmiş ve küçük sepetimiz ağzına kadar **irili ufaklı** balıklarla dolmuştu* (Türkmen, 2013: 27).
- ii. ***İrili ufaklı** elmalar* (Hatiboğlu, 1972: 94).
- iii. *Şimdi bazı sabahlar doğu, bazı akşamlar batı, **irili ufaklı** ağızlarından bir “evet” korusu dinlemektedir* (Sabırlı, 2010: 257).

Bu tümcelerde *irili* ve *ufaklı* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

iyi kötü (Durmaz, 2008: 10; Eker, 2009: 408; Ergin, 2009: 378; Erkul, 2004: 5; Gül, 2007: 22; Günay, 2007: 185; Güzel, 2007: 20; Hatiboğlu, 1972: 94; Hatiboğlu, 1981: 59; Li, 2005: 72; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47; Umemoto, 2012: 79):

- i. *Artık sana **iyiyi kötüyü** anlatacak değilim* (Li, 2005: 72; Güzel, 2007: 20).
- ii. *Bugünkü yolculuk ise, tabii bu harpte olduğu gibi fevkalade hâller bir yana bırakılırsa, sadece yerinde **iyi kötü** bir anket olabiliyor* (Aksoy, 2006: 74).

Bu tümcelerde *iyi* ve *kötü* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

oturup kalk- (Aksan, 2004: 196),

ölüm dirim/ kalm (Aksan, 2004: 196; Karahan, 2009: 60; Nihal, 2010: 38),

önü ardı (sonu) (Bilgin, 2002: 73; Divanoğlu, 2010: 21; Hatiboğlu, 1972: 94),

öte beri (Erkul, 2004: 5; Günay, 2009: 25; Nakiboğlu, 2008: 31; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47),

sabah akşam (Günay, 2009: 25; Özcan, 2014: 33; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47):

- i. *Yaz kış, **akşam sabah** Beykoz'dan İstanbul'a gelir gider* (Özcan, 2014: 33).

Bu tümcede *akşam* ve *sabah* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

sağa sola (Çakır, 2013: 21; Ergül, 2015: 12; Gül, 2007: 22; Güzel, 2007: 20; Kara, 1996: 37; Khan, 2014: 179; Nakiboğlu, 2008: 31; Nihal, 2010: 38; Türkmen, 2013: 27),

siyah beyaz (Khan, 2014: 179):

- i. *Oluyor mu **siyah beyaz** film sana renkli* (Khan, 2014: 179)!

Bu tümcede *siyah* ve *beyaz* sözcükleri cümlede karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

ucuz pahalı (Özkan ve Sevinçli, 2015: 47),

uzak yakın (Aksan, 2004: 196),

uzayıp kısalan (Güzel, 2007: 20; Şen Ertürk, 2014: 48),

yatıp kalkıp (Karakurt, 2007: 85):

- i. *Uyandığında güneş doğmak üzereymiş, hemen kalkıp buz gibi suyla abdest almış, tam namaza duracakken bakmış, biraz ilerde çoban yatıp kalkıp, bir şeyler mırıldanıyor; adam yaklaşmış, çobanın kıldığı namaz desen değil, kulak vermiş, söylediği sözler dua desen değil* (Karakurt, 2007: 85)!

Bu tümcede *yatıp* ve *kalkıp* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

yaz kış (Erkcan, 2004: 170; Khan, 2014: 179; Li, 2005: 71; Nakiboğlu, 2008: 31; Özcan, 2014: 33; Özkan ve Sevinçli, 2015: 47):

- i. *Yaz kış, akşam sabah Beykoz'dan İstanbul'a gelir gider* (Özcan, 2014: 33).

Bu tümcede *yaz* ve *kış* sözcükleri tekrar grubu oluşturarak karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

yer gök (Aksan, 2004: 196; Türkmen, 2013: 27)

yukarı aşağı (Arpaz, 2014: 104)''

Karşıtlık işlevi olduğu söylenen ilgeç, bağlaç, ulaç, ulaç öbeği ve tekrar öbeği yapılarının çoğuna kaynaklarda uygun örnekler verilmediği görülmüştür. Hatta bazı kaynaklarda hiçbir örnek verilmemiştir.

Karşıtlık ilişkisi kuran yapılar sadece ilgeç ve ilgeç öbekleri, bağlaç, ulaç, ulaç öbeği ve tekrar öbekleri değildir. Tümcelerde geçen sözcüksel birimler yukarıda belirtilen yapılardan başka oluşumlar kurarak çeşitli karşıtlık bağıntıları oluştururlar. Dolayısıyla karşıtlık ilişkisinin kurulabilmesi için yalnızca sözcükler ya da yalnızca söz dizimsel bir yapı yeterli değildir. Doğru bir karşıtlık ilişkisi, sözcükler ve söz dizimsel bir yapının birlikte oluşturduğu anlam bilimsel bir bütünlükle kurulabilir.

2. 5. Karşıtlık İşlevli Olmayan Söz Dizimsel Yapılar

İncelenen eserlerde karşıtlık işlevi kurduğu ifade edilen ancak karşıtlık ilişkisi oluşturmayan bazı yapılar tespit edilmiştir. Bu yapılar ünlemler, *var - yok* sözcükleri, olumsuzluk biçimbirimleri, $\{-(y)A\} : \{-(n)dAn\}$, $\{-(I)yor\} : \{-mIş\}$, $\{-(I)yor\} : \{-mIş\}$, $\{II\} : \{-sIz\}$, $\{-\emptyset\} : \{-(y)I\}$ ve $\{-(y)I\} : \{-(n)dAn\}$ biçim birimi çiftleri, $\{II\}$ ve $\{sIz\}$ biçim birimleri ve *özgü* sıfatıdır.

i. **Şeyda** (2011), ünlemlerden bazılarının tümcelerde karşıtlık işlevli söz dizimsel bir yapı meydana getirdiğini belirtmiştir. Bu ünlemleri *ne var ki*, *korkarım* ve *ayıp değil ya* şeklinde sıralayarak şu cümlelerle örneklendirmiştir:

- a. *Ne var ki kalmadı tatbik için müsâid yer!*
- b. *"Çerge hâlinde" dedim... Korkarım ondan da tebâh: /Yurdunuz bir çökecek olsa, iyâzen-billâh, /Öyle iğrenç olacak akıbetin manzarası! /Ki tasavvur bile vicdanlar için.*
- c. *Ayp değil ya, bu sözden ne çıktı, anlamadım* (2011: 221-222).

Ancak üç tümcede de ünlemler karşıtlık ilişkisi kurmamıştır. Çünkü tümcelerde aynı anlam bilimsel alana ait iki sözcük bulunmamaktadır.

ii. Bazı araştırmacılar *var*, *yok* sözcüklerini tümcelerde karşıtlık ilişkisi kuran yapılar olarak ele almışlardır (Ediskun, 2003: 300; Kerslake ve Göksel, 2005: 524; Akçataş, 2011: 313-314; Arpaz, 2014: 79):

- a. *Altta var üstte yok* (Akçataş, 2011:314).
- b. *Çalışırsan ne ala, yok çalışmazsan sınıfta kalacağın muhakkaktır* (Ediskun, 2003: 300).
- c. *[Mehmet ikiye kadar gelirse] iyi. [Yok (eğer) o saate kadar gelmemişse] daha fazla bekleyemeyiz* (Kerslake ve Göksel, 2005: 524).

Ancak bizce bu örneklerde karşıtlık ilişkisi söz konusu değildir. Çünkü karşıtlık ilişkisinin oluşması için aynı anlam bilimsel alanı paylaşan iki sözcük olması gereklidir. İlk tümcede yüklem görevinde kullanılan var - yok sözcükleri, ikinci ve üçüncü tümcede ise bağlaç görevinde kullanılan yok sözcüğü karşıtlık ilişkisi meydana getirmemiştir. Bu sözcükler yalnızca bir nesnenin ya da durumun varlık ya da yokluk bilgisini verir.

iii. **Akçataş**, çalışmasında ele aldığı *yapısal karşıtlık* ilişkilerini *olumsuzlukta fiil tercih karşıtlığı* (*ağlama ölü için, ağla deli için*), *olumsuzlukta fiil genelleme karşıtlığı* (*bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez*) gibi çeşitli alt başlıklarda örneklerle açıklamıştır (2011: 312-313). Ancak bu örneklerde, eylemin gerçekleşmediğini gösteren olumsuzluk ile eylemin gerçekleştiğini gösteren

olumluluk ilişkileri, sözcüklerde karşıtlık ilişkisi kurmaz. Çünkü olumluluk - olumsuzluk ilişkilerinde iki farklı kavram söz konusu değildir.

Hazar da olumsuzluğun karşıtlık ilişkisi kurduğunu savunmuştur: *Gel-* / *gel-me-*, *ev+li* / *ev+siz* (2014: 104).

Sebzecioğlu (2016: 158), bazı biçim birimi çiftlerinin anlamsal ve işlevsel olarak birbirlerine karşıtlık oluşturduğu fikrindedir: $\{-(y)A\} : \{-(n)dAn\}$, $\{-(I)yor\} : \{-mIş\}$, $\{-(I)yor\} : \{-mIş\}$, $\{II\} : \{-sIz\}$, $\{-\emptyset\} : \{-(y)I\}$ ve $\{-(y)I\} : \{-(n)dAn\}$:

- a. “Ali pasta-(y)ı yedi. (bütünlük işlevi)
- b. Ali pasta-dan yedi. (parça işlevi).”

Bizce yukarıdaki tümelerde karşıtlık ilişkisi söz konusu değildir. Çünkü karşıtlık ilişkisinin oluşması için aynı anlam bilimsel alanı paylaşan iki sözcük olması gereklidir. Burada ise aynı sözcüğe eklenen farklı işlevlerdeki biçim birimler vardır.

Akşehirli (2014), çalışmasında Türkçede $\{II\}$ ve $\{sIz\}$ biçim birimleri ile türetilmiş sıfatların karşıtlık ilişkisi oluşturduğu düşüncesindedir. **Kara** (1996) da eserinde $\{dAn\}$ çok biçim birimi grubunun karşıtlık ilişkisi oluşturduğunu aktarmıştır: *Kahveciden çok ters bir devlet memuru hüviyeti taşır* (1996: 67). Ancak bu tümcede *kahveci* ve *devlet memuru* sözcükleri arasında aynı anlam bilimsel alana ait olmadıkları için karşıtlık ilişkisi bulunmaz.

iv. Karşıtlık kavramını Türk atasözü ve deyimleri açısından inceleyen **Akçataş** (2011: 311), karşıtlığı yapısal, değişme yoluyla yapılanlar, tersine çevirme (çevrîklik) ve konuma dayalı karşıtlık ve bütünlüğe dayalı (bütünleyici) olmak üzere beş başlıkta incelemiştir. *Değişme yoluyla yapılan karşıtlık* başlığı altında değinilen *değişen yer karşıtlığı* ile ilgili konuda şu örnek verilmiştir:

- a. “Akşam ahır sabah çayır” (2011: 315).

Bu tümcede geçen *ahır* ve *çayır* sözcükleri karşıtlık ilişkisi kurmaz. Akşehirli (2015: 246), karşıtlık ilişkisi için aynı kavramın alt anlamlıları olma mecburiyeti hakkındaki görüşe katılmaz. Bu düşünceye göre içecek kavramına dâhil olan çay ve kahve sözcüklerinin de karşıtlık ilişkisi kurması gerektiğini belirterek bu durumun aynı dizide yer alan bütün sözcüklerin ikili karşıtlık ilişkisi meydana getirmesine yol

açacağını aktarmıştır. Akşehirli'nin açıklaması doğrultusunda yukarıdaki tümcede bu sözcükler yerine park, bahçe, ev vb. mekân bildiren sözcükler de kullanılabilirdi. Dolayısıyla ahır ve çayır sözcükleri tümcede karşıtlık ilişkisi kurmamışlardır. Tümcede karşıtlık kuran sözcükler *akşam* ve *sabahtır*.

v. **Kara** (2001) çalışmasında *tutmuşum* yapısının tümcede karşıtlık oluşturduğu bilgisini verir: [*İki gözüüm Ferideciğim*] *ben de tutmuşum* *nafile yere gevezelik ediyorum* (2001: 424). Ancak bu tümcede de karşıtlık ilişkisi söz konusu değildir. Çünkü tümcede *tutmuşum* sözünün bağladığı iki karşıt sözcük bulunmamaktadır.

vi. **Arpaz** (2014), çalışmasında *özgü* sıfatının karşıtlık ilişkisi kurduğunu belirtmiştir: *Zeybek Ege'ye özgü bir oyundur* (2014: 78). Ancak bu tümcede *özgü* sıfatı herhangi iki sözcük arasında bir ilişki kurmamıştır. Yalnızca niteleme işlevinde görev almıştır.

3. BÖLÜM

KARŞITLIK İŞLEVİLİ SÖZ DİZİMSEL YAPI ÇÖZÜMLEMESİ

Jones, karşıtlıkla ilgili yapmış olduğu kapsamlı çalışmasında karşıtlık bağlantılarını çözmek için geniş ve kurgusal olmayan bir dil kullanımını yansıtan gazete derlemine uygun görmüştür (2002: 26). Bu görüş doğrultusunda bu çalışmada 2018 yılı temel alınarak eş zamanlı bir çalışma yapılmıştır. Bu bağlamda 2018 yılında bir gazetede ilk günden itibaren yayımlanan *gündem, ekonomi, dünya, eğitim, spor* ve *teknoloji* olmak üzere altı türdeki haber metinlerinden bir derlem oluşturulmuştur (<http://www.hurriyet.com.tr/index/?d=20190718>, 21.07.2019). Tekrara düşmeme açısından üç günde bir şekilde olmak üzere çıkan haber metinleri derleme dâhil edilmiştir. Her haber türünden birer metin seçilmiştir. Böylece ayda 6 farklı haber türünden toplam 60 metin, bir yılda ise 720 metin elde edilmiştir. Her metnin yaklaşık 300 sözcükten oluştuğu varsayıldığında 200.000 sözcük kapasiteli bir derlem meydana getirilmiştir. Ayrıca metinler seçilirken farklı yazarlar tarafından oluşturulmuş metinler olmasına dikkat edilmiştir.

Yaklaşık 200.000 sözcükten oluşan derlem tarandığında karşıtlık içeren tümceler farklı karşıtlık yapılarına göre alt başlıklara ayrılmıştır. Ayrıca her tümcenin sonunda haber türü, yazar ve tarih bilgileri verilerek karşıtlık kuran örnekler tanıklanmıştır.

Akşehirli, eserinde karşıt sıfatları tümce düzeyinde gösterdikleri belirli bir sıklık ölçütüne göre inceleyerek bu oluşumları *yapısal karşıtlık tetikleyicisi* şeklinde adlandırmıştır. Bu yapılar X, Y şeklinde formülleştirilmiştir (2015: 248). Akşehirli'nin bu kodlama yöntemi karşıtlık işlevli söz dizimsel yapıların tespitinde en uygun yöntemdir. Bu çalışmada da bu yöntem esas alınacaktır.

3.1. X (...) ile/ + (y)lA Y (...)

3.1.1. anne : baba, baba : anne

Anne : baba sözcükleri ilişkisel karşıtlık türüne örnektir. Lyons bu türdeki karşıtlıkların akrabalık ilişkisi içerdiğini belirtir ve anne: baba sözcüklerini örnek olarak verir (Lyons'tan aktaran Uçar, 2009: 36).

Örnekler

- i. *Şehidin annesi Ayşe ile babası Hasan Hekim'e baş sağlığı dileyen Yıldırım, okunan dualara eşlik etti (G.AÇ.07.10).*
- ii. *Evli 1 kız çocuğu babası olan Mithat Dunca'nın şehit haberini askeri yetkililer Eskişehir'in Büyükdere Mahallesi Uslular Sokak'ta oturan baba Kazım Dunca ile anne Hesna Dunca'ya verdi (G.EK.17.03).*

3.1.2. dış : iç

Dış : iç sözcükleri yön gösteren karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler dikey ya da yatay ilişkileri gösteren bağlamlarda kullanılabilir.

Örnek

- i. *Bu durum, kulağın dışındaki basınçla iç basıncın eşit olmamasından kaynaklanıyor (T.yy.19.09).*

3.1.3. güney : kuzey

Kuzey : güney sözcükleri yön gösteren karşıtlık türüne örnektir. Sağlık (2007: 24), Cruse (1986: 223) ve Murphy (2003: 197) de eserlerinde bu sözcüklere yön gösteren karşıtlık türü altında yer vermiştir. Jaszcolt (2002: 17) ise kuzey : güney sözcüklerinin dikey karşıtlığı ifade ettiğini belirtmiştir.

Örnek

- i. *Kuzey Kore ile yaşanan “nükleer gerginliğe” de değinen Guterres, 2018 Pyeong Chang Kış Olimpiyatları çerçevesinde Güney Kore ile Kuzey Kore arasında başlayan görüşmelerin önemine işaret etti (D.RC.16.01).*

3.1.4. tatlı: acı

Acı ve tatlı sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnek oluştururlar. Muehleisen'in (1997: 7-8) karşıtlık çiftlerinde geniş bir anlam alanını ifade eden sözcükler için kullandığı işaretli ve işaretsiz üye kavramları bu örneğe uyarlanacak olursa acı işaretsiz, tatlı ise işaretli üyedir. Bir yiyeceğin acı ya da tatlı olup olmadığı genelde “ne kadar acı?” şeklinde sorulur. Bu yöntemle işaretli ve işaretsiz üyeler ayırt edilebilir. Leech'in (1974) dereceli karşıtlık türünün özelliklerinden biri olarak belirttiği kutupluluk, insanların düşünce farklılığını ifade eder. Buna göre birine acı gelen bir yiyecek başka biri için tatlı olabilir. Willners (2001: 19), dereceliliğin karşılaştırmalı bir özellik içeren sıfatlara özgü olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda acı ve tatlı sözcükleri de karşılaştırma ifadeleri alan karşıtlık yapılarından birini oluştururlar.

Örnek

- i. *Tatlı ile acı birbiri içinde olan bir yer (S.yy.28.05).*

3.1.5. yaşam : ölüm

Yaşam / hayat : ölüm sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler arasında karşıtlığın oluşmasındaki etkenlerden biri olan çağrışımsallık mevcuttur. Bunun yanında yaşam: ölüm sözcükleri arasında orta bir terim yoktur. İki sözcük de anlam alanlarının her iki ucunu da temsil eder.

Örnek

- i. *Bizim gibi olan çok hasta var, biliyorum ama biz de zor durumdayız ve **yaşamla ölüm** arasındaki o ince çizgiye geldik şu an (G.BK.30.12).*

3.2. X, Y ve Z

3.2.1. dün : bugün: yarın

Dün : bugün : yarın sözcükleri çoklu karşıtlık türüne örnektir. Çoklu karşıtlık türünün oluşması için aynı anlam alanındaki üç veya üçten fazla sözcüğün birlikte kullanılması gerekir. Lyons (1977: 288) ve Jones (2002: 19) çoklu karşıtlığı dizisel (serial) ve döngüsel (cyclical) olmak üzere iki başlıkta incelemişlerdir. Buna göre dün: bugün: yarın sözcükleri, zaman anlam alanı ile ilgili döngüsel bir özellik gösterirler.

Örnekler

- i. *İstanbul Aydın Üniversitesi'nde (İAÜ) "Türk Futbolunun **Dünü, Bugünü, Yarını**" paneli düzenlendi (S.yy.12.12).*
- ii. *Moderatörlüğünü İAÜ Fotoğrafçılık ve Kameramanlık Programı Öğretim Görevlisi, spor yazarı Haldun Domaç'ın yaptığı "Türk Futbolunun **Dünü, Bugünü, Yarını**" paneline konuşmacı olarak Türk futbolunun efsane isimlerinden, Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve A Milli Takım'ın efsane hocası, Kasımpaşa Spor Kulübü Teknik Direktörü Mustafa Denizli katıldı (S.yy.12.12).*
- iii. *Yıllardır Türk futbolunun **dünü, bugünü ve yarını** hakkında konuşmalar yaptıklarını dile getiren Denizli, "esasında olumlu yönde değişen birçok şey var ama eksikleri tam manasıyla gideremedik" dedi (S.yy.12.12).*

3.2.2. küçük : orta : büyük

Küçük : orta : büyük sözcükleri çoklu karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler büyük : küçük şeklinde kullanılsaydı dereceli karşıtlık türünü temsil edeceklerdi. Üçlü bir biçimde kullanıldıkları için çoklu karşıtlık türünü temsil etmişlerdir.

Örnek

- i. *Fuarda, küçük, orta ve büyük ölçekli firmalar bulunuyor* (Ek.yy.06.11).

3.2.3. sabah : öğle : akşam

Sabah : öğle : akşam sözcükleri üçü bir arada kullanıldığı için çoklu karşıtlık türüne dâhildir. İleriki bölümlerde geçen sabah: akşam sözcükleri geçişli karşıtlık türüne dâhilken burada üçlü bir kullanım olduğu ve üç sözcük de zaman anlam alanını temsil ettiği için burada görülen karşıtlık türü çokludur. Lyons (1977: 288) ve Jones (2002: 19) çoklu karşıtlığı dizisel (serial) ve döngüsel (cyclical) olmak üzere iki başlıkta incelemişlerdir. Buna göre sabah: öğle: akşam sözcükleri, döngüsel bir özellik gösterirler: Akşamdan sonra sabah, sabahtan sonra öğle, öğleden sonra akşam olması döngüsel ilişkiyi gösterir.

Örnek

- i. *Aileler, öğrencilere evlerini açıyorlar ve öğrencilerin talepleri doğrultusunda sabah, öğle ve akşam yemeklerinin dahil olduğu bir konaklama opsiyonu sunuyorlar* (Eğ.Gök.09.02).

3.3. (...) X (...) ve /, /Ø/ - (...) Y (...)

3.3.1. aç- : kapa-

Aç- : kapa- / kısı- sözcükleri ilişkiyel karşıtlık türüne örnek teşkil ederler. Palmer (2001) bu türü aralarında ilişkiyel özellik gösteren sözcükler olarak tanımlamıştır. Buna göre bir nesne (a), diğeri (b) tarafından açılırsa a, b tarafından

açılmış olur. Bu sözcüklerin açma : kapama / kısma şeklinde geçici ad görevinde kullanılan durumları da ilişkisel karşıtlık türünü temsil eder.

Bu sözcüklerin karşıtlık türlerini belirlerken tümcedeki kullanım biçimlerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Aşağıdaki tümcelerde geçen açma: kapama sözcükleri “daha açma, en kapama” vb. biçiminde kullanılamaz. Dolayısıyla derece niteleyici alamazlar. Alt başlıkta incelenecek olan dereceli karşıtlık türündeki açık : kapalı sözcüklerinden bu noktada ayrılırlar.

Örnekler

- i. *Telefonunuzla fotoğraf çekmek istediğinizde bunun için kulaklığınızdaki ses **açma kapama tuşlarını** kullanmanız yeterli (T.SÖ.15.07).*
- ii. *Bunun dışında kamera modundayken iPhone’un ses **açma kapama butonlarıyla** da fotoğraf makinesi kullanır gibi fotoğraf çekebilirsiniz (T. SÖ.15.07).*
- iii. *Artık hem güç (sağda) hem de ses **aç - kapa** butonlarından herhangi birine aynı anda basarak telefonu kapatma seçeneğiyle karşılaşacaksınız (T.SÖ.15.07).*

3.3.2. açık : kapalı

Açık : kapalı / örtülü sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler en, çok, daha gibi derece niteleyici olarak farklı miktar ifadeleri meydana getirirler. Gao ve Zheng (2014: 235), dereceli karşıtlık çiftlerinin çoğunun sıfat türünde olduğunu belirtir. Açık: kapalı / örtülü sözcükleri de aşağıdaki örneklerde sıfat türünde kullanılmışlardır. Muehleisen’in (1997: 7-8) değindiği dereceli karşıtlıktaki örtük karşılaştırma özelliğine göre bu çifti inceleyecek olursak açık bir hava, ortalama açıklıktaki başka bir havadan daha açık olmayı tanımlayabilir.

Örnekler

- i. *Toplam 52 derslik bulunan kurumda; konferans salonu, **açık ve kapalı** spor salonları, yüzme havuzu, kütüphane, fizik,*

kimya, biyoloji ve bilgisayar laboratuvarları, spor ve sanat etkinlik salonlarıyla yenilikçi bir eğitim yaklaşımı sunuluyor (Eğ.yy.23.03).

- ii. *İçerikte **açık** (sözel/yazılı veya görsel unsurlarla doldurulmayan boş kısımlar) ve **kapalı** (materyallerle doldurulan kısımlar) alanlar öğrenmeye katkı sağlayacak şekilde dengeli bir biçimde verilmeli (Eğ.yy.29.03).*

3.3.3. açılış : kapanış

Açılış : kapanış sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Yukarıda değinilen açık : kapalı sözcükleri dereceli karşıtlık özelliği gösterirken açılış : kapanış sözcükleri bütünleyici karşıtlık özelliği gösterir. Bunun nedeni, açılış : kapanış sözcüklerinin en, çok, daha gibi derece değiştiriciler olarak “daha açılış, en kapanış” gibi ifadeler oluşturmamasıdır. Burada sözcüklerin tümcedeki kullanılış biçimi yanında sözcük türlerinin karşıtlık türü oluşturmada ne kadar etkili olduğu görülür: Açık (sıfat), açılış (ad).

Örnek

- i. *Eğitim alanında çalışan 30’u aşkın sivil toplum kuruluşu temsilcisi, Eğitim Sen, Türk Eğitim Sen, Eğitim Bir Sen ve Eğitim İş Genel Başkanları’nın da olduğu toplam 100’e yakın konuşun katılacağı toplantının **açılış ve kapanış** konuşmaları Bakan Selçuk tarafından yapılacak (Eğ.NÇ.07.09).*

3.3.4. al- : sat-

Al- / alıcı / alım / satın al- : sat- / satışı çıkar- / satıcı / satım sözcükleri ilişkiyel karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler kendi aralarında bir karşılıklılık ilişkisi içerirler. Palmer (2001), Jaszcolt (2002: 17) ve Aksan (2009: 131) da eserlerinde bu sözcükleri ilişkiyel karşıtlık türü başlığı altında incelemişlerdir. Günay (2007: 183) ise eserinde al- : sat- sözcüklerini işteş (ilişkiyel) karşıtlık türüne dâhil etmiştir.

Örnek

- i. *Konut **alacaklar satacaklar** dikkat!* (Ek.GüKa-ÖH.28.09)

3.3.5. alındı : verildi

Al- / alındı : ver- / verildi / geri ver- / bırak- sözcükleri ilişkisel karşıtlık türü örneğidir. Bu sözcükler de kendi arasında karşılıklı olma ilişkisi içerdiği için bu türe dâhildir. Günay (2007: 183) da eserinde al- : ver- sözcüklerini işteş (ilişkisel) karşıtlık türüne dâhil etmiştir.

Örnek

- i. *Teslim işlemleri Bina Sınav Evrakı **Alındı - Verildi** Tutanağı imzalanarak yapılır* (Eğ.yy.08.03).

3.3.6. alt : üst

Alt : üst sözcükleri yön gösteren karşıtlık türündedir. Bu sözcükler dikey ilişkileri ifade eder. Arat (1965: 4; 14) da bu sözcükleri eserinde *altta* (*altın, altun*) ve *üstte* (*üstün*) şeklinde yön gösteren karşıtlık türü olarak aktarmıştır.

Örnek

- i. *Bu eylemin aynı sezon içinde ev sahibi kulüp olduğu müsabakada 4. kez gerçekleştirilmesinden dolayı 150.000 TL PARA CEZASI ile cezalandırılmasına, FDT'nin 53/3. Maddesi uyarınca çirkin ve kötü tezahüratta bulunan KUZHEY **ALT** TRİBÜN 107, 108, 109, KUZHEY **ÜST** 407, 408, 409, DOĞU **ALT** 115,116, DOĞU **ÜST** 415, 416, GÜNEY **ALT** 119, 121, 122, GÜNEY **ÜST** 422, 423, 424, BATI **ALT** 125, BATI **ÜST** 402 numaralı bloka giriş yapan seyircilerin elektronik bilet kapsamındaki kartlarının bloke edilmesi suretiyle bir sonraki ev sahibi müsabakaya girişlerinin engellenmesine* (S.yy.10.05)...

3.3.7. analitik : sezgisel, sezgisel : analitik

Analitik : sezgisel sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnek oluştururlar. Her iki sözcük de aynı anlam alanının iki ucuna da işaret ederek birbirlerini bütünler.

Örnekler

- i. *Çoğu kişi **analitik ve sezgisel** düşünmenin genel olarak birbirinin karşıtı ve tahterevalli şeklinde hareket ettiğini düşünüyor (T.yy.28.05).*
- ii. *Ama sezgilere yönelik kötü yargılardan da kurtulmak ve onu doğru değerlendirmek de gerekli yani onun hızlı, otomatik ve bilinçaltı bir değerlendirme olduğunu, bilinçli yapılan analitik düşünmenin sunamayacağı bilgiler içerdiğini anlamak ve **sezgisel ve analitik** düşünmenin aynı anda gerçekleştiğini ve zor karar alma süreçlerinde birbiriyle kıyaslamak gerektiğini kabul etmek (T.yy.28.05).*

3.3.8. anne : baba

(bkz. 3.1.1. anne : baba)

Örnekler

- i. ***Annesi ve babası** ile uzun süre sarılıp galibiyet sevincini paylaşan Sinan, tribünlerden de uzun süre alkış aldı (S.AyA.11.03).*
- ii. *Temsili mahkemede taraflar, tarafların tanıkları ile tarafların çocukları ve avukatlar dinlendikten sonra eşlerin çocuklarının biz **anne ve babamızdan** ayrı olmak istemiyoruz çağrısına eşlerin çocuklarının isteği üzerine birbirlerine bir şans daha vermesi karşısında hâkim kararı açıklayarak yargılamayı çiftlerin boşamayarak bitirdi (Eğ.yy.14.03).*

3.3.9. arka : ön

Arka : ön sözcükleri yön gösteren karşıtlık türüne örnektir. Sağlık (2007: 24), Lyons (1977: 281) ve Aksan (2009: 131) da bu sözcükleri eserlerinde yön gösteren karşıtlık başlığı altında işlemişlerdir. Ayrıca Arat (1965: 8-12) da çalışmasında *önde*, *ön tarafta (öngre)* ve *arkada (kurıya)* sözcüklerine yön gösteren karşıt sözcükler olarak yer vermiştir.

Örnek

- i. *CAT S60, 13 Megapiksellik arka ve 5 Megapiksellik ön kameraya sahip* (T.yy.27.11).

3.3.10. basit : bileşik

Basit : bileşik sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnek teşkil eder. Bu sözcükler arasında orta bir terim bulunmaz. Burada dikkat edilmesi gereken nokta basit: bileşik sözcüklerinin tümcelerde hangi anlamda kullanıldıklarıdır. Mesela zor sözcüğünün karşıtı olan basit sözcüğü zorluk ve kolaylığı ifade eden anlam alanında kullanılsaydı dereceli karşıtlık türünü temsil etmiş olurdu. Aşağıdaki tümcelerde ise ekonomi ile ilgili terimlerden biri ile birlikte kullanılarak bütünleyici karşıtlık türü oluşturmuşlardır.

Örnekler

- i. *İhalede ortalama basit faiz yüzde 13,53, bileşik faiz yüzde 13,98 oldu* (Ek.yy.20.03).
- ii. *İhalede ortalama basit faiz yüzde 12,45, bileşik faiz yüzde 12,83 oldu* (Ek.yy.20.03).

3.3.11. benzerlik : farklılık

Benzerlik : farklılık sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. İki sözcük de orta bir terim kabul etmez ve kavramsal alanın iki ucunu da kapsarlar. Gao

ve Zheng (2014: 235), bu türde bir çiftin üyelerinde örtücü terim olmadığını aktarmıştır. Benzerlik : farklılık sözcüklerinde de örtücü bir terim yoktur. Yani bir durumu ifade ederken her iki sözcük de kullanılabilir. “Benzerlik / Farklılık oranı nedir?” vb.

Örnek

- i. *Catering Guide Dergisi Başyazarı Asraf Engin Güner’in “Gıda Sektöründe Mesleki Eğitim Gereksinimi”, YESİDEF Eski Genel Başkanı ve İSO Meclis Üyesi Hüseyin Bozdağ’ın “Toplu Yemek Sektöründe Eğitimin Önemi” başlıklı sunumlarının yanı sıra Eataly İstanbul Yönetici Şef’i Claudio Chinali, “Türk Mutfağı’nın Akdeniz Mutfağı ile Karşılaştırılması; Benzerlik ve Farklılıklar” üzerine konuştu (Eğ.yy.10.10).*

3.3.12. bireysel : kurumsal

Bireysel : kurumsal karşıtlık çifti bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Aşağıdaki tümcede yatırımcıların bir özelliği olarak verilen bireysel ve kurumsal sözcükleri aralarında orta bir terim bulundurmazlar. Örneğin bu sözcükler matematiksel gibi bir sözcüğü kendi anlam alanlarına dâhil etmezler. Bir durum ya da özellik, bireysel ise kurumsal, kurumsal ise bireysel değildir.

Örnek

- i. *Halka arz edilecek payların yüzde 60’ını yurt içine tahsis eden ASELSAN, bu tahsisatın yarısını **bireysel yatırımcılara** ve diğer yarısını da **kurumsal yatırımcılara** ayırdı (Ek.yy.31.05).*

3.3.13. büyük : küçük

Büyük : küçük sözcükleri, dereceli karşıtlık örneğidir. Büyü- : küçül- eylemleri Cruse’un (1986: 205) dereceli karşıtlık türünde belirttiği göreceli ölçüt (absolute scale) özelliğine uygun bir görünüm sergiler. Bu bağlamda büyük : küçük dolap ve büyük : küçük araba örnekleri, dolap ve araba nesnelerinin boyut olarak

aralarında göreceli bir değişkenlik göstermesi açısından değerlendirilebilir. Akşehirli (2014: 52), bu durumu ölçü birimi değişken karşıtlıklar olarak tanımlar.

Gao ve Zheng (2014: 235), dereceli karşıtlıkta “bir çiftin üyesinin genellikle daha yüksek derecedeki bir terimin örtücü terimi olarak görev yapması” özelliğini vurgulamıştır. Buna göre yukarıdaki tümcelerde geçen büyük : küçük sözcüklerinin işaret ettiği büyüklük kavramı, küçük sözcüğünün kapsayıcısı konumundadır. Bunun gibi kavramlar Muehleisen (1997: 7-8) tarafından işaretlenmemiş üye olarak tanımlanır. Bu görüş doğrultusunda küçük sözcüğü ise işaretli üye olarak açıklanabilir. Lee (2013: 336-350) ise dereceli çiftlerin tekrar sıklığını hesapladığı çalışmasında büyük işaretsiz üyesinin, küçük işaretli üyesine göre daha sık görüldüğü bilgisini vermiştir.

Muehleisen’in (1997: 7-8) dereceli karşıtlık özelliği olarak belirttiği diğer bir ölçüt ise örtük karşılaştırmadır. Örtük karşılaştırma, büyük : küçük örneğinde de görülür. Mesela küçük bir meyve, ortalama büyüklükteki başka bir meyveden daha büyük olmayı tanımlayabilir. Kempson (1977: 85) da dereceli karşıtlığın bu özelliğine değinmiştir. Leech (1974), ilgili konuşucunun düşüncesine göre karşıtlık ifade eden sözcüğün değişim gösterebileceğini belirtir. Buna göre bir evin büyük olduğunu düşünen insanlar olabileceği gibi küçük olduğunu düşünen insanlar da bulunabilir.

Muehleisen (1997: 6), büyük ve küçük sözcüklerini prototipik dereceli karşıtlık örneği olarak kabul etmiştir. Bunun yanında büyük sözcüğünün kocaman sözcüğüne ve küçük sözcüğünün ufak, minik sözcüklerine göre daha sık kullanıldığını aktarmıştır. Ayrıca Şahin (2018: 473), Günay (2007: 181) ve Murphy (2003: 189) de bu sözcükleri dereceli karşıtlık türüne dâhil etmiştir.

Örnek

- i. *Giriş ekranındaki alanların tamamında büyük küçük harf duyarlılığı yoktur (Eğ.yy.28.09).*

3.3.14. büyük : küçükbaş

(bk. 3.3.13. büyük : küçük)

Örnek

- i. *Şanlıurfa Kasaplar Odası Başkanı Abbas Tumbul, büyük ve küçükbaş hayvan kesiminin azaldığını, bunun da sakatat fiyatlarının artmasına yol açtığını söyledi (Ek.YD.07.01).*

3.3.15. devlet : özel, özel : devlet

Devlet / kamu / resmî : özel sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüdür. Bu sözcükler orta bir terim içermez. Dolayısıyla bu sözcükler bireysel ve toplumsal konularla ilgili anlam alanının her iki ucuna da işaret ederek birbirlerini bütünler.

Örnekler

- i. *Kurslara, devlet ve özel ortaokullar, imam hatip ortaokulları, ortaöğretim kurumları ve açık öğretim kurumlarına devam eden istekli öğrencilerle mezun durumdaki kursiyerler başvurabilecek (Eğ.yy.09.06).*
- ii. *Özel ve devlet okulları bulunuyor (Eğ.yy.24.06).*
- iii. *Özel ve devlet olmak üzere iki okul türü bulunuyor (Eğ.yy.24.06).*
- iv. *ABD: Ortaöğretim seviyesinde okullar devlet ve özel olarak ikiye ayrılıyor (Eğ.yy.24.06).*

3.3.16. doğru : yanlış

Doğru : yanlış sözcükleri bütünleyici karşıtlığa örnektir. Bu sözcükler aynı anlam bilimsel alanın iki ucunu temsil eder ve orta terimleri yoktur. Bir durum veya olay yanlış ise doğru, doğru ise yanlış olamaz. Akşehirli (2004: 121), Sağlık (2007: 8), Muchleisen (1997: 10) de bu sözcükleri bütünleyici karşıtlığa dâhil etmiştir.

Örnekler

- i. *Okutulan cevap kâğıtlarında **doğru ve yanlış** cevap sayıları tespit edilerek 4 (dört) yanlış 1 (bir) doğruyüğütürecektir (Eğ.yy.09.12).*
- ii. *Yetenek testinin sayısal ve sözel bölümleri için adayların testteki sorulara verdikleri **doğru ve yanlış** cevaplar ayrı ayrı toplanacak, doğru cevap sayısından yanlış cevap sayısının dörtte biri çıkarılarak ham puanlar elde edilecektir (Eğ.yy.21.07).*
- iii. *Sayfada, adayların testlerdeki toplam **doğru, yanlış** ve boş cevap sayıları ile birlikte ham puanları da bulunuyor (Eğ.yy.31.01).*

3.3.17. doğrudan : dolaylı

Doğrudan : dolaylı sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler orta bir terime izin vermezler ve aynı kavram alanının iki ucunu da temsil ederler. Bir durum doğrudan olma özelliğine sahipse dolaylı, dolaylı olma özelliğine sahipse doğrudan olamaz.

Örnek

- i. *Havalimanının **doğrudan ve dolaylı** olarak 225 bin kişiye iş imkânı sunacağını anlatan Turhan, oluşan katma değerden 1,5 milyondan fazla insanın yararlanacağını kaydetti (Ek.yy.23.08).*

3.3.18. doğu : batı

Doğu : batı sözcükleri yön gösteren karşıtlık türüne örnektir. Sağlık (2007: 24) da eserinde bu sözcükleri yön ifade eden karşıtlık türü altında inceler. Ayrıca Jaszcolt (2002: 17) doğu : batı sözcüklerinin yönle ilgili olan yatay karşıtlığı ifade ettiğini belirtmiştir.

Örnekler

- i. *Kaza, saat 23.30 sıralarında Süleyman Demirel Üniversitesi (SDÜ) **doğu ve batı** yerleşkesi girişindeki kavşakta meydana geldi (G.AIK.13.01).*
- ii. *Karşılaşmanın bilet fiyatları kale arkaları (kuzey ve güney) için 40 lira, maraton tribünü (**doğu ve batı**) için 80 lira olarak belirlenmişti (S.yy.24.07).*

3.3.19. düş- / azal- : art-

Düş- / in- / gerile- / azal- / azalt- / çakıl- : art- / çık- / yüksel- / kalk- sözcükleri ilişkisel karşıtlık türüne dâhildir. Bu sözcükler arasında karşılıklı yapıma ifadesi vardır. Aşağıdaki tümcelerde geçen düşme : artma sözcükleri geçici ad görevinde kullanılarak karşıtlık ilişkisi meydana getirmişlerdir. Ayrıca işteş karşıtlık olarak da adlandırılan bu karşıtlık türünde Dinar (2018: 41), geçişlilik özelliğine de dikkat çekmiştir. Bu sözcükler de kullandıkları tümcelerde geçişli olarak kullanılmışlardır.

Örnekler

- i. *Site gibi yapılarda bir binanın sitedeki diğer binalardan en az bir bina ile bağlantısı sağlanarak, ortak kullanımla maliyetlerin **düşmesi ve yatırımların artmasını** sağlayacak (T.yy.21.02).*
- ii. *Bankacılıkta dijitalleşme ile birlikte katlanılan sabit maliyetlerin **azaldığını**, müşteri ürün ve sahipliğinin **arttığını** belirten Özdemir, şunları söyledi: “Dijital bankacılık kanallarımızı kullanan müşterilerimizin bankamıza olan maliyetleri avantaj sağlıyor (Ek.AN.08.03).*

3.3.20. en : boy

En : boy sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Boyut kavramının üyeleri olan en ve boy sözcükleri aynı anlam alanının iki ucunu da ifade eder. Ayrıca

orta bir terim bulundurmazlar. Yani en : boy sözcüklerinin ilişkide bulunduğu başka bir sözcük yoktur.

Örnek

- i. *Nokia 9'un 18: 9 en boy oranına sahip 5.7 inçlik çerçevesiz bir ekranla gelmesi bekleniyor (T.yy.11.03).*

3.3.21. erken : geç

Erken : geç sözcükleri dereceli karşıtlık ilişkisi meydana getirirler. Bu sözcüklerin en, daha, çok gibi niteleyicilerle dereceleri artırılıp azaltılabilir. Dereceli karşıtlık türü genelde sıfat türünde kullanılan sözcüklerde karşıtlık ilişkisi kurarken aşağıdaki tümcede belirteç görevinde kullanılan sözcükte karşıtlık ilişkisi oluşturmuştur.

Örnek

- i. *Ramazanda iftar vaktine göre Türkiye'de orucunu en erken Hakkârililer, en geç ise Edirneliler açacak (D.yy.25.05).*

3.3.22. fiziksel : ruhsal, ruhsal : bedensel

Fiziksel / bedensel : ruhsal sözcükleri bütünüleyici karşıtlık türüne dâhildir. Bu sözcükler arasında orta bir terim bulunmaz. Aynı anlam alanının her iki ucunu da temsil ederler.

Örnekler

- i. *ABD Başkanı Donald Trump'ın fiziksel ve ruhsal durumuyla ilgili tartışmalar, geçen hafta piyasaya çıkan Michael Wolff imzalı "Gazap ve Öfke: Trump'ın Beyaz Sarayı" kitabındaki iddialarla birlikte zirve yaptı (D.CÇ.10.01).*
- ii. *Ailenin avukatı, küçüğün yanık izi nedeniyle ruhsal ve bedensel anlamda çöküntü yaşayıp terapi gördüğü, ailesinin huzursuz olduğu, doktorun bir özür dahi dilememiş olmaması*

nedeniyle davalı hastaneden 60 bin lira tazminat istediklerini belirtti (G.ÖE.05.08).

3.3.23. galibiyet : beraberlik : mağlubiyet

Galibiyet : beraberlik : mağlubiyet sözcükleri çoklu karşıtlık türüne örnektir. Buna göre örneğin bir takım oynadığı maçta karşı tarafı yenebilir, karşı tarafa yenilebilir ya da karşı takımla berabere kalabilir.

Örnek

- i. Ligde oynadığı 17 maçta 8 **galibiyet**, 5 **beraberlik** ve 4 **mağlubiyet** alan bordo-mavililer attığı 32 gole karşılık kalesinde ise 22 gol gördü ve 29 puan ile ligin ilk yarısını averajla 2. sırada tamamladı (S.yy.24.12).*

3.3.24. gece : gündüz

Gece : gündüz sözcükleri geçişli karşıtlık türüne örnek oluşturmuştur. Akşehirli'nin (2018: 45) bu karşıtlık türünü açıklarken değindiği *nitel ya da nicel olarak geçişin, dönüşümün ifade edilmesi* ibaresi, gece : gündüz sözcüklerinde görülen karşıtlık ilişkisini açıklar. Güneşin doğmasıyla oluşan gündüz ve batmasıyla meydana gelen gece, bir dönüşümün göstergesidir.

Örnekler

- i. 120 kamyon ve 2 hafriyat gemisi ile **gece - gündüz** aralıksız malzeme taşınan alanda, denize 14,5 milyon ton taş döküldü (Ek.AyK.21.11).*
- ii. 120 kamyonla **gece - gündüz** aralıksız malzeme taşınan alanda, deniz dolgusuna devam ediliyor (Ek.AyK.21.11).*

3.3.25. genel : özel

Genel : özel sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler aynı anlam alanının iki ucuna da işaret eder ve orta bir terim barındırmazlar. Bir durum aynı anda genelse, özel; özelse genel olamaz.

Örnek

- i. *Resmi Gazete’de yayımlanan taşeron çalışanların kadroya alınmasına ilişkin usul ve esaslara göre, **genel ve özel** bütçeli kuruluşlar, sosyal güvenlik kurumları ve düzenleyici-denetleyici kurumlardaki taşeron çalışanlar kadroya alınacak (Ek.HB.01.01).*

3.3.26. giriş : çıkış

Giriş : çıkış sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne dâhildir. Bu sözcükler aynı anlam alanının iki ucunu da ifade etmiş olurlar. Aşağıdaki tümcelerde geçen “giriş çıkış noktaları, giriş çıkış kolaylığı” gibi ifadeler orta bir terim barındırmazlar. Yani “giriş oturuş / duruş çıkış” gibi bir ibare kullanılmaz.

Örnekler

- i. *Toplantıda taşınma sürecinin yanı sıra, tırların Atatürk Havalimanı’na **giriş ve çıkış** noktaları, İstanbul Havalimanı’na ulaşım güzergahı ve gün gün taşınacak malzemeler hakkında detaylar masaya yatırıldı (Ek.İY.30.11).*
- ii. *Tırlar Atatürk Havalimanı ana giriş kapısı yerine, havalimanı içerisinde belirlenen alandan **giriş ve çıkış** yapacaklar (Ek.İY.30.11).*
- iii. *Değişiklik teklifi kabul edildi ve Karayolları Trafik Kanunu’nun yayalarla ilgili 74. maddesi şöyle oldu: Sürücüler, görevli bir kişi veya ışıklı trafik işareti bulunmayan ancak trafik işareti veya levhalarıyla belirlenmiş kavşak **giriş***

ve çıkışları ile yaya veya okul geçitlerine yaklaşırken yavaşlamak, varsa buralardan geçen veya geçmek üzere bulunan yayalara ilk geçiş hakkını vermek zorundadırlar (G.KK.03.11).

- iv. Maçlar için Rusya'ya giriş yapanlar 'Fan ID' adında bir kimlik almış, bu kimlikle Rusya'ya **giriş çıkışlarında** pasaport ve vize beyan etmemişlerdi (D.yy.15.07).*
- v. Tankların başındaki darbeci komutan havalimanının **giriş çıkışını** kapatan arkadaşlarımı 'araçlarınızı derhal çekin, aksi takdirde üzerinizden geçeriz' diye tehdit etmiş (Ek.yy.15.07).*
- vi. İlgili acil servislerde araç **giriş çıkış** ve otopark imkanları genişletilerek acil hastalara araç park olanakları ve kolaylıkları sağlanacak (Ek.MÖ.31.01).*
- vii. Mezun Kartımız; kampüse 7/24 **giriş çıkış** kolaylığı, sosyal tesis ve kütüphane hizmetlerinden yararlanma olanağı sunuyor (Eğ.yy.11.08).*
- viii. Ege Üniversitesi mezunlarının kampüse 7/24 **giriş çıkış** kolaylığı, sosyal tesis ve kütüphane hizmetlerinden yararlanabilmeleri için başlattığı 'Mezun Kartı' uygulaması ile mezunlar Ege Üniversitesi ile gönül bağlarını da kuvvetlendirecek (Eğ.yy.11.08).*

3.3.27. hayat : ölüm

(bk. 3.1.5. yaşam : ölüm)

Örnek

- i. "Ancak Kabala'nın **hayatı ve ölümüne** sebep olabilecek olaylar hakkında acilen bilgiye ihtiyacımız var" diye ekledi (D.HY.21.02).*

3.3.28. hızlı / çabuk : ağır / yavaş

Hızlı / çabuk / hızlan- : ağır / yavaş / yavaşla- sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnektir. Konuşmada “hızı ne kadar?” vb. ifadeler kullanılır. Dolayısıyla hızlı/çabuk sözcüğü işaretli üyeyken yavaş/ağır sözcüğü işaretli üyedir. Ayrıca bu sözcükler en, çok, daha gibi derece niteleyici olabilirler. Kılıç (2009: 50-51), Muehleisen (1997: 7-8) de çalışmasında bu sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnek olarak vermiştir.

Örnek

- i. *Eskisi kadar hızlı ve çabuk değil, ağır ve yavaş kalabilir (Sp.ANK.13.01).*

3.3.29. iç : dış, dış : iç

(bk. 3.1.2. dış : iç)

Örnekler

- i. *Gastronomi tüm dünyada iç ve dış turizmi etkileyen en önemli faktörlerden (Ek.EE.23.03).*
- ii. *Turhan, yeniterminal binasının, dış ve iç hat giden yolcu salonları gerektiğinde birleştirilerek büyük ölçekli tek mekân olarak kullanılabilir şekilde planlandığına işaret ederek, kapsamında 28 bin 800 metrekare kaliteli beton kaplama apron, 4 bin 800 metrekare kaliteli beton kaplama taksi yolu, 31 bin metrekare beton kaplama dâhilî bağlantı yolları ve otopark gibi işler bulunan projenin tutarının 75 milyon lira olduğunu kaydetti (Ek.yy.23.08).*
- iii. *29 Ekim’de resmi açılışı yapılan İstanbul Yeni Havalimanı’ndan (İYH) yapılan ilk iç ve dış hat tarifeli uçuşlarına tarihe geçmek adına İsmail Alat ve Alman Tino Delker de katıldı (G.AU.31.10).*

- iv. *İkili İstanbul Yeni Havalimanı'ndan gerçekleştirilen ilk iç ve dış hatta yer alarak tarihe geçtiler (G.AU.31.10).*
- v. *Gelecek eğitim öğretim sezonunda açılması planlanan yüksek lisans programıyla deniz hukuku ve siyaseti alanlarında bilimsel araştırmaların yapılması ve problemlerin çözülmesi, hukuki açıdan Türk iç ve dış deniz hukuku politikasına yön verilmesi, ilgili alandaki uzman personel ve eğitmen eksiğinin giderilmesi ve yetiştirilen uzmanların, uluslararası toplantılara Türkiye adına katılımının sağlanması amaçlanıyor (Eğ.yy.06.06).*
- vi. *IRAK'ta yarın yapılacak genel seçimler öncesi ülke içinde ve dışında yaşayan Türkmenler, kendi adaylarının Irak Parlamentosu'na girebilmesi için yoğun bir çalışma yürütüyor (G.UE.10.05).*
- vii. *Zindaşti ve adamlarına yönetilen suçlamalar ise şunlar oldu: "Silahlı örgüt kurmak ve yönetmek, örgüte üye olmak, örgüt faaliyetleri çerçevesinde ülke içi ve dışında adam öldürmek, resmi evrakta sahtecilik, adli görevi kötüye kullanma, gizliliği ihlal, kovuşturma işlemleri sırasında ses veya görüntüleri yetkisiz olarak kayda almak, FETÖ üyeliği" (G.TA.19.04).*
- viii. *Kampta, idmanda, saha içinde, dışında ve özel hayatında hep aynıdır (S.TE.24.06).*
- ix. *İnşaat aşamasında 3 bin 200'ü beyaz yaka olmak üzere yaklaşık 32 bin çalışanı bulduğunu dile getiren Turhan, 250'si dış hat, 50'si iç hat olmak üzere 300'den fazla destinasyonla hizmet verileceğini bildirdi (Ek.yy.23.08).*
- x. *Bordo-beyazlılar, iç transferde Emre Öztürk, dış transferde ise Caner Bulut ile sözleşme imzaladı (S.yy.03.07).*
- xi. *Bordo-beyazlı takımda iç transferde defansta görev yapan Emre Öztürk ile 2, dış transferde ise Büyükçekmece*

Tepecikspor ile yollarını ayıran defans oyuncusu Caner Bulut ile 1 yıllık sözleşme imzalandı (S.yy.03.07).

3.3.30. içeri : dışarı

İçeri : dışarı sözcükleri yön gösteren karşıtlık türü meydana getirmişlerdir. Arat (1965: 2) da Türk dili tarihi açısından yön gösteren sözcükleri incelediği çalışmasında *içeri (içtin singar)* ve *dışarı (taştin singar)* sözcüklerine de yer vermiştir. Bu sözcükler dikey ya da yatay ilişkileri gösteren bağlamlarda kullanılabilir.

Örnekler

- i.** *Erdoğan ise **içeride ve dışarıda** yaşanan sıkıntıların süratle hareket edilmesini gerektirdiğini belirterek “acil halledilmesi gereken konular var, o nedenle bir mecburiyet var, şu süreçte bu olmazsa olmazımız” dedi (G.TY-GiK.09.02).*
- ii.** *“Böyle oynadığımız takdirde **içeride dışarıda** her maçımızı kazanırız” ifadelerini kullandı (S.yy.16.09).*

3.3.31. iniş : kalkış / kalkış : iniş

İniş : kalkış sözcükleri katışık karşıtlık örneğidir. İniş sözcüğü aşağı yönüne işaret ederken, kalkış sözcüğü yukarı yönünü içinde barındırır. Yani bu sözcükler yön gösteren sözcükleri de çağrıştırdıkları için katışık karşıtlık türündedirler.

Örnekler

- i.** *Dikey **kalkış ve iniş** yapabilen, hem manuel hem de otonom kullanıma uygun hava araçları, 2019 yılında adından sıkça söz ettirebilir (T.ŞFA.21.12).*
- ii.** *Yer Sistemlerine bağımlı olmaksızın tam otomatik **iniş ve kalkış** özelliği (T.yy.24.02).*

- iii. *Hava seyrüsefer hizmetleri ile ilgili olarak, ICAO Hava Seyrüsefer Planı'nda, hava sahası ve hava trafik hizmetleri, yol ağı değişikliklerinin ve Türkiye Havacılık Bilgi Yayınları'nda ülkemiz uçuş bilgi bölgesi içindeki yenilikler ve değişikliklerin, havaalanı genel bilgilerinin, yaklaşma chartlarının, standart aletli **kalkış**, standart aletli **inişlerin** yayınlanması sağlanmıştır (G.CaK-İD.28.10).*
- iv. *Dünyada dikey **iniş kalkış** yapıp düz uçuşa geçebilen araçlar bulunuyor ancak bunların hepsi buldukları hacimde sabit kalıyor ve düz uçuşa geçecekleri büyüklük neyse onun gerektirdiği alanlara girebiliyor (T.yy.31.05).*
- v. *Sonuçta ortaya uzun menzilli, yüksek irtifa seyrüsefer hareket kabiliyetiyle birlikte kısıtlı alanlarda hızlı manevra ve kolay **iniş kalkış** imkânı olan bir ürün çıktı (T.yy.31.05).*

3.3.32. iyi : kötü

İyi : kötü sözcükleri dereceli karşıtlık türüne dâhildir. Her iki sözcük de en, daha, çok gibi derece niteleyici alabilirler. Ayrıca iyilik kavramı bu sözcüklerin kapsayıcısı konumundadır. Dolayısıyla iyi sözcüğü işaretli üyeyken, kötü sözcüğü işaretli üyedir. Murphy (2003: 176), iyi : kötü sözcükleri arasındaki karşıtlık ilişkisinin eş dizimlilik oranı açısından çok yüksek olduğunu aktarmıştır. Ayrıca bu sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnek olarak göstermiştir (2003: 189).

Paradis ve Willners (2011: 367), iyi : kötü sözcük çiftini kesin anlam boyutunu gösteren karşıtlar olarak tanımlar. Bu anlam boyutu ise *değerdir*. Hermann (1979: 587-588) ise iyi : kötü sözcük çiftini yüksek karşıtlık yani daha üstün bir şekilde karşıtlık özelliği gösterdiğini ifade eder. Ayrıca Muehleisen (1997: 6-7) ve Günay (2007: 181) da bu sözcükleri derecelendirilebilir olarak tanımlamıştır.

Örnek

- i. *İnsanları, iyileri, kötülerini yaşadıklarımı gördüm* (S.ANK.16.01).

3.3.33. kabul edil- : reddedil-

Kabul et- : reddet- sözcükleri ilişkisel karşıtlık türüne örnektir. Her iki sözcük de birbiriyle karşıtlıklı bir ilişki içindedirler.

Örnek

- i. *CSU lideri, bu kararları, Almanya'nın göç politikası konusundaki yükünün kabul edilmesi, AB dış sınırlarının etkili korunması, sığınmacı talebi **kabul edilenlerin** adil biçimde ülkelere dağıtılması, talebi **reddedilenlerin** ise hızlıca sınırdışı edilmesi şeklinde özetledi* (D.yy.18.06).

3.3.34. kamu : özel

(bk. 3.3.15. devlet : özel, özel : devlet)

Örnekler

- i. *Çalışma, LGBTİ çalışanların **kamu ve özel** sektör istihdamındaki durumunu anlamayı ve iş gücüne tam, eşit ve özgür katılımlarının sağlanmasına katkı sunmayı hedefliyor* (Ek.DT.30.06).
- ii. ***Kamu özel** ortaklığı kapsamındaki sağlık kurumlarında çalışan personel ise kapsama girecek* (Ek.HB.01.01).
- iii. ***Kamu Özel İşbirliği** projelerine risk analizi* (Ek.NK.16.01).
- iv. ***Kamu Özel İşbirliği** projeleri ile yapılan şehir hastaneleri, köprüler, tünellerin risk analizi çıkarılıyor* (Ek.NK.16.01).

- v. *Maliye Bakanı Naci Ağbal önceki gün 2017 yılı bütçe gerçekleştirmelerini açıkladığı basın toplantısında, **Kamu Özel İşbirliği** projelerinin bütçeye yükü bir soru üzerine, IMF ile teknik bir çalışma yaptıklarını belirterek, “onların bize birtakım tavsiyeleri ve teknik birtakım destekleri oldu” dedi (Ek.NK.16.01).*
- vi. *“**Kamu Özel İşbirliği** modeliyle inşa edilen Muğla Dalaman Havalimanı dış hatlar terminal binası ve müteemmimleri projesinin tutarı 180 milyon avro” diye konuştu (Ek.yy.23.08).*

3.3.35. katıl- : ayrıl-

Katıl- : ayrıl- sözcükleri ilişkisel karşıtlık örneğidir. İki sözcük de birbiriyle karşılıklı ilişki içerisindedir. Aşağıdaki tümcede bu sözcükler sıfat görevinde kullanılarak karşıtlık ilişkisi oluşturmuşlardır.

Örnek

- i. *Ndiaye “takıma **katılacak** ve aramızdan **ayrılacak** oyuncular olacak” dedi (S.yy.20.08).*

3.3.36. kaybet- : kazan-

Kazan- / zafer elde et- : kaybet- / yenil- / mağlup et- sözcükleri ilişkisel karşıtlık türüne dâhildir. Bu sözcükler birbirleriyle karşılıklı ilişki hâlinindedir. A, B’yi yendiğinde A, kazanmış, B ise kaybetmiş olur.

Örnek

- i. *Hamaney, “Geçen zaman zarfında **kaybeden tarafın** ABD, **kazanan tarafın** ise İran olduğu hakikati ortaya çıkmıştır (D.yy.03.11).*

3.3.37. kısa : uzun

Uzun : kısa sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler en, daha gibi derece niteleyici olarak farklı dereceleri gösterebilirler. Muehleisen (1997: 6-7) ve Lee (2013: 336) de eserinde uzun: kısa sözcüklerine dereceli karşıtlık türü adı altında yer vermiştir. Ayrıca dereceli karşıtlığın örtük karşılaştırma gibi bir özelliği olduğunu vurgulamıştır. Buna göre uzun bir yol ortalama uzunluktaki başka bir yoldan daha uzun olabilir. Cruse (1986: 205), dereceli karşıtlık çiftinin göreceli ölçüt özelliğini belirterek uzun : kısa nehir ve uzun : kısa kirpikler örneklerini verir. Akşehirli (2014: 50), çalışmasında açıkladığı tek ölçekli sistemlerin tümünde belirgin bir sıfır noktası bulunmadığını ya da karşıtlığın uygulandığı bağlama göre değişen sıfır noktasının olabileceğini belirtir ve *uzun : kısa* sözcüklerini buna örnek olarak verir.

Örnek

- i. *Soruda, InSight'in Mars yüzeyinde tespit ettiği hayali bir depremde depremin merkez üssünden keşif aracına **kısa yoldan, uzun yoldan** ve tam bir döngüyle ulaşan sinyallerin zamanı verilerek depremin dünya saatiyle ne zaman yaşandığının tespit edilmesi isteniyor (T.yy.14.03).*

3.3.38. kış / kışın: yaz / yazın, yaz / yazın : kış / kışın

Kış / kışın : yaz / yazın, yaz : kış / kışın sözcükleri geçişli karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler mevsim adları olmaları dolayısıyla bir geçişin, dönüşümün ifadesi taşırlar. Kış : yaz sözcükleri mevsimlerin geçişini göstermeleri nedeniyle döngüsel bir özellik taşırlar.

Örnekler

- i. *Bu yıl ise daha kapsamlı ve daha büyük bir adım atarak, ülkemizde profesyonel ligi olan tek oyun League of Legends'in **kış ve yaz** mevsimi liglerine isim sponsoru olduk (T.yy.22.04).*

- ii. *Organizasyon yaz ve kış dönemlerinde başvuruları kabul ediyor (Eğ.ÖÖ.14.08).*
- iii. *“Kışın sıcak, yazın da serin olan mağaramı modern konutlara bile değişmem” dedi (Ek.ArA-RY.09.07).*
- iv. *Ben işimi severek yapıyorum ama üç oğlumun yazın güneş altında, kışın soğuklarda bu işi yapmalarını istemem (Ek.CŞ.24.02).*
- v. *Kimi yaz - kış Bodrum'da yaşıyor, kimi yaz tatili için geliyor... (Ek.CeK.10.04).*
- vi. *“Orta enlemlerde bulunan ülkemizde, kış aylarında karlı gün sayılarında azalma, yaz aylarında ise tropikal gün sayılarında artışlar görülüyor” dedi (Ek.KK.27.06).*

3.3.39. kolay ol- : zorlaş-

Kolay / kolay ol- / kolaylaştır- / basit : zor / zorlaş- / zorluk çıkar- / karmaşık sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler daha, en, çok vb. derece niteleyiciler olarak farklı oranları ifade edebilirler. “Sorunun zorluk derecesi” vb. ifadelerde görüldüğü gibi *zor* sözcüğü işaretli üyeyken *kolay* sözcüğü işaretli üyedir. Dereceli karşıtlık türünün bir özelliği olarak belirtilen kutupluluk ise bir sorunun birine kolay gelirken diğerine zor gelmesi olarak açıklanabilir.

Örnek

- i. *Sıklıkla dil öğrenmenin çocukken daha kolay olduğu ve yaşlandıkça zorlaştığı söylenir (D.yy.01.05).*

3.3.40. kuzey : güney, güney : kuzey

(bk. 3.1.3. güney : kuzey)

Örnekler

- i. *Güney ve Kuzey Kore arasında doğrudan görüşmeler yapılması çağrısında bulunan Guterres, “Kuzey Kore ile savaşın önlenbilir olduğuna inanıyorum, umut veren işaretler var ve açılan fırsat pencerelerinin kaçırılmaması gerek” dedi (D.RC.16.01).*
- ii. *Karşılaşmanın bilet fiyatları kale arkaları (kuzey ve güney) için 40 lira, maraton tribünü (doğu ve batı) için 80 lira olarak belirlenmişti (S.yy.24.07).*
- iii. *Eski adı Hüdavendigâr olan Bursa'nın kuzeyinde Marmara Denizi ve Yalova, kuzeydoğusunda Kocaeli ve Sakarya, doğusunda Bilecik, güneyinde Kütahya ve batısında da Balıkesir yer alıyor (T.yy.25.04).*
- iv. *ESAD rejiminin İdlib'in güneyinde başlattığı çatışmaların ardından göç edenlerin sayısı 220 bini buldu. Göç edenlerin çoğunluğu ise Türkiye sınırına yakın bölgelere İdlib'in kuzeyine geldi (D.FK.13.01).*

3.3.41. maddi : manevi

Maddi : manevi sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne dâhildir. Bu sözcükler arasında orta bir terim yoktur. Bir durum ya da özellik aynı anda hem maddi hem manevi olamaz. İki durumdan yalnızca biri söz konusudur.

Örnekler

- i. *Anayasamızın 22. maddesinde “herkes haberleşme hürriyetine sahiptir” ibaresiyle güvence altına alınan haberleşme özgürlüğünü ve bir kamu hizmeti niteliğindeki haberleşme*

*hizmetini bazı rant hesapları uğruna engellemeye yönelik bu girişimlere karşı hukuki adımlar kararlılıkla atılmakta olup telafisi mümkün olmayan **maddi ve manevi** zararlara mahal bırakılmaması adına devletimizin ilgili tüm kurumlarına gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır (T.yy.05.08).*

ii. *Zarar nedeniyle ödenecek **maddi ve manevi** tazminat miktarının belirlenmesinde Borçlar Yasası uygulanacak (Ek.BS.29.03).*

iii. *Fenerbahçe'nin **maddi ve manevi** kayıpları oldu (S.yy.28.05).*

iv. *15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ertesi günü şirketinin kaderinin değiştiğini ve FETÖ üyeliği iddiasıyla gözaltına alındıktan sonra şirketin **maddi manevi** yıkıma uğradığını belirten Serdar İnan, açıklamasında şu ifadeleri kullanmıştı: “İnanlar’ın 150 milyon TL ödenmiş sermayesi vardır ve elindeki malların değeri bu zan olmaz ise yaklaşık 300 milyon değerindedir” (Ek.yy.10.10).*

3.3.42. nemli : kuru

Nemli : kuru sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler en, daha, çok gibi derece niteleyicileri alarak farklı dereceleri gösterebilirler. Paradis ve Willners (2011: 369), nemli sözcüğünün ıslak sözcüğü aracılığıyla kurunun karşıtı olduğu düşüncesine sahiptir.

Örnek

i. *Bu da vücuttaki tüm **nemli** oluşumların atılması **ve** tamamen **kuru** bir hale getirilmesi demek oluyor (T.yy.04.09).*

3.3.43. nominal : net

Nominal : net sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler birbirini bütünleyerek bu karşıtlık türünü meydana getirmiştir ve bu sözcüklerin

arasında orta bir terim bulunmaz. Aşağıdaki tümcelere göre bir satış ya net ya da nominaldir.

Örnekler

- i. *Nominal teklifin 1 milyar 866,2 milyon lira olduğu ihalede, **nominal satış** 600 milyon lira, **net satış** 622,2 milyon lira olarak gerçekleşti (Ek.yy.20.03).*
- ii. *Nominal teklifin 3 milyar 326,5 milyon lira olduğu ihalede, **nominal satış** 625 milyon lira, **net satış** 623,3 milyon lira olarak gerçekleşti (Ek.yy.20.03).*

3.3.44. önce : sonra

Önce / önceki / öncesinde : sonra / sonraki / sonrası / sonrasında / sonrasındaki sözcükleri dereceli karşıtlık türüne dâhildir. Bu sözcükler en, daha, çok vb. derece niteleyicilerle derecelenebilir.

Örnekler

- i. *Ekim **Öncesi ve Sonrası** Destek (Ek.yy.13.10).*
- ii. *“7 bin 500 üyemizden faal olan 4 bin çiftçiye 10 ziraat mühendisi ile ekim **öncesi ve sonrası** doğru yönlendirme yapıyoruz” dedi (Ek.yy.13.10).*
- iii. *Sınav Evrakı Koruma Görevlisi: Koruma görevlileri sınav evrakının, sınav koordinatörlüklerinde, sınav **öncesinde ve sonrasında** korunmasında birinci derecede sorumludur (Eğ.yy.08.03).*
- iv. *Slovenya'da yeni sezon hazırlıklarını sürdüren Trabzonspor, 17 günlük süreçte tek gün izin yaparken, oynadığı hazırlık maçları **öncesinde ve sonrasında** da günde çift antrenman gerçekleştiriyor (S.yy.18.07).*
- v. *Maç **Öncesi ve Sonrası** Antrenman (S.yy.18.07).*

- vi. *Slovenya kampında 15 Temmuz ve 17 Temmuz'da iki gün aralıkla iki hazırlık maçı oynayan bordo-mavililer, maçlardan **önceki ve sonraki** günlerde de çift antrenman yaparak hazırlıklarına devam ediyor (S.yy.18.07).*
- vii. *ÖSYM Görevli İşlemleri Sistemi (GİS) sınavların **öncesi ve sonrasında** koordinasyonu sağlama adına büyük önem arz ediyor (Eğ.yy.08.03).*
- viii. *Türkiye'nin dört bir yanında gerçekleştirilen sınavların **öncesinde ve sonrasında** işlemlerin yapıldığı ÖSYM GİS ekranı, personellerin sıkça ziyaret ettiği alan oldu (Eğ.yy.08.03).*
- ix. *Bazı okulların sistemlerinde kurs başlamadan **önce ve** kurs bitiminden **sonra** da online çalışma platformları öğrenciye ek ücret talep edilmeden veriliyor (Eğ.GöK.09.02).*
- x. *Tasarıya göre işletmeciler, tedarik zincirinde yer alan bir **önceki ve varsa bir sonraki** iktisadi işletmecinin ismi, ticari unvanı veya markası ve irtibat bilgileri ile ürünün takibini kolaylaştıracak kayıtları düzenli şekilde tutmakla yükümlü olacaklar (Ek.BS.29.03).*
- xi. *Ekip **önce** ince damar tabaka ağlarıyla başladı, **sonra** 210 sağlıklı genç yetişkinin beyin taramalarını yaptı (D.yy.29.03).*
- xii. *Sırasıyla **önce** Lamborghini ve Bentley, daha **sonra** Audi'nin Genel Müdürü olan Bottaro şimdi Doğu Otomotiv'in amiral gemisi olan Volkswagen Binek'in direksiyonuna geçti (Ek.EmÖ.22.04).*
- xiii. *“Çocukların ve eşinle mutlu bir hayat sürmen için biz polis olarak destek olacağız, **önce** silahını ve çocuklarını teslim et, **sonra** seninle çay içip eşin ile arandaki problemi düzeltelim” dedi (G.HT.22.01).*
- xiv. *İzmir Cumhuriyet Başsavcılığı'nın kararında “Hasan Orhan Ç.'nin telefon hattında daha **önce** ByLock programını*

kullandığının tespit edildiği, daha sonra güncellenmiş listede yapılan sorgulamada ByLock programını kullanmadığının belirlendiği” yer aldı (G.DC.29.03).

- xv. **Önce** rakibi iyi analiz edeceksin. **Sonra** maçı kafanda oynayacaksın (S.yy.20.03).
- xvi. Öğrenciler **önce** maket üstünden, daha **sonra** hastadan kan alıyor (Eğ.yy.03.11).
- xvii. Saate entegre kamera ve el dedektörlerini Bina Sınav Sorumlusundan sınav **öncesinde** teslim alır, öncelikle BSS odasındaki kamerayı takarak çalıştırır, **sonra** bina girişindeki kamerayı takarak çalıştırır ve daha sonra sınav salonlarındaki kameraları çalışır duruma getirir (Eğ.yy.08.03).
- xviii. Sınav **öncesinde** son bir kez tüm kameraların çalışıp çalışmadığını kontrol eder. Sınav **sonrasında** ise tüm kameraları Bina Sınav Sorumlusuna geri teslim eder (Eğ.yy.08.03).
- xix. Bıçakla **önce** koltuğun dış kılıfını kesen YouTuber baba daha **sonra** koltuğun içini işte böyle didik didik etti (T.yy.03.11).

3.3.45. sabah : akşam

Sabah : akşam sözcükleri geçişli karşıtlık türüne örnek oluşturmuştur. Akşehirli'nin (2018: 45) bu karşıtlık türünü açıklarken değindiği *nitel ya da nicel olarak geçişin, dönüşümün ifade edilmesi* ibaresi, sabah : akşam sözcüklerinde görülen karşıtlık ilişkisini açıklar. Bu sözcükler aydınlıktan karanlığa geçişi ifade ederler.

Örnek

- i. Her hafta perşembe **sabah ve akşam**, iki gruba ücretsiz matematik kursu veriyor (Eğ.EÜ.22.01).

3.3.46. sağ : sol

Sağ : sol sözcükleri yön gösteren karşıtlık türüdür. Sağlık (2007: 24), Lyons (1977: 281) ve Jaszcolt (2002: 17) da eserlerinde yön ifade eden karşıtlıklar arasında bu sözcüklere değinmişlerdir. Ayrıca Arat (1965: 11-13) *solda (soltun)* ve *sağda (ongdun)* sözcüklerini tarihsel Türk dili açısından incelemiş ve bu sözcükleri yön gösteren karşıt ifadeler olarak açıklamıştır. Bu sözcükler yatay ilişkileri ifade ederler.

Örnekler

- i. *Çentik kısmının sağ ve sol tarafından aşağı indirildiğinde iPhone X'de olduğu gibi farklı menüler geliyor (T.SÖ.27.02).*
- ii. *Takım halinde savunma yapan ve toplu hücumla çıkan sarı-lacivertlilerde sağ ve sol kanatta bireysel yetenekli oyuncular Mathieu Valbuena ve Andre Ayew yer alırken, orta alanda Eljif Elmas ve Jailson ikilisi Koeman'ın ana tercihleri oldu (S.yy.09.11).*
- iii. *iPhone'da herhangi bir bölümde yazı yazarken iPhone'u sağa sola sallarsanız karşınıza üç seçenek çıkacak (T.SÖ.15.07).*
- iv. *Nasıl korkulmasın, sağımıza solumuza, her yanımıza roket düşüyordu (G.RÖ-EG.27.02).*
- v. *Sağımızda, solumuzda kahramanca savaşan gencecik delikanlılar (S.MA.08.03).*
- vi. *Kaç orta yaptı Beşiktaş sağdan, soldan, ortadan (S.yy.20.03)?*
- vii. *Kulüpten yapılan açıklamaya göre, sağ kanatta oynayan 23 yaşındaki İspanyol Castillejo'nun transferi için Villarreal, sol kanatta görev yapan 25 yaşındaki Uruguaylı Laxalt için de Genoa ile anlaşıldı (S.yy.17.08).*

3.3.47. sevinç : keder

Sevinç / sevindir- : keder / üz- sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler en, daha, çok gibi derece niteleyici alabilirler. Willners (2001: 19) da bu sözcükleri mutlu sözcüğüne dikkat çekerek dereceli karşıtlık türüne dâhil etmiştir.

Örnek

- i. *Çünkü futbol aracılığıyla umudu, mücadeleyi, **sevinci, kederi** her defasında bir sonraki karşılaşmaya, sezona, maça taşımaya devam edebiliriz (G.İÖ.22.04).*

3.3.48. soru : cevap

Soru : cevap / yanıt sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler orta bir terim kabul etmez. Egan (1968: 27a) da bu sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnek olarak vermiştir.

Örnekler

- i. *Hakan Ünsal ile 3 soru, 3 cevap (S.EO.05.03).*
- ii. *LGS soruları ve cevap anahtarı az sonra Hurriyet.com.tr'de (Eğ.yy.03.06).*
- iii. *Yaklaşık 1 milyon ortaokul 8'inci sınıf öğrencilerinin katıldığı LGS soruları ve cevap anahtarı az sonra Hurriyet.com.tr'de olacak (Eğ.yy.03.06).*
- iv. *Adaylar ders ders sınavda çıkan soruları ve cevap anahtarını inceleyebilir, netlerini hesaplayabilecekler (Eğ.yy.03.06).*
- v. *Sınavda çıkan sorular ve cevap anahtarları az sonra Hurriyet.com.tr'de olacak (Eğ.yy.03.06).*
- vi. *Adaylar ders ders sınavda çıkan soruları ve cevap anahtarını inceleyebilir, netlerini hesaplayabilecekler (Eğ.yy.03.06).*

- vii. *Adaylık Kaldırma Sınavı (AKS) soruları cevapları ve sonuçlar ne zaman yayımlanacak?* (Eğ.yy.09.12)
- viii. *Peki, Adaylık Kaldırma Sınavı soruları ve cevapları ne zaman yayımlanacak?* (Eğ.yy.09.12)
- ix. *Öğretmenlik uygulamaları, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Bakanlık teşkilatı, görevleri ve mevzuatı ve 657 ve 4483 sayılı kanunlardan sınava tabi tutulan öğretmenler, Adaylık Kaldırma Sınavı soruları ve cevapları için internet üzerinden araştırmalarına başladı* (Eğ.yy.09.12).
- x. *Milli Eğitim Bakanlığı sınav soruları ve cevaplarının ne zaman yayımlanacağına dair herhangi bir bilgi vermedi* (Eğ.yy.09.12).
- xi. *Soru ve cevaplar yayımlanması halinde haberimizde yer alacaktır* (Eğ.yy.09.12).
- xii. *Soru ve cevapların yayınlanmasıyla birlikte bir tahmin yürütmeye çalışan adayların gözü kulağı şimdi YDS sonuçlarının tarihinde* (Eğ.yy.10.04).
- xiii. *YDS soru ve cevapların bir kısmı geçtiğimiz günlerde erişime açılmıştı* (Eğ.yy.10.04).
- xiv. *22 Nisan'da yapılan EKPSS'nin temel soru kitapçıkları ve cevap anahtarları ÖSYM'nin internet adresinden erişime açıldı* (Eğ.yy.25.04).
- xv. *Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'nın (2018 EKPSS) temel soru kitapçıkları ve cevap anahtarları 10 gün süreyle erişime açıldı* (Eğ.yy.25.04).
- xvi. *EKPSS soru kitapçıkları ve cevap anahtarları için tıklayın* (Eğ.yy.25.04).
- xvii. *ÖSYM, adli yargı sınavına katılan adaylar için soru kitapçıkları ve cevap kâğıtlarını internet üzerinden erişime açtı* (Eğ.yy.31.01).

- xviii. *Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), 24 Aralık'ta düzenlenen 'Adalet Bakanlığı Adli Yargı Hâkim ve Savcı Adaylığı Yazılı Yarışma Sınavı-2'nin aday soru kitapçıkları ve cevap anahtarlarını erişime açtı (Eğ.yy.31.01).*

3.3.49. sözleşmeli : kadrolu

Sözleşmeli : kadrolu sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne dâhildir. Bu sözcükler çağrışımsallık özellikleriyle aynı anlam alanının iki ucunu da kapsarlar. Aynı zamanda bu sözcükler orta bir terime sahip değildir. Bir kişi çalıştığı işte ya sözleşmelidir ya da kadroludur.

Örnekler

- i. *Sınav sonuçlarının Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğünce valiliklere bildirilmesinin ardından başarılı olan aday öğretmenler (sözleşmeli - kadrolu) adaylık sürecini tamamlamış sayılır (Eğ.yy.09.12).*
- ii. *Başarı puanı 60 (altmış) ve üzerinde olan aday öğretmenler (sözleşmeli - kadrolu) başarılı sayılır (Eğ.yy.09.12).*

3.3.50. tek : çift

Tek : çift sözcükleri bütünleyici karşıtlığa örnektir. Bu bağlamda bir sayı ya tektir ya da çifttir. Orta bir olasılık yoktur. Bu sözcükler sayı ile ilgili anlam alanının her iki ucunu da kapsarlar.

Örnek

- i. *Milli tenisçi Başak Eraydın, İspanya'da katıldığı 25 bin dolar para ödüllü ITF Turnuvası'nda **tekler ve çiftlerde** ikinciliği elde etti (S.yy.05.08).*

3.3.51. toplama : yayma

Toplama : yayma sözcükleri ilişkisel karşıtlık türüne dâhildir. Bu sözcükler arasında karşılıklı yapıma ilişkisi vardır.

Örnek

- i. *UNESCO Kürsüsü'nün, Türkiye'de kültür politikası ve kültürel diplomasi alanlarında ulusal ve uluslararası çalışmalar için araştırma, eğitim, kapasite geliştirme, veri **toplama ve yayma** platformu olması amaçlanıyor (Eğ.yy.22.09).*

3.3.52. tutukla- : serbest bırakıl-

Tutukla- : serbest bırak- sözcükleri ilişkisel karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler arasında karşılıklı olma ilişkisi vardır.

Örnek

- i. *Egemen Bağış'a Edirne'de **tutuklanan** ve 2 gün önce **serbest bırakılan** 2 Yunan askeri soruldu (D.yy.17.08).*

3.3.53. üretim : tüketim

Üretim / üretici : tüketim / tüketici sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler sürekli bir çağrışım ilişkisi içerisindedirler. Ayrıca bu sözcükler arasında orta bir terim bulunmaz. Aşağıdaki tümcelerde bu sözcükler ad görevinde kullanılarak karşıtlık ilişkisi oluşturmuşlardır.

Örnekler

- i. *Atık yönetimi, herhangi bir ürünün tasarım aşamasından başlayarak; **üretim, tüketim**, atık oluşumu, atığın geri dönüştürülmesi ve/veya bertaraf edilmesini kapsar (Ek.yy.04.05).*

- ii. *Şahin, “insanların üretim ve tüketim kaynaklı olarak saldığı sera gazları iklimi değiştiriyor ve bu tür aşırı olaylara yani iklim felaketlerine neden oluyor” dedi (Ek.KK.27.06).*

3.3.54. yat- : kalk-

Yatma : kalkma sözcükleri ilişkiyel karşıtlık türüne dâhildir. İki sözcük de birbirleriyle karşılıklı bir ilişki hâindedir.

Örnek

- i. *Bu düzeni sağlamak için yatma ve kalkma saatini bir rutine oturtmaya çalışmak ve bundan ödün vermemek gerekiyor (Eğ.yy.03.02).*

3.3.55. yavaşla- : hızlan-

(bk. 3.3.28. hızlı / çabuk : ağır / yavaş)

Örnek

- i. *NF-κB saatinin 34 derece vücut sıcaklığında yavaşladığı ve normal 37 derece vücut sıcaklığından daha yüksek sıcaklıklarda (ateşte, 40 derece gibi) NF-κB saatinin hızlandığı tespit edildi (T.yy.22.05).*

3.3.56. yeni : eski

Yeni : eski sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler en, daha, çok vb. derece niteleyiciler alabilirler. Bu sözcük çiftinde yenilik kavramı, eski ve yeni sözcüklerinin kapsayıcısı konumundadır. Dolayısıyla yeni, işaretli üyeyken eski, işaretli üyedir. Akşehirli (2014), bu durumu belirtili ve belirtisiz üye olarak adlandırmıştır.

Örnek

- i. *Fork edilmiş yeni ağlara sahip kullanıcılar, eski ağa da tekrar dönebiliyor (T.yy.25.01).*

3.3.57. yerli : yabancı

Yerli : yabancı sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Her iki sözcük de birbirini çağrıştırır ve orta bir terime izin vermezler. Aynı zamanda aynı anlam alanının her iki ucunu da kapsarlar. Örneğin bir kimse bulunduğu yerde ya yerli ya da yabancıdır.

Örnekler

- i. *Bugüne kadar yarattığımız güven, kalite ve mutlu müşteri deneyimini daha nice yerli ve yabancı müşterimize uzun yıllar yaşatmaya devam edeceğiz (Ek.yy.01.09).*
- ii. *Yerli ve yabancı misafirlerimizle anketler yapıp temel beklentileri ve ihtiyaçları analiz ettik (Ek.FA.07.05).*
- iii. *Bu sayede taşınma süresinde Atatürk Havalimanı ve İstanbul Havalimanı'na uçamayan yerli ve yabancı havayolu şirketleri Sabiha Gökçen Havalimanı'nı kullanabilecek (Ek.AU.09.12).*
- iv. *“Bugün itibari ile yerli ve yabancı hava yolu şirketlerinin uçuş talepleri devam etmektedir” denildi (Ek.AU.09.12).*
- v. *Tatil için gittiği Phuket Adasında Türk restoranı açan Manisalı genç girişimci yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı oldu (Ek.yy.11.08).*
- vi. *“I Dynasty”, yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı oldu (Ek.YA.18.06).*
- vii. *Türkiye'nin turizm yatak kapasitesi en fazla olan bölgesi Manavgat'ta tatillerini geçiren yerli ve yabancı turistler denize akın etti (Ek.yy.21.07).*

- viii. *İstanbul Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği'nin (İHKİB) iştiraki Ekoteks tarafından bu yıl 11'incisi düzenlenen Uluslararası Tekstil Sempozyumu, yerli ve yabancı uzmanların katılımıyla Dış Ticaret Komitesi'nde gerçekleştirildi (Ek.yy.25.09).*
- ix. *Yılda 1.5 milyon yerli ve yabancı turistin ziyaret ettiği havuzda miktarı hakkında bilgi bulunamayan paraları özel işletmecinin topladığı belirtiliyor (Ek.SU.25.10).*
- x. *Maya takvimine dayanan kıyamet inancı nedeniyle adını dünyaya duyuran ve her yıl 1.5 milyon yerli ve yabancı ziyaretçiyi ağırlayan İzmir Şirince köyündeki St. Jean John Baptist Kilisesi'ne (Meryem Ana) ait havuzun içerisine dilek amacıyla atılan yerli ve yabancı madeni paralar İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nü harekete geçirdi (Ek.SU.25.10).*
- xi. *Yerli ve yabancı yazarlardan belirlenen 45 kitap ile 50 film de eğitimler boyunca okul idaresinin uygun bulunduğu saatlerde öğretmenlerce eleştirel gözle tartışılacak (Eğ.yy.22.05).*
- xii. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültür Politikası ve Kültürel Diplomasi UNESCO Kürsüsü'nün açılış toplantısı, yerli ve yabancı akademisyenlerin katılımıyla Santral İstanbul Kampüsü Enerji Müzesi'nde gerçekleştirildi (Eğ.yy.22.09).*
- xiii. *Mustafa Denizli: "Hocanın yerlisi yabancıası olmaz" dedi (S.yy.12.12).*
- xiv. *Türk futbolunda son dönemde yaşanan teknik direktörler ile ilgili sıkıntılar hakkında ise Denizli şöyle konuştu: "Hocanın yerlisi yabancıası olmaz" (S.yy.12.12).*

3.3.58. yurt içi : yurt dışı

Yurt içi : yurt dışı sözcükleri yön gösteren karşıtlık türüne dâhildir. Bu sözcükler farklı durumlarda dikey ya da yatay ilişkileri ifade edebilirler.

Örnekler

- i. *Kırıkhan'da birçok diş hekimi üçüncü kuşak olarak mesleği sürdürürken, yaklaşık yarım asır önce dedesi tarafından kurulan klinikte mesleği icra eden Osman Murat Kelce'ye, yurt içi ve yurt dışından birçok hasta geliyor (D.yy.24.02).*
- ii. *Üçer'in, 1959 yılında kurduğu GAMA şirketi yurt içinde yurt dışında önemli çalışmalara imza attı (Ek.HaK.02.03).*
- iii. *Sevk yazısında Alev Babuna'nın ise yurt içi ve yurt dışından getirilen ekort kızların bulunmasını, getirilmesini, ücretlerinin ödenmesini organize eden, kızların Adnan Oktar'a karşı nasıl davranmaları gerektiğini kontrol eden, tüm hesap hareketlerini günlük olarak Adnan Oktar'a ilettiği anlatıldı (G.DaG.18.07).*
- iv. *Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde spor sosyolojisi ve spor medyası üzerine dersler veren, bu konuda yurt içi ve dışında yazılmış birçok kitabı bulunan Doç. Dr. Ahmet Talimciler ile kararı iki gün sonra verilecek olan saldırın sosyolojik boyutunu, nedenlerini, sonuçlarını ve önlemlerini konuştuk. Talimciler'e göre, sadece taraftarları terbiye etmeye çalışan uygulamalar ile futbol sahalarını dönüştüremezsiniz (G.İÖ.22.04).*
- v. *Yurt içinde ve yurt dışında yayımlanmış birçok kitabı olan Talimciler, aynı zamanda sporla ilgili yazılmış üç kitabın da editörüdür (G.İÖ.22.04).*
- vi. *Bu düzenlemelerle yurt içi ve yurt dışı burs miktarlarının artırıldığını ve MEB adına da öğrenci göndermeye başladıklarını anlatan Bakan Yılmaz, öğrencilerin yurtdışında eğitim amacıyla geçirdikleri sürelerin tamamının memuriyette geçirilmiş gibi sayıldığını, öğrencilerin eş ve çocuklarının*

yurtdışındaki sağlık giderlerini de devlet olarak üstlendiklerini anlattı (Eğ.yy.04.04).

- vii.** *Şirket belirlerken ne kadar zamandır ve hangi eğitim alanlarında hizmet sunduğu, oluşturduğu öğrenci memnuniyeti ve referans oranları, uluslararası alanda sahip olduğu okul partnerlikleri ve eğitim kurumları ile olan iletişimleri, **yurt içi ve yurt dışı** akreditasyonları, eğitim danışmanlarının hizmet verdiği ülkeler konusundaki bilgi birikimleri, bu ülkelerin diğerlerinden farkıyla ilgili yönlendirmeleri, temsilcisi oldukları okulu ziyaret edip etmedikleri, ülkelerin vize koşulları hakkındaki bilgileri ve yurtdışı eğitim sektöründeki etik kurallara uygun olmaları oldukça önemli (Eğ.Gök.09.02).*
- viii.** *Tatili verimli ve eğlenceli geçirmek için **yurt içinde ve yurt dışında** bilimden sanata, spordan doğa aktivitelerine birçok seçenek bulunuyor (Eğ.yy.09.06).*
- ix.** *Çocukların yaz tatilini verimli ve eğlenceli geçirmesi için **yurt içinde ve yurt dışında** bilimden sanata, spordan doğa aktivitelerine birçok seçenek var (Eğ.yy.09.06).*
- x.** *Beşiktaş **yurt içinde ve dışında** elde ettiği başarılarla etki alanını ve taraftar sayısını epey yükseltiyor (S.MA.08.03).*

3.3.59. yüksek : düşük

Düşük / düşüş : yüksek / artış sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler en, daha vb. niteleyicileri alarak miktar belirtirler. Bir ürünün miktarı “yüksekliği nedir? / artış oranı kaçtır?” şeklinde sorulur. “Düşüklüğü kaçtır?” vb. biçiminde sorulmaz. Dolayısıyla yükseklik ve artış sözcükleri işaretsiz yani belirtisiz üyeyken düşük ve düşüş sözcükleri işaretli yani belirtili üyelerdir. Muehleisen (1997: 7-8) ve Lee (2013: 336) de yüksek : düşük sözcük çiftini dereceli karşıtlık türü olarak aktarmıştır.

Örnek

- i. *Ön lisans akademik not ortalamaları (en **yükseği** 100, en **düşüğü** 50 olarak değerlendirilerek) 0,8 ile çarpılarak Önlisans Başarı Puanına (ÖBP) dönüştürülecektir (Eğ.yy.21.07).*

3.4. X Y (Tekrar Grubu)

Derlemdeki tekrar gruplarından yalnızca Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde yer alanlar aşağıda gösterilmiştir.

3.4.1. alım : satım

(bk. 3.3.4. al- : sat-)

Örnekler

- i. *Gelecek için teknolojiye, inovasyona sürekli yatırım yapıldığını ifade eden Uyan; müşterilerin bankacılık işlemlerini olabildiğince mobile taşımaları, para transferinden fatura ödemeye, kıymetli maden ve döviz işlemlerinden hisse **alım satımına** kadar birçok bankacılık işlemini kolayca yapabilmeleri için çalışmaların hızla devam ettiğini kaydederek, şunları söyledi: “Bankacılık sektöründe internet şubesi, mobil şube, dijital bankacılık ve self servis bankacılık hizmetleri gibi alternatif dağıtım kanallarına hızlı geçiş yaşıyor (Ek.AN.08.03).*
- ii. *Katılım bankaları, dijital bankacılık uygulamaları ile bankacılık hizmetlerinin yanında finansal danışmanlık ve döviz-emtia **alım satımını** kolaylaştıran yeni mobil uygulamalar ürettiler (Ek.AN.08.03).*
- iii. *Gümrük ve Ticaret Bakanı Bülent Tüfenkci, emlakçılık sektörüne ilişkin yönetmelik taslağına son şeklini verdiklerini*

belirterek, “**alım satım** işlemlerinde hizmet bedeli oranı, satış bedelinin katma değer vergisi hariç yüzde 4’ünden fazla olmayacak” dedi (Ek.yy.13.05).

- iv. Verilen hizmete göre, “**alım satım** aracılık sözleşmesi”, ya da ‘kiralamaya aracılık sözleşmesi’ düzenlenecek (Ek.yy.13.05).
- v. Taşınmaz ticareti kapsamında alınacak hizmet bedelinin de kurala bağlandığını vurgulayan Tüfenkci, “**alım satım** işlemlerinde hizmet bedeli oranı, **alım satım** aracılık sözleşmesinde yer alan satış bedelinin katma değer vergisi hariç yüzde 4’ünden fazla olmayacak” (Ek.yy.13.05).
- vi. Özdemir, “Ziraat Katılım olarak müşterilerimize gram altın **alım satım** işlemlerinin gerçekleştirebileceği özel cari altın depo hesabı hizmetini sunuyoruz” dedi (Ek.AN.19.09).

3.4.2. anne : baba

(bk. 3.1.1. anne : baba)

Örnekler

- i. Çocuklarının bu dönemi daha verimli ve eğlenceli geçirmesi için yollar arayan **anne babalar** için bir alternatif de yaz okulları (Eğ.yy.09.06).
- ii. 7-11 yaş grubu için hazırlanan Aile-Çocuk Uzay Kampı’na ise **anne babalar** da davetli (Eğ.yy.09.06).
- iii. **Anne babaları**, traktörle okulun bahçesini sürerken, öğretmenleri, çapa yapıyor (Eğ.yy.13.05).
- iv. Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk, “Benim **anne babalara** mesajım var” dedi (Eğ.yy.15.11).

3.4.3. aşağı : yukarı

Aşağı : yukarı sözcükleri yön gösteren karşıtlık türüne örnektir. Sağlık (2007: 24), Lyons (1977: 281), Jaszcolt (2002: 17), Lee (2013: 337) ve Cruse (1986: 223) da eserlerinde bu sözcükleri yön gösteren karşıtlık türü olarak ele almışlardır. Arat (1965: 4-12) *yukarı (öze)* ve *aşağıda / aşağıya (asra)* sözcüklerini yön gösteren karşıt ifadeler arasında incelemiştir. Ayrıca Cruse (1986: 225), aşağı : yukarı sözcük çiftinin yön gösteren karşıtlıklar arasında yaygın bir çift olduğunu ifade etmiştir. Bu sözcükler dikey ilişkileri gösterirler.

Örnekler

- i. *Bizler oyuna ilk giriş yaptığımızda ilk sezondan **aşağı yukarı** bir sene sonrasındayızdır (T.yy.16.05).*
- ii. *Messi'nin ezeli rakibi Cristiano Ronaldo'nun kazandığı para da **aşağı yukarı** aynı seviyede (S.AD.04.04).*

3.4.4. az : çok

Az : çok / fazla sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler en, daha, çok gibi derece niceleyicilerle nitelenerek farklı boyutları gösterirler.

Örnekler

- i. *Uzmanlar mezenterin anatomisi ve yapısına dair **az çok** fikir sahibi olsa da, organın nasıl çalıştığı tam olarak bilinmiyor (D.yy.29.03).*
- ii. *16 yıldır Şehitler Ortaokulu'nda öğretmenlik yaptığını ve **az çok** çevreyi tanıdığını ifade eden Sevgi Sökmen şunları söyledi (Eğ.yy.22.04):*

3.4.5. doldur- : boşalt-

Doldur- : boşalt- sözcükleri ilişkisel karşıtlık türüne örnektir. Bu bağlamda A, B'yi doldurursa B, A tarafından doldurulmuş olur. İlişkisel karşıtlık türü genel olarak

eylem türündeki sözcüklerde görülse de aşağıdaki tümcede adlaşmış sözcüklerde karşılığını bularak karşıtlık ilişkisi meydana getirmiştir.

Örnek

- i. *Çünkü 18 içine adam yığıp **doldur boşalt** oynamanın Attamah'ı dünya starı yaptığını bile göremedi, okuyamadı (S.yy.20.03).*

3.4.6. dost : düşman

Dost : düşman sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler, insan ilişkileriyle ilgili anlam alanlarından birinin her iki ucunu da kapsar ve sözcüklerin arasında orta bir terim bulundurmaz.

Örnek

- i. *Egemen Bağış, “yargı kararında siyasi bir tavır da söz konusu oldu mu?” sorusuna, Türkiye'de yargının bağımsız olduğunun altını çizerek, “Türk yargısının bağımsız olduğunu **dost düşman** görmüş oldu ama aynı zamanda bu kararı veren hâkimden sokaktaki vatandaşıma ve en başımızdaki Cumhurbaşkanı kadar herkesin Yunan halkına bir mesajı vardır” dedi (D.yy.17.08).*

3.4.7. gece : gündüz

(bk. 3.3.24. gece : gündüz)

Örnek

- i. *Tek derdim; gelecek nesillere iyi bir Fenerbahçe bırakmak bunun için de **gece gündüz** çalışıyoruz (S.yy.03.02).*

3.4.8. git- : gel-

Git- : gel- sözcükleri ilişkisel karşıtlık türüne dâhildir. İki sözcük de birbirleriyle karşılıklı bir ilişki içindedir.

Örnek

- i. *Karşı köşede bir kez daha atıldı **gitti geldi** Mete Kalkavan ama olmadı (S.yy.22.04).*

3.5. (...) X+...(n)In (...) Y+ (s)I

3.5.1. boşal- : doldurul-

(bk. 3.4.5. doldur- : boşalt-)

Örnek

- i. *Son bir yılda üst düzey yönetici seçme ve yerleştirme piyasasının hareketli bir yıl geçirdiğini söyleyen Korn Fery Genel Müdürü Banu Başol, “gerek yeni yatırımlarla oluşan yepyeni pozisyonların doldurulması, gerekse yurtdışına transfer olan başarılı Türk yöneticilerden ya da görev süresi dolarak ülkesine geri dönen yabancı yöneticilerden **boşalan rollerin doldurulması** bu hareketliliği sağladı (Ek.BÖS.28.05).*

3.5.2. kaç- : yakalan-

Kaç- : yakalan- sözcükleri ilişkisel karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler karşılıklı bir yapma hali içindedirler.

Örnek

- i. *Polis, **kaçan** şüphelinin **yakalanması** için çalışma başlattı (G.EB.09.07).*

3.5.3. soru : cevap / yanıt

(bk. 3.3.48. soru : cevap)

Örnekler

- i. *İlk sorunun cevabı, 1 ve kuralı gereği denklem şöyle oluşuyor (T.yy.01.04).*
- ii. *İkinci sorunun cevabı ise: (T.yy.01.04).*
- iii. *Dünya bu soruların yanıtlarını arıyor (T.04.09)!*
- iv. *İşte insanlığın çokça merak ettiği soruların yanıtları (T.yy.04.09)...*
- v. *Sorunun cevabını bilenlerin büyük bir bölümü “ürün müdürü” koltuğunu kapıyor (T.yy.07.04).*
- vi. *İlk sorunun cevabı, 1 ve kuralı gereği denklem şöyle oluşuyor: $3/(1/3)=3x(3/1)$ (T.yy.07.04).*
- vii. *İkinci sorunun cevabı ise: Yeşil bardak= 7 Beyaz fincan= 5 Mavi kupa= 4 (T.yy.07.04).*
- viii. *Bu soruların cevap anahtarları sorulardan hemen sonra... (T.yy.07.04).*
- ix. *'Instagram çöktü mü, Instagram şuan çalışıyor mu?' sorusunun cevabını araştıranların sayısı ise hayli fazla.. (T.yy.10.05).*
- x. *Bu soruların cevaplarını da zamanla kendisi zaten yanıtlayacak (S.TE.24.06).*
- xi. *Peki, bakanlığın yayımladığı bilgilere göre okullar ne zaman kapanacak sorusunun cevabı ne olacak (Eğ.yy.01.05)?*
- xii. *Okullar ne zaman kapanacak sorusunun cevabı Milli Eğitim Bakanlığı'nın resmi takvimine göre netlik kazandı (Eğ.yy.01.05).*

- xiii. *ALES ne zaman yapılacak sorusunun cevabını sorgulayan birçok vatandaş, ÖSYM'nin sınavı uygulayacağı tarihi merak ediyor (Eğ.yy.29.08).*
- xiv. *İşte, sınava kendisi ya da yakınları girecek olan adayların sorguladığı ALES ne zaman sorusunun cevabı (Eğ.yy.29.08).*
- xv. *Bunun için adayların T.C. Kimlik Numaraları ve şifreleri ile giriş yaptıktan sonra ilgili sınavı ve “Sınav Kitapçığı Görüntüle” ekranını seçerek sınavda kullandıkları soru kitapçığı görüntüsünü, sınav kitapçığına yaptıkları işaretlemeleri, bu işaretlemelerin optik okuyucularla okunması sonucu elde edilen aday cevaplarını ve soruların doğru cevaplarını görebilecekler (Eğ.yy.31.01).*
- xvi. *Bu soruların da cevabına ulaştım (Ek.SL.09.02).*
- xvii. *Adaylar, AİS'e T.C. Kimlik Numaraları ve şifreleri ile giriş yaptıktan sonra ilgili sınavı ve 'Cevap Kâğıdı Görüntüleme' ekranını seçerek sınavda kullandıkları cevap kâğıdı görüntüsünü, yaptıkları işaretlemeleri, bunların optik okuyucularla okunması sonucu elde edilen cevaplarını ve soruların doğru yanıtlarını görebilecek (Eğ.yy.17.08).*

3.6. Daha X ... daha Y ...

3.6.1. az : fazla

(bk. 3.4.4. az : çok)

Örnek

- i. *“Daha az nefret, daha fazla diyalog ve daha derin uluslararası iş birliği gerekiyor” dedi (D.RC.16.01).*

3.7. ...X ve/ veya (...) Y

3.7.1. anne : baba

(bk. 3.1.1. anne : baba)

Örnek

- i. *Türkiye’de toprak esasına dayalı vatandaşlık alma usulü bulunmamakta, vatandaş olmak için kişinin **annesi veya babasından** en az birisinin Türk vatandaşı olması şartı aranmaktadır (G.BS.19.01).*

3.7.2. gelir : gider

Gelir : gider sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler arasında orta bir terim yoktur ve ekonomi ile ilgili anlam alanlarından birinin iki ucuna da işaret ederler.

Örnek

- i. *Fenerbahçe Spor Kulübü ve iştiraklerinde, haberde yazıldığı şekilde kulübün mali kaydına alınmayan herhangi bir **geliri ve/ veya gideri** olamaz (S.yy.09.07).*

3.7.3. satın al- : sat-

(bk. 3.3.4. al- : sat-)

Örnek

- i. *Bitcoin **satın almak veya** bitcoinlerinizi **satmak** için birçok servis bulunuyor ancak bunu gerçekleştirmek o kadar da kolay değil (T.yy.01.01).*

3.8. (...) X ya da (...) Y

3.8.1. açık : örtülü

(bk. 3.3.2. açık : kapalı)

Örnekler

- i. *Kamuda çalışan 28 kişi sınav, mülakat gibi süreçlerde **açık ya da örtülü** olarak ayrımcılıkla karşılaştıklarını söylüyor (Ek.DT.30.06).*
- ii. *Ayrımcılıkla karşılaştıklarını belirten çalışanlar işe alım sürecinde cinsel kimliklerinin **açık ya da örtülü** bir şekilde sorgulandığını belirtiyor (Ek.DT.30.06).*

3.8.2. arka : ön

(bk. 3.3.9. arka : ön)

Örnek

- i. *Yazılım ile tam uyumlu çalıştığı için araç ve yol hakkındaki tüm verilere ulaşan “Digital Light” teknolojisi, sürücüye önündeki araçla koruması gereken takip mesafesi, şeritten çıkması halinde şeride geri dönmesi ya da şerit değiştirirken **arkada ya da önde** bulunan aracın uygun olmaması gibi konularda uyarılarda bulunuyor (T.yy.03.12).*

3.8.3. önce : sonra

(bk. 3.3.44. önce : sonra)

Örnek

- i. *Özellikle isim bilgisi girilen alanlarda isimden **önce ya da sonra** boşluk bırakılmamaya dikkat edilmelidir (Eğ.yy.28.09).*

3.8.4. resmî : özel

(bk. 3.3.15. kamu / devlet : özel)

Örnek

- i. *Kampanya; Milli Eğitim Bakanlığına bağlı veya bakanlık tarafından onaylanan her derece ve türdeki resmî ya da özel okullarda çalışan öğretmenleri, yükseköğretim kuruluşlarında çalışan öğretim elamanlarını ve Türk uyruklu olup yabancı ülkelerde çalışan öğretmenleri kapsıyor (Eğ.yy.06.11).*

3.8.5. sabit : döner

Sabit : döner sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnek oluşturur. Bu sözcükler aynı anlam alanının her iki ucunu da temsil ederler ve orta bir terim bulundurmazlar. Örneğin bir nesne ya sabit (durağan) ya da dönerdir (hareketli).

Örnekler

- i. *Şirket, bu kapsamda sabit ya da döner kanatlı İHA'ların avantajlarını tek bir platformda birleştiren "değişken hacimli İHA" geliştirdi (T.yy.31.05).*
- ii. *Konvansiyonel İHA'lar sabit ya da döner kanatlı olarak iki kategoride üretiliyor (T.yy.31.05).*

3.8.6. soğuk : sıcak

Soğuk : sıcak sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnektir. Her iki sözcük de en, daha, çok gibi derece niteleyici olarak farklı dereceleri gösterebilirler. Kempson (1977: 84-85), Muehleisen (1997: 6-7), Murphy (2003: 190), Gao ve Zheng (2014: 234), Akşehirli (2004: 37), Şahin (2008: 473) ve Günay (2007: 181) da eserlerinde bu sözcükleri dereceli karşıtlık türüne dâhil etmişlerdir. Muehleisen, dereceli karşıtlık özelliklerinden biri olarak verdiği örtük karşılaştırmayı soğuk: sıcak sözcükleri ile açıklar. Buna göre sıcak bir gün, ortalama sıcaklıktaki başka bir

günden daha sıcak olmayı tanımlayabilir (1997: 7). Kempson (1977: 85), bir yüzme havuzunun sıcaklığı ile bir içeceğin sıcaklığını ifade eden sıcaklık ifadesinin birbiriyle aynı olmaması dolayısıyla dereceli karşıtlığın karşılaştırılabilir terimlerden oluştuğunu belirtmiştir. Akşehirli, işaretli ve işaretli üye terimleri yerine belirtili, belirtisiz üye terimlerini kullanarak sıcaklık kavramının sıcak: soğuk karşıtlığının belirtisiz üyesi olduğunu aktarır (2014: 47-49).

Örnek

- i. *Güneşinden çok uzak (yani çok soğuk) ya da çok yakın (yani çok sıcak) olmamalı ve böylece yaşam oluşması için mükemmel koşulları sağlamalı (T.yy.13.10).*

3.8.7. tek : çift

(bk. 3.3.50. tek : çift)

Örnek

- i. *Genellikle tek ya da çift kişilik odalarda kalan öğrencilerin, ailenin bir parçası gibi hissetmesi ve buldukları ülkenin kültürüne adapte olması için aileler tarafından özen gösteriliyor (Eğ.Gök.09.02).*

3.8.8. uzak : yakın

Uzak : yakın sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler en, daha, çok gibi derece niteleyici alabilirler. “Uzaklığı ne kadar?” gibi ifadelerde görüleceği üzere uzak : yakın sözcüklerinin işaretli üyesi uzakken, işaretli üyesi yakındır.

Örnek

- i. *Güneşinden çok uzak (yani çok soğuk) ya da çok yakın (yani çok sıcak) olmamalı ve böylece yaşam oluşması için mükemmel koşulları sağlamalı (T.yy.13.10).*

3.9. X (...) değil Y (...)

3.9.1. ayrı : tek

Ayrı : ortak / tek sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne dâhildir. Bu sözcükler orta bir terim kabul etmez ve aynı anlam alanının her iki ucunu da kapsarlar. Bir durum ya da özellik ya ayrı ya da tektir (birleşik).

Örnek

- i. *Çünkü biz **ayrı değiliz**, **tek** bir yüreğiz* (Eğ.yy.10.09).

3.9.2. düşük : yüksek

(bk. 3.3.59. yüksek : düşük)

Örnek

- i. *Günlük-saatlik kiralama yapan konut sahipleri emlak vergilerini **düşük** oranlı konut olarak **değil** daha **yüksek** oranlı iş yeri olarak ödemek durumundalar* (Ek.AhK.01.05).

3.9.3. ölüm : hayat

(bk. 3.1.5. yaşam : ölüm)

Örnek

- i. **Ölüme değil hayata** geçit (G.KK.03.11).

3.10. X (...) ancak Y (...)

3.10.1. analitik : sezgisel

(bk. 3.3.7. analitik : sezgisel, sezgisel : analitik)

Örnek

- i. *Belli bir durumda belli bir düşünme tarzının ki bu genellikle **analitik** düşünme oluyor, baskın olduğu doğrudur. **Ancak***

sezgisel düşünme bilinçaltı olduğu için ne zaman devreye girdiğini tam olarak kestirmek zordur (T.yy.28.05).

3.10.2. ayrı : ortak

(bk. 3.9.1. ayrı : ortak)

Örnek

- i. *Gazeteye göre her darbeci askerin **ayrı** odası bulunuyor **ancak** mutfak ve salon **ortak** kullanılıyor (D.yy.09.06).*

3.11. X (...) ama Y (...)

3.11.1. iyi : kötü

(bk. 3.3.32. iyi : kötü)

Örnek

- i. *Agency'yi size iki kelime ile özetleyeyim: Amanda Waller. Hani Suicide Squad filmindeki **iyi ama kötü** kalpli siyahi teyze (T.yy.16.05).*

3.11.2. kısa : uzun

(bk. 3.3.37. kısa : uzun)

Örnek

- i. ***Kısa** vadeli çalışmalar cep telefonlarının kanser yapmadığını söylüyor **ama uzun** vadeli çalışmaların sonuçları daha farklı (T.BÖ.25.09).*

3.11.3. sat- : al-

(bk. 3.3.4. al- : sat-)

Örnek

- i. *Kar amaçlı satış yapacağımızı söyleyerek **sattılar ama** maalesef yeri de **almıyorlar**, kiraya da veremiyoruz* (Ek.YES.03.06).

3.12. X aksine (...) Y

3.12.1. büyü- : küçül-

(bk. 3.3.13. büyük : küçük)

Örnek

- i. *Özetle, Jüpiter **büyümüyor aksine** her geçen saniye kütesinin bir kısmını kaybederek git gide **küçülüyor*** (T.yy.04.09).

3.12.2. zorluk çıkar- : kolaylaştır-

(bk. 3.3.39. kolay ol- : zorlaş-)

Örnek

- i. *Çok büyük zorluk **çıkarmıyorlar**, aksine işlerinizi **kolaylaştırıyorlar*** (G.BK.30.12).

3.13. X kadar Y

3.13.1. sat- : al-

(bk. 3.3.4. al- : sat-)

Örnek

- i. *“**Sattığın kadar al**” yaptırımının uygulanması halinde ise Terim'in düşünmediği isimler gönderilecek ve kaynak yaratılacak* (S.yy.06.06).

3.14. X yerine Y

3.14.1. dümdüz : eğri

Dümdüz : eğri karşıtlık çifti dereceli karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcüklerde düzlük ifadesi kapsayıcı konumdadır. Dolayısıyla düz, işaretli üyeyken eğri işaretli üyedir. Ayrıca bu sözcükler en, daha gibi derece değiştiriciler olarak farklı oranları işaretleyebilirler.

Örnek

- i. *Dünya yüzeyi küresel bir eğri olduğu için, iki nokta arasındaki en kısa mesafe de **dümdüz yerine eğri** bir çizgi olmaktadır (T.yy.04.09).*

3.15. ... X... ise Y

3.15.1. büyük : küçük

(bk. 3.3.13. büyük : küçük)

Örnek

- i. *Çünkü etiketlerde fiyatlar aşırı **büyük**, ürün isimleri **ise** çok **küçük** puntolarla yazılmıştı (Ek.CB.07.04).*

3.15.2. üz- : sevindir-

(bk. 3.3.47. sevinç : keder)

Örnek

- i. *E-ticaret şirketleri ile internetten alışveriş yapmayı tercih eden tüketicileri **üz**en karar, son yıllarda alışverişlerin giderek artan hızla internet üzerinden yapılması nedeniyle zarar eden geleneksel perakende şirketlerini **ise sevindirdi** (T.yy.21.06).*

3.16. X (...) yanı sıra Y (...)

3.16.1. arka : ön

(bk. 3.3.9. arka : ön)

Örnek

- i. *16 megapiksel (yazılım interpolasyonu ile) arka kameranın yanı sıra 8 megapiksel (yazılım interpolasyonu ile) ön kameraya sahip Alcatel 3, geliştirilmiş ön flaş özelliği sayesinde düşük ışık koşullarında kaliteli selfie çekimleri sağlıyor (T.yy.30.07).*

3.17. X (...) için Y (...)

3.17.1. kuzey : güney

(bk. 3.1.3. güney : kuzey)

Örnek

- i. *Kuzey gergedanların yavrusu için, güney beyaz dişi gergedanlarının taşıyıcı anne olarak kullanması planlanıyor (D.yy.20.03).*

3.18. Yarı X yarı Y

3.18.1. kamu : özel

(bk. 3.3.15. devlet : özel, özel : devlet)

Örnek

- i. *İspanya'nın yarı kamu yarı özel bir kurumları var (Ek.EE.23.03).*

3.19. gerek X gerekse Y

3.19.1. yurt dışı : yurt içi

(bk. 3.3.58. yurt içi : yurt dışı)

Örnek

- i. *Küçük yaşta enstrüman çalmaya başlayan ikiz kardeşler, **gerek yurt dışında gerekse yurt içinde** birçok etkinlik ve yarışmada birincilik kazandı (Eğ.yy.30.07).*

3.20. Kimi(si) (...) X kimi (...) Y

3.20.1. düşük : yüksek

(bk. 3.3.59. yüksek : düşük)

Örnek

- i. *Türkiye'de satışa sunulan ve yoğun ilgi gören bu telefonların **kimisi düşük** fiyatıyla büyük ilgi görürken, **kimi de yüksek** fiyatına rağmen kapış kapış satıyor (T.yy.01.09)!*

3.20.2. üst : alt

(bk. 3.3.6. alt : üst)

Örnek

- i. *Gözlemlediğimiz bir başka şey ise, **kimi** marketlerde etiketlerin ürünlerin **üstündeki** rafta **kimi** marketlerde ise **alttaki** raflarda yer alması (Ek.CB.07.04).*

3.21. X de ... Y de

3.21.1. üretici : tüketici

(bk. 3.3.53. üretim : tüketim)

Örnek

- i. ***Üretici de satıcı da tüketici de** şikayetçi (Ek.GüKa-ÖK.21.06).*

3.22. Hem X (...) hem (de) Y (...)

3.22.1. alt : üst

(bk. 3.3.6. alt : üst)

Örnek

- i. *Hem alt sıraları hem üst sıraları etkiliyor* (S.yy.22.04).

3.22.2. anne : baba

(bk. 3.1.1. anne : baba)

Örnek

- i. *Burada hem annenin hem babanın iletişimi söz konusu* (Eğ.yy.16.10).

3.22.3. çirkin : güzel

Çirkin : güzel sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnektir. Günlük hayatta “ne kadar güzel?” şeklinde ifadeler kullanılır. Dolayısıyla güzellik kavramı güzel ve çirkin sözcüklerinin kapsayıcısı konumundadır. Bu da güzel sözcüğünün işaretli üyeyken çirkin sözcüğünün işaretli üye olduğunun göstergesidir. Ayrıca dereceli karşıtlığın kutupluluk özelliğine dikkat çekilecek olunursa herhangi birine güzel gelen bir insan diğeri tarafından çirkin bulunabilir. Günay (2007: 181) da çirkin : güzel sözcüklerini *aşamalandırılmış karşıtlık* adı altında bu türe örnek olarak vermiştir.

Örnek

- i. *İçerisinde hem çirkinlikleri hem de güzellikleri barındıran bir spor dalından söz ediyoruz* (G.İÖ.22.04).

3.22.4. içeri : dışarı

(bk. 3.3.30. içeri : dışarı)

Örnek

- i. *Hakemlerden dolayı **hem içeride hem dışarıda** deplasmanlar yaşıyoruz (S.Hük-MK.06.11).*

3.22.5. ithalat : ihracat

İthalat : ihracat sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler arasında orta bir terim yoktur ve ekonomi anlam alanıyla ilgili terimlerin her iki ucunu da kapsarlar.

Örnek

- i. *Analistler, ABD'nin en son büyük ticaret savaşına yani 1930 yılında, ithalat vergilerinin yükseltilmesini öngören Smoot-Hawley Yasası çerçevesinde tarifeleri yükselterek girdiğini hatırlatarak bu hamleyle ülkenin **hem ithalatı hem ihracatı** büyük bir darbe aldığını, bazı bankalar ve işletmelerin iflasa sürüklendiğine dikkat çekiyor (Ek.ŞT.11.03).*

3.22.6. maddi : manevi

(bk. 3.3.41. maddi : manevi)

Örnekler

- i. *Bizde de dış hekimleri var ama burada alınan tedaviler **hem maddi hem manevi** açıdan daha uygun (D.yy.24.02).*
- ii. *Roketlerin düştüğü sırada esnaf da **hem manevi hem maddi** anlamda zor günler yaşamış (G.RÖ-EG.27.02).*
- iii. *Bize yaşatılanlardan dolayı Fenerbahçe **hem maddi hem de manevi** tazminat davası açacağız (S.yy.28.05).*

3.22.7. sabit : döner

(bk. 3.8.5. sabit : döner)

Örnek

- i. *Değişken hacimli İHA ise hem sabit hem de döner kanatlı İHA'ların kabiliyetlerini “melez” olarak nitelendirilen tek araçta buluşturuyor (T.yy.31.05).*

3.23. Ne X ... ne (de) Y ...

3.23.1. büyük : küçük

(bk. 3.3.13. büyük : küçük)

Örnek

- i. *Bir atasözümüz var; “ne büyük ol asıl, ne küçük ol basıl” diye (S.yy.12.12).*

3.24. X-DUKDAn sonra (...) Y

3.24.1. dondur- : aktif et-

Dondur- : aktif et- sözcükleri ilişkisel karşıtlık türüne örnektir. Bu eylemler arasında karşılıklı olma ilişkisi vardır. A, B'yi aktif ederse B, A tarafından aktif edilmiş olur.

Örnek

- i. *Ayrıca bilgisayar üzerinden oturum açmaya çalışıyorsanız açamazsınız, instagram hesabını dondurduktan sonra telefon üzerinden giriş yaparak aktif etmeniz gerekmektedir (T.yy.07.10).*

3.25. X ...+DAn ziyade Y ...

3.25.1. ön : arka

(bk. 3.3.9. arka : ön)

Örnek

- i. *Pozisyon kısırlığında, Tolga'nın ön taraftan ziyade, arka mahallede takım savunmasıyla meşgul olmasının payı yüksekti (S.EO.05.03).*

3.26. X+DAn ... Y+DAn

3.26.1. kamu : özel

(bk. 3.3.15. kamu / devlet / resmî : özel)

Örnek

- i. 2017'de yapılan ankete **kamudan** 75, **özel sektörden** ise 166 LGBTİ çalışanı katılmış (Ek.DT.30.06).

3.27. X (...) + DAn Y (...)

3.27.1. ham : işlenmiş

Ham : işlenmiş sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler ürünler ile ilgili aynı anlam alanını paylaşırlar ve orta bir terime izin vermezler. Bir ürün ya işlenmiştir ya da hamdır.

Örnek

- i. *Turkcell'e dünyada "dijital operatör" olarak bakıldığını ifade eden Terzioğlu, **ham** data hizmetinden "**işlenmiş** data" yani dijital servise geçtiklerini, ses, data, arama motoru, anlık mesajlaşma, mesaj, televizyon, bulut, ödeme gibi farklı hizmet sunduklarını belirtti (T.yy.28.01).*

3.28. X+DA_n Y+A

3.28.1. basit / kolay : karmaşık / zor

(bk. 3.3.39. kolay ol- : zorlaş-)

Örnek

- i. Ünite sonu değerlendirme soruları **basitten karmaşığa, kolaydan zora** olacak şekilde sıralanmalı (Eğ.yy.29.03).

3.28.2. iç : dış

(bk. 3.1.2. dış : iç)

Örnek

- i. Mısırlılar, tüm organları çıkarıp, bedeni **içten dışa** tuzlu bir karışımla kaplıyorlardı (T.yy.04.09).

3.29. X (...) + DA_n Y (...) + A

3.29.1. uzak : yakın

(bk. 3.8.8. uzak : yakın)

Örnek

- i. Yönetmeliğe pansiyonlu okullara, belirlenen pansiyon kontenjanı kadar "**uzaktan yakına**" ilkesi gözetilerek tercihe göre yerleştirme yapılmasıyla ilgili hüküm konuldu (Eğ.yy.01.09).

3.30. ...+DAn X ...+DAn Y

3.30.1. önce : sonra

(bk. 3.3.44. önce : sonra)

Örnekler

- i. *Cumhuriyet Halk Partisi **senden önce** vardı, **senden sonra** da olacak* (G.CA-SS.13.10).
- ii. *Nasıl **bundan önce** lehimize olan bir tablo varsa **bundan sonra** yine o seri galibiyetlerin olduğu tabloyu yakalamak istiyoruz Fatih hoca ile* (S.ANK.16.01).

3.31. X (...) -ArAK Y (...)

3.31.1. flu : net

Flu : net sözcükleri dereceli karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler çeşitli niteleyicilerle derece açısından çeşitlendirilerek “daha flu, en net” biçiminde ifadeler kurulabilir.

Örnek

- i. *Arka plandaki detaylar iyice **flu** hale getirilerek daha **net** pozların elde edilmesi mümkün kılınıyor* (T.yy.19.10).

3.31.2. soru : cevap

(bk. 3.3.48. soru : cevap)

Örnek

- i. *Bu **soruya** sadece 1000 kişiden biri ikinci çözümü kullanarak doğru **cevabı** verebiliyor* (T.yy.07.04).

3.32. (...) X -(Ar)ken (...) Y ...

3.32.1. art- : azal- / gerile-

(bk. 3.3.19. düş- : art-)

Örnekler

- i. *En fazla ihracat yapılan ilk 5 ülkeden; Almanya'ya ihracat yüzde 13.6; İngiltere'ye yüzde 19.1; İtalya'ya yüzde 18.1; İspanya'ya yüzde 23.8 **artarken**, ABD'ye ihracatımız yüzde 1.5 **azaldı** (Ek.ŞT.01.04).*
- ii. *Toplam 2,071 adet kripto para biriminin işlem gördüğü piyasanın en yüksek hacimli 10 kripto para birimi arasından son 24 saatte yüzde 0.07 ile yalnızca Tether **gerilerken**, en yüksek hacimli 100 kripto para birimi arasından ise 83'ü **arttı** ve piyasadaki artış eğilimine yüzde 52.15 ile Bitcoin Cash öncülük etti (Ek.DK.21.12).*

3.32.2. kısa : uzun

(bk. 3.3.37. kısa : uzun)

Örnek

- i. ***Kısa** dönem programlarda daha çok İngiltere ve İrlanda avantajlı olurken, **uzun** dönem için okulların kampanyaları da takip edilerek Amerika ve Kanada'dan da uygun seçenekler tercih ediliyor (Eğ.Gök.09.02).*

3.32.3. ön : arka, arka : ön

(bk. 3.3.9. arka : ön)

Örnekler

- i. ***Ön** tarafında herhangi bir fiziksel tuş yer almazken, **arka** tarafta da dual kamera sistemi ve parmak izi okuyucu sensör yer alıyor (T.yy.19.10).*

- ii. Kamera özelliklerine baktığımızda ise **arka** tarafta 13 megapiksellik bir kamera göze çarparken **ön** taraftaysa yine 13 megapiksellik flaşlı bir kamera dikkat çekiyor (T.yy.01.09).

3.32.4. yüksek : düşük, düşük : yüksek

(bk. 3.3.59. yüksek : düşük)

Örnekler

- i. Ramazan süresince online moda satışlarında ortalama %20 artışonline moda satışları Ramazan Bayramı'ndan bir hafta önce %34 oranında en **yüksek** artış oranını yakalarken en **düşük** artışın Ramazan haftasında olduğu görülüyor ancak satışlar hala ortalamanın üstünde (Ek.yy.22.05).
- ii. Düşük ve orta-**düşük** teknoloji gruplarının toplamı yüzde 70,8 olurken orta-**yüksek** teknoloji gruplarının toplamı yüzde 26'da kaldı (Ek.yy.24.12).

3.33. X (...) -mAK yerine Y (...)

3.33.1. yüksek : düşük

(bk. 3.3.59. yüksek : düşük)

Örnek

- i. Benzer durumda olan mükellefler; **yüksek** oranlı emlak vergisi **ödemek yerine** ilgili belediyeye başvurarak, fiilen konut olarak kullandıkları mülkleri için **düşük** oranlı (konut) emlak vergisi ödeyebilirler (Ek.AhK.01.05).

3.34. X (...) –İp (...) Y

3.34.1. al- : ver-

(bk. 3.3.5. al(in)- : ver(il)-)

Örnek

- i. *En çok matematiği öğrenmede zorluk yaşadıklarını belirten Baykan, manava gidip toplama-çıkarma, para **alıp verme** gibi yöntemlerle soyut kavramları somutlaştırdığı videolar çekerek, Youtube 'a yüklüyor (Eğ.EÜ.22.01).*

3.34.2. al(in)- : sat(ıl)- / satışa çıkar-

(bk. 3.3.4. al- : sat-)

Örnekler

- i. *Bitcoin nedirsorusuyla başlayalım: Bitcoin 008 yılında Satoshi Nakamoto tarafından deneysel olarak başlatılmış, herhangi bir merkez bankası, resmi kuruluş, vs. ile ilişkisi olmayan, ancak ülkelerin para birimleriyle **alınıp satılabilen**, herhangi bir üçüncü parti hizmetine aracı kurumuna gerek kalmadan transferi yapılabilen bir tür dijital para birimidir (T.yy.01.01).*
- ii. ***Alıp satmak zor:** Taşıdığı risklerden dolayı bitcoinlerinizi bir ürün satın alır gibi alamyorsunuz (T.yy.01.01).*
- iii. *Bazıları gerçekten normal mal **alıp satıyorlar** (Ek.TY.04.04).*
- iv. *Epeyce bir kısmı da mal **alıp satmadan** sadece sanal oyun şeklinde veya değerinin çok üstünde bir mal fiyatlandırmasıyla 'müşteri bul' ilkesi çerçevesinde satış yapıyor (Ek.TY.04.04).*
- v. *Nehrin öteki tarafında başkenti Brazzavil olan diğer 'Kongo Cumhuriyeti'nden ucuza mal **alıp satıyordum** (Ek.ZB.19.05).*

- vi. *Bayrampaşa'dan malları **alıp** meydanlarda **satıyorduk*** (Ek.ZB.19.05).
- vii. *Bizden 1'e **alıp** 15'e **satıyor*** (G.DD-FEE.28.05).
- viii. *Söz konusu kararın ardından İranlı yetkililerce yapılan açıklamaya göre, birçok ithalatçı fırsattan yararlanarak, 4 bin 200 tümenlik dolar **alıp**, ürünlerini kara borsadaki dolar fiyatlarına göre **satışa çıkardı*** (D.yy.06.07).

3.34.3. artır- : düşür-

(bk. 3.3.19. düş- / azal- : art-)

Örnek

- i. *Gök, hükümetin şehirden köye göçü teşvik edip, tarımsal ve hayvansal üretimi **artırıp**, gıda enflasyonunu **düşürmeye** çalışırken şeker özelleştirmesinin tüm bu amaçlara aykırı olduğunu iddia etti* (Ek.AA.21.02).

3.34.4. bit- : başla-

Bit- / sona er- : başla- eylemleri ilişkisel karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler arasında karşılıklı yapıma ilişkisi vardır.

Örnek

- i. *Diplomaların alındığı, akademik hayatın **bitip** yerine bir nevi gerçek yaşamın **başladığı** dönem ise 87 Şubat dönemi ile başlamış oldu* (S.yy.03.06).

3.34.5. doldur- : boşalt-

(bk. 3.4.5. boşal- : doldurul-)

Örnek

- i. *Meraklı baba koltuğun sırt kısmına masaj yapan beyin sistemini çıkarıyor. Sistemin alt kısmında ise hava keselerini **doldurup boşaltan** pompa var* (T.yy.03.11).

3.34.6. git- : gel- / gel- : git-

(bk. 3.4.8. git- : gel-)

Örnekler

- i. *Zırhlı araçlar **gidip geliyor** (S.MA.08.03).*
- ii. *Çocukluğumda bu tesislere **gelip gitmeye** başladım (S.30.12).*
- iii. *Her şey, metroda **gidip gelirken** işitme engellilerin birbiriyle konuşmalarının dikkatini çekmesiyle başlıyor (Eğ.EÜ.22.01).*
- iv. *Saldırıda hayatını kaybedenlerden Suriyeli Tarık Tabbak'ın (27) bir süre önce motosiklet kazasında ayağının kırıldığı, son haftalarda yalnızca namaz vakitlerinde camiye **gidip gelmek** için evden çıkabildiği öğrenildi (G.SSö.25.01).*
- v. *Metroları, yüksek binaları yapan birinci nesle teşekkür için onların çokça **gelip gittikleri** Frankfurt Ana Garı önünde bir heykelle onurlandırmak istediklerini kaydeden Büyükşehir Feldmann, kayınbiraderinin Türkiye'de tesfiyeci olduğunu, ancak diploması Almanya'da kabul görmediği için bu ülkede çalışma imkânının bulunmadığını belirtti (D.KD.06.02).*

3.34.7. gözaltına alın- : serbest bırakıl-

(bk. 3.3.52. tutukla- : serbest bırak-)

Örnekler

- i. *İngiltere Kraliyet Bassavcılığı, AA muhabirine, FETÖ "çatı davası"nın firari sanığı Akın İpek'in 23 Mayıs'ta **gözaltına alınıp** mahkemeye çıkarıldığını ve kefalet ile **serbest bırakıldığını** bildirdi (D.yy.21.07).*
- ii. *Geçen yıl FETÖ operasyonunda da **gözaltına alınıp bırakılan** Serdar İnan önce yurtdışına kaçtı iddiaları ile gündeme gelmişti (Ek.yy.10.10).*

3.34.8. in- : kalk-

İN- : kalk- sözcükleri ilişkisel karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler arasında karşılıklı yapıma ilişkisi vardır.

Örnek

- i. *Araç, dar alanlara **inip kalkabilmesi**, sonrasında da uzun mesafe kat edebiliyor olması dolayısıyla kargo teslimatlarında önemli bir seçenek sunacak (T.yy.31.05).*

3.34.9. yat- : kalk-

(bk. 3.3.54. yatma : kalkma)

Örnek

- i. *Oysa Şenol Güneş, Ahmet Nur Çebi, birçok yönetici ve Beşiktaş medyası, Bayern maçı ile **yatıp kalktı** (S.GÇ.21.02).*

3.34.10. yenil- : zafer elde et-

(bk. 3.3.36. kaybet- : kazan-)

Örnek

- i. *Ataman ise Fenerbahçe'ye 32 maçta 20 kez **yenilip**, 12 kez **zafer elde etti** (S.yy.19.01).*

3.35. X... -sA (dA) Y

3.35.1. hayal : gerçek

Hayal : gerçek sözcükleri bütünleyici karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler aynı anlam alanının iki ucunu da kapsar ve orta bir terim barındırmazlar. Bir durum ya hayaldir ya da gerçektir.

Örnek

- i. *Ancak çözümü var: **Hayaller** beyaz olsa da **gerçek** mavi yaka...* (Eğ.HA.24.12).

3.36. ... X-DİysA Y ...

3.36.1. yüksel- : düş-

(bk. 3.3.19. düş- : art-)

Örnek

- i. *Değişken: Bitcoin'in değer grafiğine baktığımızda herkesin aklından Bitcoin yatırımı yapmak geçebilir, ancak Bitcoin değeri nasıl hızla **yükseldiyse düşme** riski de o kadar fazla* (T.yy.01.01).

3.37. X mi yoksa Y mi

3.37.1. yüksel- : çakıl-

(bk. 3.3.19. düş- : art-)

Örnek

- i. ***Yükselecek mi yoksa çakılacak mı?*** (T.yy.01.01)

3.38. mi ... X yoksa ... mi ... Y

3.38.1. iyi : kötü

(bk. 3.3.32. iyi : kötü)

Örnek

- i. *Bilim insanları virüsün **mü** soğukta daha **iyi** çalıştığını **yoksa** bağışıklık sisteminin **mi** soğukta **kötü** çalıştığını bilmiyordu* (T.yy.04.09).

3.39. X+In tersine ... Y

3.39.1. enflasyon : deflasyon

Enflasyon : deflasyon sözcükleri bütünleyici karşılığa örnektir. Bu sözcükler para ile ilgili anlam alanının her iki ucuna işaret eder ve orta bir terime izin vermez.

Örnek

- i. *Enflasyonun tersi olarak da açıklanan deflasyon, ülkede para arzı, kamu harcamaları, tüketim talebi ve yatırım harcamalarında azalış olması sonucunda ortaya çıkıyor (Ek.yy.09.11).*

3.40. X+In Y+A göre

3.40.1. arz : talep

Arz : talep sözcükleri ilişkisel karşılık türüne dâhildir. Bu iki sözcük arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Örneğin talep edilen ürüne göre arzın oluşturulması gibi.

Örnek

- i. *İş dünyasında rekabetin arttığını, üst düzey yetenek dünyasında ise yavaş yavaş arzın talebe göre zayıfladığını, dolayısıyla geçen yıl üst düzey yönetici araştırma projeleriyle ilgili oldukça hareketli bir yılı geride bıraktıklarını söyleyen Alkaya, “geçtiğimiz yıl Türkiye’den yurtdışına atanan ya da şirket değiştirerek yurtdışına giden yönetici sayısında ciddi bir artış oldu” açıklamasını yaptı (Ek.BÖS.28.05).*

3.41. X...+A göre Y ...

3.41.1. üst : alt

(bk. 3.3.6. alt : üst)

Örnek

- i. *Kılıç, 3. Lig'de futbol oynamanın daha zor olduğunu savunarak, kalite ve şartların **üst** liglere **göre alt** liglerde inanılmaz değiştiğini ifade etti (S.yy.30.11).*

3.42. (...) X (...) +A karşın (...) Y

3.42.1. küçük : büyük

(bk. 3.3.13. büyük : küçük)

Örnek

- i. *Maç **küçük buna karşın** futbol **büyük**tür (G.İÖ.22.04).*

3.43. ... X+DA n (...) Y+A kadar

3.43.1. giriş : çıkış

(bk. 3.3.26. giriş : çıkış)

Örnek

- i. *ÖSYM Sınav Gözlemcisi: Sınav binalarında organizasyon ve uygulamanın standartlara uygunluğu ile bina **girişinden çıkışına kadar** süreci gözlemek ve denetlemek amacıyla sınav salonlarına aday olarak katılır (Eğ.yy.08.03).*

3.44. ... (önce) X ... sonra Y

3.44.1. dış : iç

(bk. 3.1.2. dış : iç)

Örnek

- i. *Bıçakla önce koltuğun dış kılıfını kesen YouTuber baba daha sonra koltuğun içini işte böyle didik didik etti (T.yy.03.11).*

3.44.2. teslim et- : teslim al-

Teslim et- : teslim al- sözcükleri ilişkisel karşıtlık türüne örnektir. A, B'ye teslim edilirse B, A'yı teslim almış olur.

Örnek

- i. *Sınav Evrakı Nakil Görevlisi: ÖSYM'de, Elektromanyetik kilitle kilitlemiş araçlara yüklenen sınav evrakını, sınav merkezi koordinatörlüklerine emniyet görevlilerinin koruması altında götürür ve sınavdan en az bir gün önce ÖSYM Sınav Koordinatörüne Tutanakla imza karşılığında teslim eder. Sınavdan sonra aynı sınav evrakını ÖSYM Sınav Koordinatöründen imza karşılığında teslim alarak ÖSYM'ye getirir (Eğ.yy.08.03).*

3.45. X ... -DIĞInDA Y ... (DIĞInDA)

3.45.1. sol : sağ

(bk. 3.3.46. sağ : sol)

Örnek

- i. *Sitenin sol tarafına tıklanığında, Murat Palancı'ya ait şirketin sitesine, sağ tarafa tıklanığında ise Mehmet*

Palancı'nın ait şirketin sitesine yönlendiriliyor
(Ek.DiG.25.01).

3.45.2. sorul- : yanıt alın-

Sor- / sorul- : yanıtla- sözcükleri ilişkisel karşıtlık türüne örnektir. Bu sözcükler karşılıklı yapıma anlamı taşırlar. A, B'ye soru sorarsa B, A'ya cevap verir. Burada şu noktaya dikkat çekmek gerekir. Daha önceki maddelerde geçen soru: cevap sözcükleri bütünleyici karşıtlık türündeyken sor- : yanıtla- sözcükleri ilişkisel karşıtlık türündedir. Çünkü eylemler karşılıklı yapıma anlamı taşıırken, ad türündeki soru : cevap sözcükleri bütünleyici olma özelliğine sahiptir.

Örnek

- i. *Durumu sorulduğunda ayna üzerinden yanıtı alınabiliyor*
(Ek.AC.10.01).

3.46. ... X+ A ...Y

3.46.1. soru : cevap

(bk. 3.3.48. soru : cevap)

Örnekler

- i. *Bu soruya aynı platformda verilen en popüler cevap ise şu şekilde: "İspanyolca konuşulan ülkelerden birinden bir kişi, Instagram'dan bir fotoğraf keserek bununla bir Whatsapp kullanıcısı yarattı" (D.yy.30.07).*
- ii. *Ayrıca adaylar, aday cevaplarının ve cevap anahtarının yayınlandığı form üzerindeki soru numaralarını tıkladıklarında, her soru için açılan yeni pencerede sorunun bulunduğu sayfayı, cevap seçeneklerini ve ilgili soruya kendilerinin verdiği cevabı görüntüleyebilecek (Eğ.yy.31.01).*

- iii.** *Yetenek testinin sayısal ve sözel bölümleri için adayların testteki **sorulara** verdikleri doğru ve yanlış **cevaplar** ayrı ayrı toplanacak, doğru cevap sayısından yanlış cevap sayısının dörtte biri çıkarılarak ham puanlar elde edilecektir (Eğ.yy.21.07).*

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

i. Belirlenen derlemde yapılan tarama sonucunda karşıtlık işlevi için elverişli bir şekilde kullanılabilen toplam 46 yapı belirlenmiştir. Yaklaşık 200.000 sözcük içeren derlemde toplam 339 karşıtlık ilişkisi tespit edilmiştir. Derlemde (...) X (...) ve/, /Ø/- (...) Y (...) yapısı en fazla karşıtlık ilişkisi meydana getiren yapıdır.

Tablo 4. Karşıtlık Yapıları

	Karşıtlık Yapıları	Sayı		Karşıtlık Yapıları	Sayı
1	(...) X (...) ve/, /Ø/- (...) Y (...)	189	24	X-DUKDAn sonra (...) Y	1
2	X (...) –Ip (...) Y	22	25	X ...+DAn ziyade Y ...	1
3	(...) X+ (...) (n)In (...) Y+(s)I	19	26	X+DAn ... Y+DAn	1
4	X Y (tekrar grubu)	18	27	X (...) +DAn Y (...)	1
5	(...) X ya da (...) Y	10	28	X de ... Y de	1
6	Hem X (...) hem (de) Y (...)	9	29	X kadar Y	1
7	(...) X -(Ar)ken (...) Y ...	7	30	Yarı X yarı Y	1
8	X (...) ile/(y)lA Y (...)	6	31	gerek X gerekse Y	1
9	X, Y ve Z	5	32	X (...) -mAK yerine Y (...)	1
10	X (...) değil Y (...)	3	33	Daha X ... daha Y...	1
11	X (...) ama Y (...)	3	34	X...-sA (dA) Y	1
12	... X ve/veya (...) Y	3	35	... X-DIysA Y ...	1
13	... X+ A ...Y	3	36	X mi yoksa Y mi	1
14	... X... ise Y	2	37	mi ... X yoksa ... mi ... Y	1
15	... (önce) X ... sonra Y	2	38	X+In tersine ... Y	1
16	Kimi(si) (...) X kimi (...) Y	2	39	X+In Y+A göre	1
17	X (...) ancak Y (...)	2	40	X...+A göre Y ...	1
18	X (...) -ArAK Y (...)	2	41	(...) X (...) +A karşın (...) Y	1
19	...+DAn X ...+DAn Y	2	42	... X+DAn (...) Y+A kadar	1
20	X+DAn Y+A	2	43	X (...) için Y (...)	1
21	X aksine (...) Y	2	44	X yerine Y	1
22	X ...-DIğInDA Y ...(DIğInDA)	2	45	X (...) yanı sıra Y (...)	1
23	Ne X ... ne (de) Y ...	1	46	X (...) +DAn Y (...) +A	1

ii. Derlemde 130 bütünleyici, 68 ilişkisel, 64 dereceli, 56 yön gösteren, 10 geçişli, 6 çoklu, 5 katışık karşıtlık türü tespit edilmiştir. Deyimsel karşıtlık türüne ise hiç rastlanmamıştır. Yaklaşık 200.000 sözcükten oluşan derlemde Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde (<https://sozluk.gov.tr/>, 21.07.2019) bulunan deyimler ölçüt alınarak bir

araştırma yapılmıştır. Bu bağlamda derlem ve sözlük arasında ortak bir deyim bulunmaması bu durumun nedeni olabilir.

Tablo 5. Karşıtlık Türlerinin Dağılımı

Karşıtlık Türleri	Sayı
Bütünleyici Karşıtlık	130
İlişkisel Karşıtlık	68
Dereceli Karşıtlık	64
Yön Gösteren Karşıtlık	56
Geçişli Karşıtlık	10
Çoklu Karşıtlık	6
Katışık Karşıtlık	5
Deyimsel Karşıtlık	0

iii. Dereceli karşıtlık türünde karşıtlık ilişkisi oluşturan sözcük çifti sayısı 19'dur. Bu sözcük çiftleri 22 defa sıfat, 16 defa ad, 21 defa belirteç, 3 defa ilgeç ve 3 defa eylem türünde kullanılmışlardır. Dolayısıyla dereceli karşıtlık türünü oluşturan sözcük türlerinden en çoğu sıfattır.

Tablo 6. Dereceli Karşıtlık Türündeki Sözcük Çiftleri

Dereceli Karşıtlık	Sayı
önce : sonra	22
düşük / düşüş : yüksek / artış	6
büyük / büyü- : küçük / küçül-	6
açık : kapalı / örtülü	4
kısa : uzun	3
iyi : kötü	3
basit / kolay / kolay ol- : zor / zorlaş- / karmaşık	3
az : çok / fazla	3
uzak : yakın	2
sevinç : keder	2
hızlı / hızlan- / çabuk : ağır / yavaş / yavaşla-	2
erken : geç	1
yeni : eski	1
dümdüz : eğri	1
çirkin : güzel	1
soğuk : sıcak	1
nemli : kuru	1
tatlı : acı	1
flu : net	1

iv. Bütünleyici karşıtlık türünde karşıtlık ilişkisi oluşturan sözcük çifti sayısı 28'dir. Bu sözcük çiftleri 77 defa ad, 42 defa sıfat ve 3 defa belirteç türünde kullanılmışlardır. Sonuç olarak bütünleyici karşıtlık türünü oluşturan sözcük türlerinden en fazlası addır.

Tablo 7. Bütünleyici Karşıtlık Türündeki Sözcük Çiftleri

Bütünleyici Karşıtlık	Sayı
soru : cevap / yanıt	39
yerli : yabancı	13
kamu / devlet / resmi : özel	13
giriş : çıkış	9
maddi : manevi	7
sabit : döner	3
üretim / üretici : tüketim / tüketici	3
doğru : yanlış	3
analitik : sezgisel	3
yaşam : ölüm	3
net : nominal	2
fiziksel / bedensel : ruhsal	2
sözleşmeli : kadrolu	2
tek : çift	2
basit : bileşik	2
ayrı : ortak / tek	2
bireysel : kurumsal	1
en : boy	1
açılış : kapanış	1
benzerlik : farklılık	1
dost : düşman	1
gelir : gider	1
doğrudan : dolaylı	1
genel : özel	1
ithalat : ihracat	1
ham : işlenmiş	1
hayal : gerçek	1
enflasyon : deflasyon	1

v. Yön gösteren karşıtlık türünde karşıtlık ilişkisi oluşturan sözcük çifti sayısı 9'dur. Bu sözcük çiftleri 31 defa ad, 24 defa sıfat ve 2 defa belirteç türünde kullanılmışlardır. Bu bağlamda yön gösteren karşıtlık türünü oluşturan sözcük türlerinden en çoğu addır.

Tablo 8. Yön Gösteren Karşıtlık Türündeki Sözcük Çiftleri

Yön Gösteren Karşıtlık	Sayı
dış : iç	14
yurt içi : yurt dışı	11
sağ : sol	8
arka : ön	6
güney : kuzey	6
alt : üst	4
içeri : dışarı	3
doğu : batı	2
aşağı : yukarı	2

vi. İlişkisel karşıtlık türünde karşıtlık ilişkisi oluşturan sözcük çifti sayısı 20'dir. Bu sözcük çiftleri 36 defa ad, 4 defa eylem ve 6 defa sıfat türünde kullanılmışlardır. Dolayısıyla ilişkisel karşıtlık türünü oluşturan sözcük türlerinden en fazlası addır. Kullanılan adların çoğu geçici ad görevindedir.

Tablo 9. İlişkisel Karşıtlık Türündeki Sözcük Çiftleri

İlişkisel Karşıtlık	Sayı
al- / alım : sat- / satım	18
anne : baba	10
yüksel- / art- : azal- / düş- / çakıl- / gerile- gel- : git-	7
aç- : kapa- / kıs-	6
tutukla- / gözaltına al- : serbest bırak-	3
boşal- : doldurul-	3
kaybet- / yenil- : kazan- / zafer elde et-	2
al- : ver- / geri ver-	2
yat- : kalk-	2
bit- / tamamlan- : başla-	2
in- : kalk-	2
kaç- : yakala-	1
dondur- : aktif et-	1
topla- : yay-	1
kabul edil- : reddedil-	1
katıl- : ayrıl-	1
arz : talep	1
teslim et- : teslim al-	1
sor- : cevap ver- / yanıtla-	1

vii. Katışık karşıtlık türünde karşıtlık ilişkisi oluşturan sözcük çifti sayısı 1'dir. Bu sözcük çifti 5 defa ad görevinde kullanılmıştır. Buna göre katışık karşıtlık türünü oluşturan sözcük türlerinden en çoğu addır.

Tablo 10. Katışık Karşıtlık Türündeki Sözcük Çiftleri

Katışık Karşıtlık	Sayı
iniş : kalkış	5

viii. Geçişli karşıtlık türünde karşıtlık ilişkisi oluşturan sözcük çifti sayısı 3'tür. Bu sözcük çiftleri 6 kez belirteç, 4 kez ad görevinde kullanılmışlardır. Dolayısıyla geçişli karşıtlık türlerinden en çoğu belirteçtir.

Tablo 11. Geçişli Karşıtlık Türündeki Sözcük Çiftleri

Geçişli Karşıtlık	Sayı
yaz : kış	6
gece : gündüz	2
sabah : akşam	2

ix. Çoklu karşıtlık türünde karşıtlık ilişkisi oluşturan sözcük sayıları 4'tür. Bu sözcükler 5 defa ad, 1 defa sıfat türünde kullanılmışlardır. Buna göre çoklu karşıtlık türünü oluşturan sözcük türlerinden en fazlası addır.

Tablo 12. Çoklu Karşıtlık Türündeki Sözcük Çiftleri

Çoklu Karşıtlık	Sayı
dün : bugün : yarın	3
küçük : orta : büyük	1
sabah : öğle : akşam	1
galibiyet : beraberlik : mağlubiyet	1

x. Derlemde bütünleyici karşıtlık türü en sık görülen tür olurken en az görülen karşıtlık türü ise geçişli karşıtlıktır.

Tablo 13. Karşıtlık Türlerinin Sıklık Oranları

Karşıtlık Türleri	Sıklık Oranı
Bütünleyici Karşıtlık	%38
İlişkisel Karşıtlık	%20
Yön Gösteren Karşıtlık	%16
Dereceli Karşıtlık	%18
Geçişli Karşıtlık	%2,9
Çoklu Karşıtlık	%1,7
Katışık Karşıtlık	%1,4
Deyimsel Karşıtlık	%0

xi. Dereceli karşıtlık türünde eğitim, bütünleyici karşıtlık türünde eğitim, yön gösteren karşıtlık türünde spor, ilişkisel karşıtlık türünde ekonomi, katışık karşıtlık türünde teknoloji, geçişli karşıtlık türünde ekonomi ve çoklu karşıtlık türünde görülen en fazla haber türü spordur.

Bu çalışmada alanyazını taraması sonucunda karşıtlık ile ilgili yapılan tanımlar incelenmiş ve yeni bir söz dizimsel tanım önerisi sunulmuştur.

Yerli ve yabancı alanyazınındaki araştırmalar sonucunda 26 karşıtlık türü tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler doğrultusunda bu sayı 8'e indirilerek karşıtlık türleri belirlenmiş ve yeni bir karşıtlık sınıflanlandırması önerilmiştir.

Türk dili ile ilgili kaynakların çoğunda karşıtlık ilişkisi kurduğu belirtilen ilgeç ve ilgeç öbekleri, bağlaç, ulaç ve ulaç öbekleri ve tekrar gruplarına verilen örneklerin aslında karşıtlık ilişkisi kurmadığı belirlenmiştir. Bunun en önemli nedeni verilen örneklerin aynı anlam alanına ait olmamasıdır. Bu bağlamda karşıtlık kavramı ve bu kavramın kurduğu alt türlerin kapsamlı olarak ele alınması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kaynaklarda karşıtlık ilişkisi kuran sözcük türleri arasında adlara ve sıfatlara değinilmemesi, karşıtlık ilişkilerinin kurulması ve yorumlanması noktasında birtakım eksikliklere yol açmıştır. Bu çalışmada söz dizimsel yapılar ile birlikte adlar ve sıfatların da karşıtlık ilişkisinin kurulmasında büyük bir rol oynadığı ortaya konmuştur.

Akşehirli'nin (2015: 248) *yapısal karşıtlık tetikleyicisi* olarak adlandırdığı yapılar 15'tir. Çalışmada bu yapıların dışında 31 yapı daha tespit edilmiştir. Buna göre Akşehirli'nin çalışmasıyla ortaklaşan yapılar; X Y (tekrar), X (...) değil Y, (...) X ya da / veya (...) Y, X (...) ama Y, (...) X (...) ise Y, X mi yoksa Y mi, Ne X (...) ne (de) Y, X yerine Y, (...) X (...) ve (...) Y, Hem X (...) hem (de) Y (...) ve X, Y ve Z'dir.

Karşıtlık, hem söz dizimsel hem de anlam bilimsel ilişkilerin karşılıklı olarak ele alınmasıyla oluşan bir yapı olmalıdır. Bu şartın yerine getirilmesi hâlinde farklı bağlamlarda çeşitli karşıtlık türleri ve yapılarını kesin bir biçimde açıklamanın da önü açılacaktır.

KAYNAKÇA

Aarts, B. ve McMahon, A. (2006). *The Handbook of English Linguistics*, Blackwell Yayınları, ABD.

Akçataş, A. (2011). “A Study On Antonymous Relations In Turkey Turkish Proverbs And Idioms”, *Turkish Studies*, S: 6/1, ss. 311-322.

Akın, L. (2004). “Türkiye Türkçesinde Bağlaçlar”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Akkuş, A. (2007). “Reşat Nuri Gültekin’in “Acımak” Adlı Romanın İlk Seksen Sayfanın Söz Dizimi İncelemesi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözcük Varlığı*, Engin Yayınları, Ankara.

Aksan, D. (2009). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yayınevi, Ankara.

Aksoy, F. (2006). “Beş Şehr”in Söz Dizimi ve Bunun Dilbilgisi Öğretiminde Kullanılmasına İlişkin Bazı Teklifler”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Akşehirli, S. (2004). “Temel Anlambilim (Semantik) Kavramları Üzerine Bir İnceleme”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Akşehirli, S. (2014). “Dereceli Karşıt Anlamlılarda Belirtisizlik ve Ölçek Yapısı”, *Journal of Language and Linguistic Studies*, S: 10 (1), ss. 47-66.

Akşehirli, S. (2015). *Yapısal Karşıtlık Tetikleyicileri ve Söylemsel Karşıtlıklar*, 28. Ulusal Dilbilim Kurultayı, Sakarya Üniversitesi (8-9 Mayıs 2014), ss. 243-260.

Akşehirli, S. (2017). *Eş Kullanım Varsayımına Göre Türkçede Kurallı Karşıt Anlamlılık*, 30. Ulusal Dilbilim Kurultayı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi (13-14 Mayıs 2016), ss. 289-296.

Akşehirli, S. (2018). “Türkçede Bağımlı Karşıt Anlamlılık”, *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, S: 4 (1), ss. 41-60.

- Aktaş, T. (1994). “Metin Oluşumunda Bağlaçların Yeri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 1, S. 505, ss. 53-64.
- Akteker, O. (2014). “Nüzhetname Üzerine Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Anton, J. P. (1985). *Aristotle’s Theory of Contrariety*, Routledge and Paul, London.
- Arat, R. R. (1965). “Türkçede Cihet Mefhumu ve Bunun ile İlgili Tabirler”, *Türkiyat Mecmuası*, C: 14, ss. 1-24.
- Arpaz, E. (2014). “Türkçe ve Fransızcada Zıtlık Bildiren Zarf Tümleçlerinin Karşılaştırılarak İncelenmesi”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aslan, M. (2012). “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Erzurumlu Tahsin Adlı Öyküsünde Söz Dizimi”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Atabay, N., Özel, S. ve Kutluk, İ. (2003). *Sözcük Türleri*, Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- Balıkçı, S. (2008). “Eklemeli ve Bükünlü Dillerde Sebep-Sonuç, Etki-Amaç ve Zıtlık-Tezat İfade Eden Yan Cümleciklerin Söz Dizimsel Karşılaştırılması”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Başkan, Ö. (2003). *Lengüistik Metodu*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Baydar, T. ve Baydar E., A. S. (2001). “Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 16, ss. 27-47.
- Benhür, H. M. (1993). “Türkiye Türkçesinde Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil Eklerinin Fonksiyonları”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bilgin, M. (2002). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Boyne, R. (2016). *Foucault ve Derrida Aklın Öteki Yüzü* (Çev. İ. Yılmaz), Bilgesu Yayınları, Ankara.

- Boz, E. (2007). *Türkiye Türkçesinde +{A} Durum Biçimbirimi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Cantürk, Y. (2010). “Reşat Nuri Güntekin'in Yaprak Dökümü Romanında Söz Dizimi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Cevizci, A. (1996). *Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yayınları, Ankara.
- Ceylan, N. (2005). “Haldun Taner'in Öykülerinde Cümle Bağlayan Bağlaçlar”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Coşkun, M. (2014). *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Cruse, D. A. (1986). *Lexical Semantics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Cruse, D. A. (2000). *Meaning in Language, An Introduction to Semantics and Pragmatics*, Oxford University Press, New York.
- Crystal, D. (2007). *A Dictionary of Linguistics & Phonetics*, Blackwell Yayınları, ABD.
- Çakır, A. (2013). “Refik Halit Karay'ın İstanbul'un Bir Yüzü Adlı Romanında Söz Dizimi”, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Çelik, M. (1999). “dA'nın İşlevleri”, *Dilbilim Araştırmaları*, ss. 25-32.
- Çiftci, M. (2007). “Tanzimat Dönemi ve Günümüz Romanlarında Cümle Bağlayıcı Bağlaçların İşlevleri ve Kullanım Sıklıkları”, *Türk Dili*, ss. 147-161.
- Daşdemir, M. (1995). “Tarık Buğra'nın Romanlarında Sözdizimi”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Demirli, E. (2012). *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 42, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, ss. 431.
- Deny, J. (1941). *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)* (Çev: A. U. Elöve, A. Benzer), Maarif Matbaası, İstanbul.
- Dilçin, C. (2009). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Dinar, T. (2016). “Türkiye Türkçesinde Al- ve Ver- Fiilleriyle Kurulan Deyimler Örneğinde Söz İçi Karşıtlık”, *Dil Araştırmaları*, S: 19, ss. 65-77.

- Dinar, T. (2017). *Söz İçi Karşıt Anlamlılık (Terim - Kapsam ve Sınırlılıklar)*, III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu (3-4 Kasım 2016), ss. 874-884.
- Dinar, T. (2018). *Türkiye Türkçesinde Söz İçi Karşıtlık*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Dinçer, Ş. (2008). “Türkiye Türkçesinde “Ad+durum biçimbirimi+ilgeç” Yapısındaki İlgeç Öbeklerinin İncelenmesi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Divanoğlu, G. (2010). “Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın ‘Mürebbiye’ Adlı Eseri Üzerine Sözdizimi (Sentaks) İncelemesi”, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Doğan, E. (2009). *Osmanlı Türkçesinde Kullanılan Farsça Yapılı Karşıtlama Cümleleri*, Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi (27-28 Ağustos 2007), ss. 153-165.
- Doğan, G. (1994). “Ama Bağlacına Edimbilimsel Bir Bakış”, *Dilbilim Araştırmaları*, ss. 201-202.
- Durmaz, C. (2008). “Yûnus Emre Divanı’nda ve Risâletü’n-Nushiyye’de Kelime Grupları ve Söz Varlığı”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ebcim, A. (2013). “Zıtlık Kavramının Sanatın Araç Olarak Kullanımıyla Heykel Sanatında Sorgulanması”, Mersin Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ediskun, H. (2003). *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Efendioğlu S. (2006). “Cümle Menşeli Edatlar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 31, ss.193-207.
- Efendioğlu, S. (2007). “Edatların Sınıflandırılması”, *Erciyes Dergisi*, Yıl: 30, S: 353, ss. 1-7.
- Egan, R. F. (1968). “Survey of the History of English Synonymy”, *Merriam-Webster’s New Dictionary of Synonyms* (Ed. P. Gove), ss. 5a-31a, Springfield, USA.
- Eker, S. (2009). *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- El-Afifi, E. (2000). “İbn Arabi fi dirasetî (İbn Arabi ile İlgili Araştırma Serüvenim)” (Çev. A. Kartal), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, S: 9, C: 9.

- El-Askerî, E. H. (2017). *Arap Dili 'nde ve Kur'ân 'da Farklar Sözlüğü el-Furûq fi'l-Luğa* (Çev. V. Akdoğan), İşaret Yayınları, İstanbul.
- Emre, A. C. (1945). *Türk Dilbilgisi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
- Emre, A. C. (1955). "Türkçede Cümle -I.Ünlemeden Cümleye-", *TDAY Belleten*, ss. 103-180.
- Emre, N. (2009). "Yapı ve İşlev Bakımından Oğuz Atay'ın 'Tehlikeli Oyunlar' Romanında Çekim Edatları", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erdoğan, M. (2006). *Kelime Grupları ve Cümle Bilgisi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, E. (2017). "Bilişsel Zıtlık Teorisi I", (Çevrimiçi, <http://gulcefanzin.blogspot.com.tr/2017/08/bilissel-ztlk-teorisi-1.html>, 21.01.2018).
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Erginli, Z. (2008). "İbn Arabî'ye Göre Hz. Âdem'de Temel İnsan Nitelikleri", *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1)*, Yıl: 9, S: 21, ss. 161-197.
- Ergül, H. (2015). "Kemal Tahir'in Devlet Ana romanı ile Tarık Buğra'nın Osmancık romanının söz dizimi çalışması", Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erkcan, M. (2004). "Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları Adlı Şiir Kitabı Üzerinde Söz Dizimi İncelemesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erkul, R. (2004). *Cümle ve Metin Bilgisi*, Anı Yayınları, Ankara.
- Eroğlu, C. (2014). Diyakteğe Giriş, ss. 282-301.
- Fellbaum, C. (2005). "WordNet and wordnets", *Encyclopedia of Language and Linguistics* (Ed.I. A. Barber), Elsevier, Oxford, ss. 665-670.
- Fraizer, L., Clifton, C. ve Stolterfoht, B. (2008). "Scale Structure: Processing Minimum Standard and Maximum Standard Scalar Adjectives", *Cognition*, S: 106 (1), ss. 299-324.
- Gao, C. ve Zheng, Q. (2014). "A Linguistic Study of Antonymy in English Texts", *Journal of Language Teaching and Research*, S: 5, No: 1, ss. 234-238.

- Gathercole, V. C. (1989). "Contrast: A Semantic Constraint", *Child Language*, S: 16/3, ss. 685-702.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*, Tek Ağaç Yayınları, Ankara.
- Goddard, C. (1998). *Semantic Analysis, A Practical Introduction*, Oxford University Press, Oxford.
- Gül, H. (2007). "Peyami Safa'nın 'Mahşer' Adlı Eseri Üzerine Cümle (Sentaks) Çalışması", Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Günay, Ö. (2009). "Peyami Safa'nın 'Fatih Harbiye' Romanı Üzerine Cümle (Sentaks) Çalışması", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Günay, V. D. (2007). *Sözcükbilime Giriş*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Gürer, İ. G. (2015). "Buket Uzuner'in Karayel Hüznü Adlı Eserinin Söz Dizimi İncelemesi", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Güzel, F. (2007). "Peyami Safa'nın 'Yalnızız' Romanında Söz Dizimi", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Hacınebioğlu, İ. L. (2006). "Bir Düşünce ve Mantık Problemi Olarak Paradoks", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, ss. 105-120.
- Hacızade, N. (2007). *M. Kâşgarlı'nın Divanü Lûgat-it-Türk İsimli Eserinde Kelime Dâhili Zıtlık (Enantiosemiya) Olayının Yeri*, IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I (24-29 Eylül 2000), C: 1, ss. 775-782.
- Hançerlioğlu, O. (1996). *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Türkçenin Sözdizimi*, TDK Yayınları, Ankara.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türk Dilinde İkileme*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Hazar, M. (2014). *Türkçe (Sözcük) Anlam Bilimi – I*, Eğitim Yayınevi, Konya.

- Herrmann, D. J., Chaffin, R., Conti, G., Peters, D. ve Robbins, P. H. (1979). "Comprehension of antonymy and the generality of categorization models", *Journal of experimental psychology: Human Learning and Memory*, S: 5, ss. 585-597.
- Hürriyet Gazetesi (Çevrimiçi, <http://www.hurriyet.com.tr/index/?d=20190718>, 21.07.2019).
- Işık, E. (2000). "Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî", *İslam Ansiklopedisi*, C: 20, ss. 24-26.
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Jaszcsolt, K. M. (2002). *Semantics and Pragmatics: Meaning in Language and Discourse*, Longman, London.
- Jones, S. (2002). *Antonymy A Corpus- Based Perspective*, Routledge, London.
- Jones, S., Murphy, M. L., Paradis, C. ve Willners, C. (2012). "Antonymy and Antonyms", *Antonyms in English: Construals, Constructions and Canonicity*, Cambridge University Press, England, ss. 1-10.
- Justeson, J. S. ve Katz, S. M. (1991). "Co-occurrences of Antonymous Adjectives and Their Contexts", *Computational Linguistics*, S: 17, ss. 1-19.
- Kara, F. (1996). "Sait Faik'in Kısa Hikâyelerinde Söz Dizimi", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kara, F. (2001). "Namık Kemal'in Mektuplarında Söz Dizimi", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Kara, F. (2009). "Edat ve Zarf Üzerine Bazı Düşünceler", *Turkish Studies*, S: 4/3, ss. 1281-1300.
- Karaağaç, G. (2009). "Edat Üzerine Düşünceler", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S: 5, ss. 157-169.
- Karaağaç, G. (2011). *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karahan, L. (2009). *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

- Karakurt, A. (2007). "Emine Işınsu'nun Romanlarında Söz Dizimi", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karaman, B. İ. (2009a). "Conronymy and Equivalence: A Case Study on German 'Aufgeben' (upgive)", *Dilbilim Araştırmaları*, S: 2, ss. 17-35.
- Karaman, B. İ. (2009b). "Türkçe'de Anlam Karşıtlığı", *Turkish Studies*, S: 4/8, ss. 1642-1651.
- Karaşin, H. (2008). "Bağlaç Görevinde Kullanılan 'Ya'nın Anlamsal İşlevleri", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 9, S: 14, ss. 215-227.
- Kaynak, O. (1969). "Türkçede Bağlaçlar", *Türk Dili*, S: 209, ss. 697-705.
- Kempson, R. M. (1977). *Semantic Theory*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kerslake, C. ve Göksel, A. (2005). *Turkish A Comprehensive Grammar*, Routledge, London and New York.
- Khan, H. (2014). "Mustafa Kutlu'nun Uzun Hikâye Adlı Eseri Üzerine Bir Söz Dizimi (Kelime Grupları) İncelemesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kılıç, V. (2009). *Anlambilime Giriş Temel Kavramlar*, Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- Kıran, Z. (2002). *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Kırman, Ü. (2004). "Dede Korkut Anlatılarının Karşıtlıklar Kuramına Göre Çözümlemesi ve Bu Kuramın Anlatı Öğretiminde Kullanımı", Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Klégr, A. (2013). "The Limits of Polysemy: Enantiosemy", *Linguistica Pragensia*, S: 2, ss. 7-23.
- Korkmaz, Z. (2005). "Bağlaçlar ve Türkiye Türkçesindeki Oluşumları", *Türk Dili*, S. 638, ss. 118-125.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kurt, P. (2006). "Zarf-Fiillerin Anlam Farklılıklarının Kavratılması", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans tezi.

- Küçük, S. (2004). *Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin Düşünce Sisteminde Evren ve İnsan*, Mevlâna'yı Anma Haftası, Elazığ, F. Ü., ss. 1-17.
- Kürüm, E. ve Furtun, S. (2016). “ ‘Her Şey Zıddıyla Kaimdir’ Necip Fazıl, Çile ve Zıtlar Dünyası”, *Gazi Türkiyat*, S: Güz/19, ss. 73-94.
- Lee, C. B. (2001). “The Information Status of English If-clauses in Natural Discourse”, ss. 483-505.
- Lee, H. K. (2013). “Antonymy and Gradability: A Corpus-Based Approach on English Gradable Antonyms”, *Linguistic Research*, S: 30/2, ss. 335-354.
- Lehrer, A. (1985). “Markedness and Antonymy”, *Journal of Linguistics*, S: 21/2, ss. 397-429.
- Li, S. (2005). “Peyami Safa'nın Fatih Harbiye Romanının Sentaksı Üzerine Bir İnceleme”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Lyons, J. (1977). *Semantics: I*, Cambridge University Press, New York.
- Lyons, J. (1995). *Linguistic Semantics: An Introduction*, Cambridge University Press, USA.
- Maciuszek, J. (2008). “Processing Negation in the Context of Adjectival Antonymy”, *Psychology of Language and Communication*, S: 12/2, ss. 17-43.
- Moradı, M. (2015). “Hz. Mevlâna'nın Mesnevî'sinde Zıtlıklar”, Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Muehleisen, V. L. (1997). “Antonymy and Semantic Range in English”, Northwestern University, Doctor of Philosophy.
- Murphy, M. L. (2003). *Semantic Relations and the Lexicon*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Nakiboğlu Yaman, M. (2008). “Hüseyin Nihal Atsız'ın ‘Bozkurtlar Diriliyor’ Romanında Söz Dizimi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek lisans Tezi.
- Nihal, B. (2010). “Hüseyin Nihal Atsız'ın Ruh Adam Romanında Söz Dizimi”, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Nordquist, R. (2017). *What is Antonymy?*, (Çevrimiçi, <https://www.thoughtco.com/what-s-antonymy-1688992?prnt.>, ThoughtCo., 03.12.2017).
- Onan, B. (2014). *Anlama Sürecinde Türkçenin Yapısal İşlevleri*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Ortopolat, Ş. (2008). “Peyami Safa’nın Mahşer Romanında Yan Cümleler”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özcan, K. (2014). “Ahmed Mithat Efendi’nin ‘Müşahadat’ Adlı Eserinin Söz Dizimi Açısından İncelenmesi”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2015). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Akademik Kitaplar, İstanbul.
- Özmen, M. (2013). *Türkçenin Sözdizimi*, Karahan Kitabevi, İstanbul.
- Öztekin, Ö. (2009). “Eski Şiire Diyalektik Gönderme: Sebk-i Hindî’nin Alışılmamış Bağdaştırmalarında Metaforik Bir Yansıma Olarak Karşıtların Birliği”, *Turkish Studies*, S: 4/1, ss. 519-528.
- Özünü, Ü. (2001). *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.
- Palmer, F. R. (2001). *Semantik Yeni Bir Anlam Projesi* (Çev. R. Ertürk), Kitabiyat Yayınları, Ankara.
- Paradis, C. (2010). “Good, Better and Superb Antonyms: A Conceptual Construal Approach”, *In The Annual Texts by Foreign Guest Professors*, S: 3, ss. 385-402.
- Paradis, C. (2011). *A Dynamic Construal Approach to Antonymy*, Selected Papers From the 19th Symposium for Theoretical and Applied Linguistics, ss. 33-42.
- Paradis, C. ve Willners, C. (2011). “Antonymy: From Conventionalization to Meaning Making”, *Review of Cognitive Linguistics*, S: 9 (2), ss. 367-391.
- Politzer, G. (2003). *Felsefenin Temel İlkeleri* (Çev: M. Doğan), Yeryüzü Yayınları, Ankara.

- Sabırlı, N. (2010). “Arif Nihat Asya'nın Sevgi Mektupları Adlı Eseri Üzerine Bir Söz Dizimi (Kelime Grupları) İncelemesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sağlık, G. S. (2007). “Türk Dilinde Yön Gösteren Karşıtlıklar Aşağı:Yukarı Sözcükleri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Sağlık Şahin, G. S. (2018). “Yayımlanışının Yüzüncü Yılında Atebetü'l-Hakayık'ta Karşıtlıklar”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C: 15, S: 3, ss. 467-478.
- Saraç, M. A. Y. (2010). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul.
- Saussure, F. D. (1985). *Genel Dilbilim Dersleri* (Çev. B. Vardar), Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.
- Savardi, I. ve Bianchi, U. (2008). “Grounding Contrariety in Perception: The Origins of This Approach”, *The Perception of Contraries*, Aracne Press, Roma, ss. 15-28.
- Sebzecioğlu, T. (2016). *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Sev, G. (2012). “Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler Bağlama Grubu Oluşturabilir mi?”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: 12, S: 2/12, ss. 107-122.
- Süzer, H. (2016). “Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ‘Saatleri Ayarlama Enstitüsü’ Romanının Söz Dizimi Bakımından İncelenmesi”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şeker, A. (2015). “Peyami Safa'nın Bir Tereddüdün Romanı Adlı Eseri Üzerine Söz Dizimi Çalışması”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şen Ertürk, N. (2014). “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nda Söz Dizimi”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şenyüz, F. (2007). “Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Söz Dizimi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Şeyda, A. (2011). “Mehmet Akif Ersoy’un Safahat’ında Söz Dizimi”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Toklu, O. (2011). *Dilbilime Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Tuğlacı, P. (1987). *Türkçede Anlamdaş ve Karşıt Kelimeler Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Turan, Z. (2012). “Eski Türkçe Döneminde Bir Morfofonetik Karşıtlık Sorunu”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S:1/1, ss. 69-80.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü (Çevrimiçi, <https://sozluk.gov.tr/>, 21.07.2019).

Türkmen, Orhan (2013). “İskender Pala’nın ‘Babil’de Ölüm İstanbul’da Aşk’ ile ‘Şah&Sultan’ Romanlarının Söz Dizimi İncelemesi”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Uçar, A. (2009). “Türkçe Eylemlerde Çokanlamlılık: Uygunluk Kuramı Çerçevesinde Bir Çözümleme”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Uluoğlu, M. (2014). “Rus Dilinde Sözcük İçi Karşıt Anlamlılık (Enantiosemiya)”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S: 31, ss. 119-126.

Umemoto, Y. (2012). “Türkçe ve Japoncada Sözdizimi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Üstünova, K. (2006). “Ama’nın İşlevleri”, *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 10, ss. 79-92.

Üstünova, K. (2014). *Türkiye Türkçesinde Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*, Sentez Yayıncılık, Bursa.

Weijer, J. V. D., Paradis, C., Willners, C. ve Lindgren, M. (2012). “As Lexical as it Gets: The Role of Co-occurrence of Antonyms in a Visual Lexical Decision Experiment”, *Frequency Effects In Language Representation*, S: 2, ss. 255-279.

Willners, C. (2001). *Antonyms in Context: A Corpus-Based Semantic Analysis of Swedish Descriptive Adjectives*, Lunds Universitet, Lund.

Yaghoobi, V. (2017). “Kaşkay Türkçesinde Aşağı:Yukarı Yön Gösteren Karşıtlıklar Bağlamında Bir Aşağı Yön Göstericisi Kotı/Kota Sözcüğü Üzerine”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C: 14, S: 4, ss. 85-119.

- Yalım, Ö. (2006). *Türkçede Yakın ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Yaman Nakiboğlu, M. (2008). “Hüseyin Nihal Atsız'ın ‘Bozkurtlar Diriliyor’ Romanında Söz Dizimi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, A. (2003). “Zıtlık Kavramı ve Divan Şiirinde Zerre-Güneş Sembolizmi”, *Bilig*, S: 25, ss. 125-138.
- Yıldırım, Ö. (2005). “Karşıtların Birliği ve Savaşımı Yasası Nedir?”, (Çevrimiçi, (http://www.felsefe.gen.tr/felsefe_sozlugu/k/karsitlarin_birligi_ve_savasimi_yasasi_nedir_ne_demektir.asp, 20.10.2017)).
- Yıldırım, F. Ç. (2010). “Türkçede Belirteç Tümcecikleri: Sözbilimsel Yapı Çözümlemesi Çerçevesinde Bir Sınıflandırma Önerisi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Yücel, T. (1982). *Yapısalcılık*, Ada Yayınları, İstanbul.
- Zashevili, E. (2010). “Reşat Nuri Güntekin'in Acımak Romanı Üzerinde Söz Dizimi İncelemesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Zeydan, S. (2008). “The Analysis of Contrastive Discourse Connectives In Turkish”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Enformatik Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Türkçe - İngilizce Terim Listesi

A

altanlamlık: hyponym

altık: subaltern

altkarşıtlık: subcontrary

anlam: meaning

anlatımsal karşıtlık: expressive paradox

anlüksal karşıtlık: intellectual antonym

antonim: antonym

art süremlilik: diachrony

ayrı edilebilir karşıtlık: distinguished antonym

aykırı: counter

B

bağdaşmazlık: incompatibility

bağımlı karşıtlık: dependent antonym

bağımsız tersler: independent reversives

bağıntılı terim: relative term

bağlam: context

bağlılık: committedness

barizlik: patency

biçim bilimsel karşıtlık: morphological antonym

bütünleyici karşıtlık: complementary antonym

bütünleyicilik: complementarity

bütünleyici terim: complementary term

Ç

çağrışımsal (yaygın) karşıtlık: associative antonym

çapraz zıtlık: cross antonym

çatışan karşıtlık: contending antonym

çatışkı: antinomy

çelişik: contradictory

çelişki: contradiction

çelişkili terim: contradictory term

çift ölçekli sistem: dual scale system

çoklu karşıtlık: multiple antonym

D

dereceli karşıtlık: gradable antonym

dereceli olmayan karşıtlık: non - gradable antonym

deyimsel karşıtlık: idiomatic antonym

dikey karşıtlık: orthogonal antonym

dizge: system

dizimsel karşıtlık: syntagmatic antonym

doğrudan karşıtlık: direct antonym

dolaylı karşıtlık: indirect antonym

dolaylı tam tersinirler: indirect reversives

düz anlam: denotation

E

eksik ögeli karşıtlık: privative antonym

en düşük standart ölçü sıfatı: minimum standard scalar adjectives

en yüksek standart ölçü sıfatı: maximum standard scalar adjectives

eş altanlamlık: co - hyponym

eş dizimsel: co - occurrence

eş dizimsel karşıtlık: co - occurrence antonym

eş güdümlü karşıtlık: coordinated antonym

eşit kutuplu karşıtlık: equivalent polar antonym

eş süremlilik: synchrony

etkileşimli karşıtlık: interactives antonym

etkileşimliler: interactives

evrişiklik: converseness

eytişimsel iç çelişki: dialectical internal contradictory

G

geçişli karşıtlık: transitive antonym

gerçek zıtlık: substantive antonym

göreceli zıtlık: relative opposition

İ

ikilem: dichotomy

ikilik: binary

ikili karşıtlık: binary antonym

ikili sınıflama: binary taxonomy

ikili zıtlık: binary opposition

ilişkisel karşıtlık: relational antonym

işaretlenmemiş: unmarked

işaretlenmiş: marked

işaretli üye: marked member

işaretsiz üye: unmarked member

işteş karşıtlık: reciprocal antonym

iyi karşıtlık: good opposition

K

kabul ifade eden karşıtlık: concessive antonym

kapsayıcı ulam: catch - all category

karşı koyanlar: counteractives

karşılaştırılan terim: contrasted term

karşılaştırmalı karşıtlık: comparative antonym

karşıt anlamlılık: antonymous / antonymy / contrariete

karşıtlam: antithesis

karşıtlık: antonym

karşıtlık dörtgeni: antonym square

karşıtsallık: contrastive

katışık karşıtlık: impure antonym

kurallı karşıt anlamlılık: regular antonymy

kutupluluk: polarity

kutupsal karşıtlık: polar antonym

M

mantıksal bağdaşmazlık: logical incompatibility

morfofonetik: morphophonetics

mukabil kelime ilişkisi: opposite lexical relation

mutlak ölçüt: absolute scale

N

netlik: clarity

O

oksimoron: oxymoron

olumlu karşıtlık: satisfactive antonym

olumsuzlanan karşıtlık: negated antonym

Ö

öge: item

ölçü birimi değişken karşıtlık: measure variable antonym

örtücü: cover

örtük karşılaştırma: implicit comparison

örtüşen karşıtlık: overlapping antonym

özdeşlik: identity

öznel zıtlık: subjective antonym

P

paradoks: paradox

prototipik dereceli karşıtlık: prototypical gradable antonym

S

sabit ölçü birimli karşıtlık: constant measure antonym

sahte karşıtlık: pseudo antonym

savunma ifade eden karşıtlık: counteractive antonym

ses: voice

ses bilgisi: phonetics

ses bilimsel: phonologic

ses birimi: phoneme

sıfatlık: adjectival

simetrik karşıtlık: symmetrical antonym

sorulu karşıtlık: interrogative antonym

sözcüksel: lexical

söz içi karşıtlık: enantiosemy

sözlüksel: lexical

sözlüksel anlam: lexical meaning

T

taban tabana karşıt olanlar: antipodals

tamamlayıcılar: complements

tam tersinirler: complete reversives

tek ölçekli sistem: single scale system

temel biçim: canonical

temel biçim olmayan: uncanonical

temellik: inheritness

ters anlamlı: reverse meaning

tersinirler: reversible

ters bütünleyicilik: reversed complementarity

ters karşıtlık: contrary antonym

tersler: reversives

ters terim: contrary term

tezat: oxymoron

U

uç noktalı karşıtlık: extreme antonym

Ü

üç aşamalı karşıtlık: three hierarchy antonym

üçlü karşıtlık: antonymous triplet

ünlü: vowel

ünsüz: consonant

üst karşıtlık: high antonym

V

varlık bilimi: ontologies

varsayımsal karşıtlık: hypothetical antonym

Y

yakın karşıtlık: near antonym

yalın karşıt anlamlılık: absolute antonymy

yararcılık ifade eden karşıtlık: pragmatic antonym

yarı karşıt: semi antonym

yardımcı karşıtlık: ancillary antonym

yatay karşıtlık: antipodal antonym

yeniden düzenlenenler: restitutives

yorumlama: construals

yönelimsel karşıtlık: intentional

yön gösteren karşıtlık: directional antonym

yönlülük: directional

Z

zarflık: adverbial

zayıf karşıtlık: vulnerable antonym

zıtlık: opposition / opposites / oppositeness

Ek 2: İngilizce - Türkçe Terim Listesi

A

absolute antonymy: yalın karşıt anlamlılık

absolute scale: mutlak ölçüt

adjectival: sıfatlık

adverbial: zarflık

ancillary antonym: yardımcı karşıtlık

antinomy: çatışkı

antipodal antonym: yatay karşıtlık

antipodals: taban tabana karşıt olanlar

antithesis: karşıtlam

antonym: karşıtlık

antonymous: karşıt anlamlılık

antonymous triplet: üçlü karşıtlık

antonym square: karşıtlık dörtgeni

antonymy: karşıt anlamlılık

associative antonym: çağrışımsal (yaygın) karşıtlık

B

binary: ikilik

binary antonym: ikili karşıtlık

binary opposition: ikili zıtlık

binary taxonomy: ikili sınıflama

C

canonical: temel biçim

catch - all category: kapsayıcı ulam

clarity: netlik

co - hyponym: eş altanlamlık

committedness: bağlılık

comparative antonym: karşılaştırmalı karşıtlık

complementarity: bütünleyicilik

complementary antonym: bütünleyici karşıtlık

complementary term: bütünleyici terim

complements: tamamlayıcılar

complete reversives: tam tersinirler

concessive antonym: kabul ifade eden karşıtlık

consonant: ünsüz

constant measure antonym: sabit ölçü birimli karşıtlık

construals: yorumlama

contending antonym: çatışan karşıtlık

context: bağlam

contradiction: çelişki

contradictory: çelişik

contradictory term: çelişkili terim

contrariete: karşıt anlamlılık

contrary term: ters terim

contrasted term: karşılaştırılan terim

contrastive: karşıtsallık

converseness: evrişiklik

co - occurrence: eş dizimsel

co - occurrence antonym: eş dizimsel karşıtlık

coordinated antonym: eş güdümlü karşıtlık

counter: aykırı

counteractive antonym: savunma ifade eden karşıtlık

counteractives: karşı koyanlar

cover: örtücü

cross antonym: çapraz zıtlık

D

denotation: düz anlam

dependent antonym: bağımlı karşıtlık

diachrony: art süremlilik

dialectical internal contradictory: eytişimsel iç çelişki

dichotomy: ikilem

direct antonym: doğrudan karşıtlık

directional: yönlülük

distinguished antonym: ayırt edilebilir karşıtlık

dual scale system: çift ölçekli sistem

E

enantiosemy: söz içi karşıtlık

equivalent polar antonym: eşit kutuplu karşıtlık

expressive paradox: anlatımsal karşıtlık

extreme antonym: uç noktalı karşıtlık

G

good opposition: iyi karşıtlık

gradable antonym: dereceli karşıtlık

H

high antonym: üst karşıtlık

hyponym: alt anlamlık

hypothetical antonym: varsayımsal karşıtlık

İ

identity: özdeşlik

idiomatic antonym: deyimsel karşıtlık

implicit comparison: örtük karşılaştırma

impure antonym: katışık karşıtlık

incompatibility: bağdaşmazlık

independent reversives: bağımsız tersler

indirect reversives: dolaylı tam tersinirler

inheritness: temellik

intellectual antonym: anlıksal karşıtlık

intentional: yönelimsel karşıtlık

interactives: etkileşimliler

interactives antonym: etkileşimli karşıtlık

interrogative antonym: sorulu karşıtlık

item: öge

L

lexical: sözcüksel / sözlüksel

lexical meaning: sözlüksel anlam

logical incompatibility: mantıksal bağdaşmazlık

M

marked: işaretlenmiş

marked member: işaretli üye

maximum standard scalar adjectives: en yüksek standart ölçü sıfatı

meaning: anlam

measure variable antonym: ölçü birimi değişken karşıtlık

minimum standard scalar adjectives: en düşük standart ölçü sıfatı

morphophonetics: morfofonetik

morphological antonym: biçim bilimsel karşıtlık

multiple antonym: çoklu karşıtlık

N

near antonym: yakın karşıtlık

negated antonym: olumsuzlanan karşıtlık

O

ontologies: varlık bilimi

opposite lexical relation: mukabil kelime ilişkisi

opposites: zıtlık

oppositeness: zıtlık

opposition: zıtlık

orthogonal antonym: dikey karşıtlık

overlapping antonym: örtüşen karşıtlık

oxymoron: oksimoron / tezat

P

paradox: paradoks

patency: barizlik

phoneme: ses birimi

phonetics: ses bilgisi

phonologic: ses bilimsel

polar antonym: kutupsal karşıtlık

polarity: kutupluluk

pragmatic antonym: yararlılık ifade eden karşıtlık

privative antonym: eksik ögeli karşıtlık

prototypical gradable antonym: prototipik dereceli karşıtlık

pseudo antonym: sahte karşıtlık

R

reciprocal antonym: işteş karşıtlık

regular antonymy: kurallı karşıt anlamlılık

relational antonym: ilişkiyel karşıtlık

relative opposition: göreceli zıtlık

relative term: bağıntılı terim

restitutives: yeniden düzenlenenler

reverse meaning: ters anlamlı

reversed complementarity: ters bütünleyicilik

reversible: tersinirler

reversives: tersler

S

satisfactive antonym: olumlu karşıtlık

semi antonym: yarı karşıt

subaltern: altık

subjective antonym: öznel zıtlık

substantive antonym: gerçek zıtlık

symmetrical antonym: simetrik karşıtlık

system: dizge

synchrony: eş süremlilik

syntagmatic antonym: dizimsel karşıtlık

T

three hierarchy antonym: üç aşamalı karşıtlık

transitive antonym: geçişli karşıtlık

U

unmarked: işaretsiz

unmarked member: işaretsiz üye

V

voice: ses

vowel: ünlü

vulnerable antonym: zayıf karşıtlık

